

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HAKİMİYET TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
VE DÜNYA SİYASETİNE ETKİSİ (19-20.YY)

Fırat ALVEROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU

Bingöl-2024

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**HAKİMİYET TEORİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
VE DÜNYA SİYASETİNE ETKİSİ (19-20.YY)**

Fırat ALVEROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU

Bingöl-2024

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL VE ONAY	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE SİYASET KAVRAMLARININ GELİŞİMİ

1.1 Devlet Kavramının Ortaya Çıkışı.....	5
1.2 Siyaset Kavramı ve Politika ile İlişkisi	10
1.3 Antik Çağ'dan Çağdaş Döneme Kadar Bazı Düşünürlerin Devlet ve Siyaset Alanlarına Katkıları.....	14
1.3.1 Sokrates (M.Ö. 470-399)	15
1.3.2 Platon (M.Ö. 427-347)	16
1.3.3 Aristoteles (M.Ö. 384-322)	17
1.3.4 Cicero (M.Ö. 106-43).....	17
1.3.5 Seneca (M.S. 4-65).....	18
1.3.6 Marcus Aurelius (M.S. 121-180)	19
1.3.7 Thomas Aquinas (1225-1274).....	20
1.3.8 Niccolò Machiavelli (1469-1527).....	21
1.3.9 Thomas Hobbes (1588-1679).....	22
1.3.10 John Locke (1632-1704)	23
1.3.11 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778).....	24
1.3.12 Karl Marx (1818-1883).....	25
1.3.13 Max Weber (1864-1920)	25

1.3.14 Michel Foucault (1926-1984)	26
1.3.15 Antonio Negri (1933-2023).....	26
1.3.16 Francis Fukuyama (1952-)	27

İKİNCİ BÖLÜM

HAKİMİYET TEORİLERİ VE JEOPOLİTİK

2.1 Egemenlik ve Jeopolitik Teoriler	29
2.1.1 Egemenlik	29
2.1.2 Jeopolitik	30
2.2 Kara Hakimiyeti	32
2.2.1 Teorinin Yaratıcısı Sir Halford Mackinder	32
2.2.2 Kara Hakimiyet Teorisi	35
2.3 Deniz Hakimiyeti	38
2.3.1 Teorinin Yaratıcısı Alfred Thayer Mahan	38
2.3.2 Deniz Hakimiyet Teorisi	41
2.3 Hava Hakimiyeti	43
2.3.1 Teorinin Yaratıcıları Giulio Douhet ve Alexander P. de Seversky	43
2.4.2 Hava Hakimiyet Teorisi	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAKİMİYET TEORİLERİ-POLİTİKA İLİŞKİSİ

3.1 Hakimiyet Teorilerinin 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın İlk Yarısında Politik Etkileri ve Değerlendirilmesi	48
3.1.1 Politik Etkilerin Kara Hakimiyeti Yönünden İncelenmesi	52
3.1.2 Politik Etkilerin Deniz Hakimiyeti Yönünden İncelenmesi.....	53
3.1.3 Politik Etkilerin Hava Hakimiyeti Yönünden İncelenmesi.....	54
3.2 Soğuk Savaş Dönemi Gelişmeleri Açısından Hakimiyet Teorilerinin İzleri....	54
3.2.1 Kore Savaşı (1950-1953)	55

3.2.2 Vietnam Savaşı (1955-1975).....	55
3.2.3 Nükleer Caydırıcılık.....	56
3.2.4 Uzay Yarışı.....	56
3.2.5 1991 Körfez Savaşı.....	56
3.2.6 Kosova Savaşı (1998-1999).....	57
3.3 Hakimiyet Teorilerinin 21. Yüzyıl'daki Modern Uygulamaları.....	58
3.3.1 Rusya'nın Stratejik Hedefleri.....	58
3.3.2 Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi.....	59
3.3.3 Orta Asya ve Enerji Politikaları.....	60
3.3.4 Ticaret Yolları ve Ekonomik Stratejiler.....	60
3.3.5 NATO ve ABD'nin Politikaları.....	61
3.3.6 İnsansız Hava Araçları (İHA) ve Modern Savaş.....	61
3.3.7 Teknolojik Gelişmeler ve Askeri İnovasyon.....	62
3.3.8 Yapay Zeka ve Yeni Hakimiyet Paradigmaları.....	62
3.4 Bölgesel Çatışmalar ve Jeopolitik Gerginliklerin Hakimiyet Teorileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	66
3.4.1 Güney Çin Denizi ve Deniz Hakimiyeti.....	66
3.4.2 Hindistan'ın Deniz Stratejisi.....	67
3.4.3 NATO ve Doğu Avrupa.....	67
3.4.4 Büyük Stratejiler ve Uluslararası İttifaklar.....	68
3.4.5 Rusya'nın Avrasya Politikaları.....	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DÜNYASI AÇISINDAN HAKİMİYET TEORİLERİ

4.1 Osmanlı Öncesi Türk Dünyası'nın Hakimiyet Teorileri Çerçevesinde Analizi.....	69
4.1.1 Osmanlı Öncesi Türk Devletlerinin Jeopolitik Konumu.....	69
4.1.2 Göktürk Kağanlığı (552-744).....	69

4.1.3 Uygur Kağanlığı (744-840).....	70
4.1.4 Hazar Kağanlığı (650-969)	70
4.1.5 Karahanlılar (840-1212).....	70
4.2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Stratejik Konumu	71
4.2.2 Osmanlı'nın Hearthland'a Etkisi ve Kontrolü.....	72
4.2.3 Osmanlı-Rus İlişkileri ve Jeopolitik Çatışma	72
4.2.4 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Çöküşü ve Jeopolitik Değişimler	73
4.2.5 Modern Türkiye ve Hearthland Teorisi	73
4.2.6 Osmanlı ve Deniz Hakimiyeti.....	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Hakimiyet Teorilerinin Tarihsel Gelişimi ve Dünya Siyasetine Etkisi (19-20.YY)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2024

Fırat ALVEROĞLU

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

211213106 Öğrenci Numaralı Fırat ALVEROĞLU tarafından hazırlanan *Hakimiyet Teorilerinin Tarihsel Gelişimi ve Dünya Siyasetine Etkisi (19-20.YY)* başlıklı bu çalışma, 05.12.2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zakir SARIKAYA İmza:
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU İmza:
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat BAYRAM İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../202.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nebi BUTASIM
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Siyaset kavramı, geçtiğimiz çağlar içerisinde çeşitli dönüşümlerden geçmiştir. Gerçekleşen bu dönüşümlerin sonucunda ise bugün yaşadığımız dünyayı etkilediğini görmekteyiz. Bu çalışmada, kendi dönemlerine ve sonraki dönemlere yön vermiş olan düşünürlerin siyaset ve politika kavramlarına katkıları tarihsel çerçevede incelenmiştir. Son iki yüzyılda dünya siyasetine bariz etkileri olması sebebiyle Hakimiyet Teorileri çerçevesinde yürütülen bu çalışma, günümüz dünyasını anlamak adına referans olması hedefiyle hazırlanmıştır.

Çalışma süresi boyunca yol göstericim olan, düşüncelerini ve desteklerini her fırsatta dile getirerek çalışmamın tamamlanması hususunda pozitif yönlendirici olarak yanımda bulunan kıymetli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Habibe TEMİZSU'ya şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezi değerlendirip düzeltmeler hususunda önemli katkılarda bulunan değerli jüri üyeleri Dr. Öğretim Üyesi Murat BAYRAM ve Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Zakir SARIKAYA'ya şükranlarımı sunarım. Yine bu çalışmamın tamamlanması için verdiği destekten ötürü eşime ve moral kaynağım olan oğluma müteşekkir olduğumu buradan da ifade etmek isterim.

.../.../2024

Fırat ALVEROĞLU

ÖZET

Tezin Başlığı : Hakimiyet Teorilerinin Tarihsel Gelişimi ve Dünya Siyasetine Etkisi (19-20.YY)
Tezin Yazarı : Fırat ALVEROĞLU
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Kabul Tarihi : 05.12.2024
Sayfa Sayısı : XIII (ön kısım) + 79 (tez) + 13 (ekler)
<p>Egemenlik, bilinen tarihinin tamamında toplumlar arasında bir çatışma konusu olarak yer bulmuştur. Kabilelerden devletlere kadar süregelen güç mücadelesi toplulukların birbirlerine üstün gelme çabasının göstergesidir. Yaşanan güç mücadeleleri, politikacıların ve düşünürlerin de dikkatini farklı zaman dilimlerinde çekmiştir. Bu bağlamda, geliştirilen çok fazla teori mevcuttur. Bu çalışmada, Kara, Deniz ve Hava Hakimiyet Teorileri odaklı bir inceleme yapılacaktır. Hakimiyet Teorileri olarak isimlendirilen bu teoriler, günümüz dünyasını şekillendirmekteler. Bu sebeple hem savaş alanlarına hem de politikaya etkilerini detaylı olarak incelemeye çalışılacaktır.</p> <p>Ayrıca Yapay Zeka alanındaki gelişmeler göz önüne alındığında, Yapay Zeka temelli yeni teorilerin geliştirilme olasılığı ve muktadir devletler açısından sağlayacağı faydalar da incelenecektir. Yapay zekanın varlığında siyaset ve hakimiyet gibi kavramların geçirebileceği dönüşümler de ele alınacaktır.</p> <p>Son olarak, Hakimiyet teorilerinin etkilerinin dışında kullanım şekilleri de incelenecektir. Savaş stratejilerinden aldatma hilesi olarak kullanılmalarına kadar birçok alanda farklı şekillerde etkiler yaratmışlardır. Heartland teorisinin 2. Dünya Savaşı'nda bir aldatmaca olarak kullanılmış olabileceğine dair düşüncelere de değinilecektir. Bu çalışmada, toplumların güç savaşlarında kullandığı sayısız materyal ve düşünceden ari şekilde değerlendirerek, hakimiyet teorilerinin doğrudan etkileri üzerinde durulup varsa günümüze yansımaları incelenecektir.</p>
Anahtar Kelimeler: Hakimiyet Teorileri, Politika, Yapay Zeka, Siyaset, Tarih.

ABSTRACT

Title of the Thesis: The Historical Development of Dominance Theories and Their Impact on World Politics (19th-20th Century)
Author : Firat ALVEROĞLU
Supervisor : PhD. Lecturer Habibe TEMİZSU
Department : Political Science and Public Administration
Sub-field : Political Science and Public Administration
Date : 05.12.2024
Page Number : XIII (front) + 79 (thesis) + 13 (attachments)
<p>Sovereignty has consistently been a subject of conflict among societies throughout recorded history. The ongoing struggle for power, spanning from tribes to states, reflects the efforts of communities to assert dominance over one another. These power struggles have captured the attention of politicians and thinkers across various historical periods, resulting in the development of numerous theories. This study will focus on an analysis centered around the Theories of Land, Sea, and Air Dominance. These theories, collectively known as Dominance Theories, play a significant role in shaping the modern world. Therefore, their impacts on both battlefields and politics will be examined in detail.</p> <p>In addition, considering advancements in Artificial Intelligence, the potential development of Artificial Intelligence -based dominance theories and their advantages for dominant states will be meticulously explored. The transformations that concepts like politics and sovereignty might undergo in the presence of artificial intelligence will also be examined.</p> <p>Lastly, the study will evaluate not only the impacts of dominance theories but also their diverse applications. These theories have influenced various domains, ranging from military strategies to tools of deception. Speculations regarding the possible use of the Heartland Theory as a deception during World War II will also be addressed. This research aims to evaluate the direct effects of dominance theories while refraining from the countless materials and ideas employed societies' power struggles and if applicable, to analyze their reflections in the present day.</p>
Keywords: Dominance Theories, Policy, Artificial Intelligence, Politics, History

GİRİŞ

Uluslararası arena, devletlerin güç mücadeleleri sebebiyle sürekli bir dönüşüm içerisindedir. Bu güç mücadeleleri, zaman içerisinde farklı etmenlerin tesiri altında kalarak günümüzdeki siyasi ortamın oluşmasına katkı sağlamışlardır. Günümüz dünyasının geçmişin izleriyle şekillendiğini söylemek mümkündür. Yakın geleceğimiz de bu şekillenme çerçevesinde vuku bulmaktadır. Geçmişin izlerinin günümüzdeki etkileri, siyaset, spor, ekonomi, kültür, tarih ve daha nice alanda an be an devam etmektedir. O halde toplumların bugününü ve yarınını anlamının bir yolu da geçmişlerini bilmek ve idrak etmekten geçmektedir. Geçmiş, bu durumda geleceğin en önemli veri kaynakları arasına girmektedir.

Siyaset bilimi temelde güç mücadelesi üzerine kuruludur.¹ Bu temel ise bugünü şekillendiren en önemli kavramlardan biridir. Güç mücadelesi yahut egemenlik kavramı, ilkel toplumlardan günümüz modern siyasi yapılarına kadar tarih boyunca devam eden çatışmaların ana unsurunu oluşturmuştur. Kabile devletleri, Antik Yunan Şehir Devletleri, Roma İmparatorluğu, İslam Devleti, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Britanya İmparatorluğu ve son olarak Amerika Birleşik Devletleri; bilinen tarihin kilometre taşları olarak tarihte yerlerini almışlardır. Şüphesiz günümüz dünyasına son ikisinin etkileri daha fazladır.

Egemenlik kavramı, bildiğimiz anlamda 16. yüzyılda tanımlanmış olup sonraki dönemlerde binlerce yıldır devam eden yönetim sistemlerinde temel değişikliklere sebep olmuştur.² Bilinen tarihin neredeyse tamamında gücü elinde bulunduran bir zümre hükmetme hakkına sahip olurken, yakın dönemler itibariyle gücün kaynağının toplumun kendisi olduğu ve toplumun bu gücü dilediği şekilde kullanabilmesiyle birlikte güce sahip olan zümreler birer birer yok olmaya başlamışlardır.

Yaşanan güç mücadeleleri farklı zamanlarda pek çok düşünürün ve siyasetçinin de dikkatini çekmiştir. Bu sebeple, günümüze ulaşan çok sayıda eser ve teori olmuştur. Yaşadıkları döneme, öncesine veyahut sonrasına dair çıkarımlarda bulunan sayısız insan, günümüz dünyasına bir tuğla koyarak geleceği inşa etmişlerdir. Toplumsal

¹ Ünal Akyüz, "Siyaset ve Ahlak", *Yasama Dergisi*, 2009, sayı. 11, s. 95.

² Yusuf Şevki Hakyemez, *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 14.

yapıdaki nizamın inşası için tarih boyunca pek çok girişim mevcuttur. Örneğin Solon Yasaları, bilinen en eski yazılı kanun kaynaklarından. Bireyi, borcundan ötürü köleleştirmenin önüne geçmeyi amaçlamıştır.³ Yine Milattan öncesi için etkili siyasi düşüncelerden biri olan Sofizm, var olduğu çağın baskın düşüncesi haline gelmiştir.⁴ Sofizm, insanın kendi çıkarlarını ön plana koyması sebebiyle ortak değerlere ulaşmanın imkansız olduğunu anlatmaktadır.⁵ Takip eden yıllarda pek çok düşünürün katkılarıyla devlet ve siyaset biliminin geliştiği görülmüştür. Platon, Devlet isimli eseriyle adalet ve erdemi ön plana çıkarırken; Aristoteles, Politika isimli eserinde yönetim biçimlerini sınıflandırmıştır; Cicero, Machiavelli, Hobbes ve daha nice devlet düşüncesine ve siyaset biliminin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Hakimiyet Teorileri, geliştirilme sırasına göre deniz, kara ve hava olmak üzere 3 ana başlıkta incelenecektir. 3 teorinin de temelinde, dünyaya hükmetmenin nasıl gerçekleşebileceğine dair çıkarımlar bulunmaktadır.⁶ İlk olarak Deniz Hakimiyet Teorisi, Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirildi. Ülkesi ABD'nin hakim güç olması amacıyla ve bunun yollarını göstermekle günümüzü şekillendiren teorilerin başında gelmektedir.⁷ Kısa bir süre sonra Sir Halford John Mackinder tarafından Kara Hakimiyet Teorisi geliştirildi.⁸ Dünya Savaşları'nın yaşandığı yıllarda Giulio Douhet ve Alexander de Seversky tarafından Hava Hakimiyet Teorisi geliştirildi.⁹ 3 teori de günümüze etki edecek kadar rağbet görmüştür.

Kara Hakimiyet Teorisi, diğer adıyla Heartland, Avrupa ve Asya'nın birleştiği kısımları merkezine alarak belirli sınırlar çerçevesinde dünyayı şekillendirmek amacı gütmüştür.¹⁰ Çıkış noktası karasal gücün kontrolünü elinde bulundurmanın dünyaya hükmedeceği düşüncesidir.¹¹ Bu sebeple de eski kıtalar dünya adasını oluştururken

³ Esengül Akıncı Öztürk, "Solon ve Tarafsızlık Karşıtı Yasası", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 30, Denizli 2018, s. 92.

⁴ Fatih Türe, "Antik Liberalizm Mi Yoksa Modern Sofizm Mi?", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 11, s. 27.

⁵ Türe, a.g.m., s. 26.

⁶ Fahri Erenel, "Jeopolitik Teoriler ve Avrasya'nın Merkezinde Güç Savaşları", *Avrasya Dosyası*, Cilt. 12, Sayı.1, İstanbul 2021, s. 4.

⁷ Murat Ercan ve Betül Algür, "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 2, Eskişehir 2021, s. 198.

⁸ Ramazan Özey, "Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı. 35, İstanbul 2017, s. 96.

⁹ Emel Şahin, "Göklerdeki Egemenliğe Bilgisayar Sistemlerinin Yansımalarının İncelenmesi", *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Sayı. 7, Muğla 2019, s. 72.

¹⁰ Hulusi Ekber Kaya, "Kara Hakimiyet Teorisi ve Avrasya'nın Artan Jeopolitik Önemi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 11, İstanbul 2022, s. 49.

¹¹ Kaya, a.g.m., s. 49.

yeni kıtaları uydu olarak değerlendirmiştir.¹² Teorinin üretildiği koşullarda teknolojinin henüz bu kadar küreselleşmediği bir dünya mevcuttu. Bu sebeple de karasal güç, iktidarı elinde tutmak için en önemli etmenlerden biri konumundaydı.

Yakın dönem savaşlarında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda bu teorilerin etkisiyle savaşların şekillendiği, coğrafyaların işgale uğradığı gözlemlenmiştir.¹³ Ayrıca önceki teoriler için eleştiriler ve eklemeler de yapılmıştır.¹⁴ Yaşanan mücadeleler yeni teorileri de beraberinde doğurmuştur. Örneğin, Hava Hakimiyet Teorisi, İkinci Dünya Savaşı'nda hava gücünün öneminin iyice artmasıyla beraber geliştirilmiştir.¹⁵

Bir canlı organizma gibi gelişen siyaseti ve siyaset bilimini anlamak, onu şekillendiren etmenleri anlamaktan geçmektedir. Bu bağlamda, siyaset bilimini etkileyen teori ve görüşler, onu anlamının basamaklarından birini oluşturmaktadırlar. İkel topluluklardan yerleşik hayata geçişle beraber oluşan kent ve yönetim yapıları, kendi içerisinde bağımsız, sosyal, ekonomik ve siyasi yapılar oluşturmuştur.¹⁶

Bu tez çalışması, insanoğlunun gündelik yaşamını etkileyen ve asırlardır farklı kültürlerde farklı tezahürleri bulunan siyaset olgusunun hakimiyet teorileri çerçevesinde nasıl şekillendiğini göstermek üzerine temellendirilmiştir. Devletin oluşumu, siyaset olgusunun geçirdiği dönüşümler, egemenlik kavramı gibi hususlar tarihsel bağlamda ele alınacaktır. Nitekim 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya atılan ve kendinden sonraki siyasi gelişmelere yön veren ve yakın dönemde de etkili olmuş olan hakimiyet teorileri incelenecektir. Dikkate alınan teorileri ve siyasi gelişmeleri diğer etmenlerden ari tutarak hakimiyet teorileri özelinde irdelemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Günümüzü ve geleceği anlamamız açısından önem taşıyan bu ve benzeri çalışmalar, siyaset biliminin gelişimine de katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda, çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; devlet kavramı, siyaset kavramı, bu iki kavrama katkı yapan düşünürlerin fikirleri tarihsel perspektifte detaylarıyla ele alınacaktır. İkinci bölümde egemenlik kavramı, jeopolitik,

¹² Kaya, a.g.m., s. 50.

¹³ Özey, a.g.m., s. 98.

¹⁴ M. Hayati Taban, "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, Kastamonu 2013, s. 25.

¹⁵ Şahin, a.g.m., s. 72.

¹⁶ Murat Tekin, "Dünya Tarihinde İlk Şehir ve Şehir Devletlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 2, İstanbul 2017, s. 28.

hakimiyet teorileri ve yaratıcıları üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde, hakimiyet teorilerinin politik etkileri üzerine, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısındaki gelişmeler ele alınacaktır. Bu bölümde yakın döneme olan etkileri de değerlendirilecektir. Ayrıca üçüncü bölümde yapay zekanın hakimiyet teorileri açısından geleceğine dair bir değerlendirme de yapılacaktır. Bu çalışmayı ön plana çıkaran asli unsurlardan biri olarak, yapay zekanın siyaset sahnesine ve geleceğimize dair olası etkilerinin de dikkatle incelenecek olmasıdır. Dördüncü bölümde ise özel bir değerlendirme yapılarak Osmanlı öncesi dönemlerdeki Türk devletleri ve Osmanlı Devleti açısından teorilerin etkileri tarihsel bağlamda ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE SİYASET KAVRAMLARININ GELİŞİMİ

1.1 Devlet Kavramının Ortaya Çıkışı

Devletin ortaya çıkışı; güvenlik, ekonomik, toplumsal düzen, adalet, iletişim ve ulaşım gibi pek çok ihtiyacın bir araya gelmesiyle mümkün olmuştur. Ekonomik ihtiyaçlar, tarımsal üretim, toprak yönetimi ve ticaret gibi öğeleri kapsamaktadır. Toplumsal düzen ve adalet, bir arada yaşayan insanların belirli kurallara göre yaşayabilmesini mümkün kılmıştır. Nitekim bunun sonucunda yasalar, kurallar ve adetler gelişmiştir. Örneğin, Hammurabi Kanunları da bu ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷ İletişim ve ulaşım ihtiyacı, merkezi otoritenin sağladığında hem askeri ihtiyaçları hem de ticari ihtiyaçları karşıladığı ve toplumdaki nizamın bozulmasını engelleyen önemli bir unsur olmuştur.

Güvenlik ihtiyacı ise tüm bu ihtiyaçların temelinde ortaya çıkmış ve yazılı tarih boyunca toplumsal yaşamın zorunlu bir hali olarak devletin doğumuna katkı sağlamıştır. Doğa, vahşi yaşam ve başka insanlar gibi etmenlerin oluşturduğu güvenlik sorunu, neredeyse tarihin tamamı boyunca insanları bir arada yaşamaya itmiştir. Bir arada yaşama zorunluluğu ise zaman geçtikçe çeşitli kuralların şekillenmesiyle farklı yönetim yapılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aile ve kabileler ile başlayan süreç, nihayetinde devleti doğurmuştur.¹⁸ Ortaya çıkan devlet ise bir yapı olarak binlerce yılda farklı kültürlerin etkileşimiyle şekillenerek günümüz dünyasındaki haline ulaşmıştır. Devleti ortaya çıkaran ihtiyaçlar, sonrasında yaşanan güç mücadelelerinin ise müsebbibi konumundadırlar. Güvenlik ihtiyacından doğan devlet, zamanın pek çok yerinde güvenlik sorunu haline de gelmiştir.¹⁹ Her ne kadar güvenlik temelinden kaynaklansa da devlet mekanizması, iktidarlar bu anlamda yozlaşmış ve birer tiran haline gelerek güvenliğin yok olmasına ve kaosa sürüklenmesine neden olmuştur.

Sofizm, Antik Yunan'da MÖ 5. yüzyılda ortaya çıkan ve bilgi, hakikat ile retorik sanatını merkeze alan bir düşünce akımıdır. Sofistler, özellikle Atina'da demokratik

¹⁷ Tahsin Saygılı, "Babil Hukuku ve Hammurabi Kanunları", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 2, Antalya 2015, s. 2.

¹⁸ Tekin, a.g.m., s. 21.

¹⁹ Hayrettin Yıldız, "Hukuk Devleti'nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 15, Sayı. 2, İzmir 2013, s. 218.

düzenin güçlenmesiyle birlikte hitabet ve ikna sanatına odaklanmış, bu becerileri öğretmenlik yaparak gençlere aktarmışlardır. Protagoras, Gorgias ve Hippias gibi isimler, Sofist düşüncesinin önde gelen temsilcilerindedir. Protagoras'ın ünlü “İnsan her şeyin ölçüsüdür” sözü, bireysel deneyimlere dayalı hakikatin göreceli olduğunu savunan Sofist anlayışını özetler.²⁰

Sofistlerin en dikkat çeken yönlerinden biri, felsefeyi metafizik ve tanrısal konulardan ayırıp insan yaşamına, siyasete ve toplum düzenine odaklamalarıdır. Bu nedenle onların, felsefeyi “gökten yere indirdikleri” ifade edilir.²¹ Devletin rolü ve işlevi üzerine yaptıkları tartışmalar, özellikle Platon ve Aristoteles gibi filozofların eserlerinde derin etkiler bırakmıştır. Platon, “Devlet” adlı eserinde ideal bir devlet modelini adalet üzerine temellendirirken²²; Aristoteles, devleti insanların en yüksek iyiliği elde etme amacıyla ortaya çıkan doğal bir oluşum olarak tanımlamıştır.²³

Sofistler, bilginin bağlamsal ve pratik bir araç olduğuna inanmış, mutlak doğruların varlığını sorgulamışlardır. Ancak bu yaklaşım, onların çağdaşları tarafından eleştirilmiştir.²⁴ Platon ve Sokrates, Sofistleri ahlaki değerlere kayıtsız kalmakla suçlamış, onları manipülasyona dayalı retorik ustaları olarak görmüştür. Platon'a göre Sofistler, hakikati aramak yerine ikna edici olmak için çalışmışlardır.

Buna rağmen Sofistlerin, bilginin doğası ve bireyin bilgi üretimindeki rolü üzerine yaptıkları tartışmalar, modern felsefede rölativizm ve kültürel bağlam teorileri gibi düşünceleri etkilemiştir. Ayrıca, retorik ve hitabet sanatındaki ustalıkları, hukuk ve siyaset alanında bugün hâlâ etkisini hissettiren yöntemler geliştirmiştir.

Sofistler, insan merkezli bakış açılarıyla düşünce dünyasının sınırlarını genişletmiş, bilginin mutlak olmadığını ve her bireyin kendi bağlamında hakikatler yaratabileceğini savunarak felsefe tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

İlk devletlerin ortaya çıkışı, tarımın gelişimi ve yerleşik hayata geçişle yakından ilişkilidir. Mezopotamya, Mısır, Hint ve Çin uygarlıkları gibi büyük medeniyetlerin

²⁰ Şerefettin Adsoy, “Çelişmezlik İlkesi Bağlamında Anadilde Eğitim”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı. 19, Elazığ 2014, s. 688.

²¹ Hatice Kadioğlu Ateş ve Serkan Kadioğlu, “İlkçağda Sokrates'e Kadar Siyasal Düşünce ve Eğitim”, *Avrasya Eğitim ve Literatür Dergisi/Eurasian Education&Literature Journal*, Cilt. 4, İstanbul 2016, s.54.

²² Arslan Topakkaya, “Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles – Platon Karşılaştırması”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 6, Ankara 2008, s. 31.

²³ Topakkaya, a.g.m., s. 35.

²⁴ Kadioğlu, a.g.m., 54.

doğuşu, karmaşık sosyal yapılar ve yönetim sistemlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bölgelerde ortaya çıkan ilk devletler, merkezi otoriteyi sağlamak ve toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hiyerarşik yapılar kurmuşlardır. Özellikle Mezopotamya'da Sümerler, şehir devletleri olarak bilinen küçük bağımsız siyasi yapılar oluşturmuş ve bu devletler arasında sık sık savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlar hem devletin askeri gücünü artırmış hem de yöneticilerin halk üzerindeki kontrolünü pekiştirmiştir.²⁵

Orta Çağ, devlet yapılarının feodal sisteme dayalı olarak şekillendiği bir dönemdir. Bu dönemde, toplumun yapısı ve devletin işleyişi, Thomas Aquinas'ın düşüncelerine paralel olarak Tanrı'nın düzenine uygun bir şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Feodalizm, merkezi otoritenin zayıf olduğu, yerel lordların geniş topraklara hükmettiği ve serflerin bu topraklar üzerinde çalıştığı bir toplumsal ve ekonomik sistem olarak, insanların doğal ve ilahi yasaya uygun bir yaşam sürdürebilmeleri için bir çerçeve oluşturmuştur. Aquinas'a göre, devletin varlığı, insanın doğal yasaya uygun şekilde toplumsal düzeni sağlama ve ilahi yasaya uygun bir yaşam sürme ihtiyacından doğar. Devlet, Tanrı'nın düzeninin bir yansımasıdır ve meşru otoritesini Tanrı'dan alır.²⁶

Feodal sistemde, devletin yönetimi çoğunlukla krallar, dukler ve baronlar gibi soylular tarafından elinde bulundurulmuş ve kilise önemli bir siyasi güç olarak ortaya çıkmıştır.²⁷ Bu yapıda, yerel lordlar kendi bölgelerinde neredeyse bağımsız hareket ederken, kralın yetkisi sembolik kalmıştır. Ancak zamanla, Aquinas'ın düşüncelerindeki gibi, krallar merkezi otoriteyi güçlendirme ve feodal beylerin gücünü sınırlamak amacıyla çeşitli reformlar yapmaya yönelmişlerdir.²⁸ Bu reformlar, devletin dünyadaki düzeni sağlama görevine uygun bir şekilde halkın ortak iyiliği için gerçekleştirilmiştir.

Aquinas'a göre, devletin amacı yalnızca dünyevi düzeni sağlamak değil, aynı zamanda bireyleri Tanrı'ya yönlendirecek bir düzen kurmaktır. Feodalizmin zayıf merkezi otoritesi de bu düzenin idealize edilmiş bir biçimini yansıtır. Devlet, insanların

²⁵ Tekin, a.g.m., s. 23.

²⁶ Hasan Aydın, "Thomas Aquinas'da Nedensellik Sorunu", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 27, Ankara 2019, s. 30.

²⁷ Pınar Ülgen, "Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış, *Mukaddime*", Cilt. 1, Sayı. 1, Mardin 2010, s. 4.

²⁸ T. Tolga Gümüş, "Feodalizm: Avrupa Tarihinde Yeni Yaklaşımlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 29, Sayı. 47, Ankara 2010, s. 45.

ahlaki ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamalı, ancak insanın ruhsal kurtuluşu ve nihai amacı kilisenin yetki alanına girer. Feodal sistemdeki merkezi otoriteyi güçlendirme çabaları, Aquinas'ın "Tanrı Devleti" anlayışı doğrultusunda, devletin Tanrı'nın düzenine uygun bir biçimde işlev görmesini sağlamak amacıyla atılmış adımlar olarak değerlendirilebilir.

Özetle, Orta Çağ'daki devlet yapıları, Aquinas'ın düşünceleri çerçevesinde, Tanrı'nın düzeninin dünyadaki yansıması olarak işlev görmektedir. Feodal sistemin sunduğu hiyerarşik yapı, devletin meşruiyetini ve işlevselliğini, Tanrı tarafından belirlenen doğal ve ilahi yasalarla uyumlu bir şekilde ortaya koymuştur.

Rönesans ve Reform hareketleri, modern devletin doğuşunda önemli rol oynamıştır. Bu dönemde, merkezîyetçi monarşilerin güçlenmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkışı, modern devlet yapısının temellerini atmıştır. Machiavelli'nin "Prens"²⁹ adlı eseri, modern devletin yönetiminde pragmatizmin ve güç politikasının önemini vurgulamış ve hükümdarların güçlerini nasıl kullanmaları gerektiği konusunda rehberlik etmiştir.³⁰ 17. yüzyılda, Thomas Hobbes'un "Leviathan"³¹ adlı eseri, devletin insanların doğal durumdaki kaostan kurtulmaları için zorunlu olduğunu savunmuş ve güçlü bir merkezi otoritenin gerekliliğini ileri sürmüştür.³² Hobbes, insanların doğal halde "herkesin herkese karşı savaşı" durumunda olduklarını ve güvenliklerinin sağlanması için güçlü bir devletin zorunlu olduğunu belirtmiştir.³³

Aydınlanma dönemi, devletin doğası ve işlevi hakkında yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. John Locke, devletin meşruiyetinin halkın rızasına dayandığını ve bireylerin doğal haklarını korumak amacıyla kurulduğunu savunmuştur.³⁴ Locke'a göre, devletin temel görevi, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını

²⁹ 338. Niccolo Machiavelli, *Prens*, (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul 2008.

³⁰ Uğur Oral, "Machiavelli, The Prince and Political Communication", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 57, Isparta 2022, s.

³¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1992.

³² Naci İspir, "Thomas Hobbes ve Demokrasi", *Felsefe Dünyası*, Sayı. 38, Ankara 2003, s. 148.

³³ İspir, a.g.m., s. 144.

³⁴ Locke'a göre yasama gücü, toplumu ve toplum bireylerinin varlıklarını korumak için cumhuriyetin güçlerinin nasıl kullanılması gerektiğini belirleme hakkına sahip olan güçtür. Öyleyse, bütün toplumlarda çoğunluğun iradesine dayanarak elde edilen bu yasama gücünün amacı, toplum ve toplum üyelerinin korunması ve güvenliklerinin sağlanmasıdır. Ona göre, kanunları koyan kişiler toplum üzerinde mutlak ve keyfi bir otoriteye sahip olmamalıdır. Her şeyden önce, bu kişilerin koyduğu kanunların toplumun genel iyiliğine uygun olması, insanların can ve mal güvenliğine aykırı olan herhangi bir kural koymalarına izin verilmemesi gerekir. Bkz: Müzeyyen Eroğlu, "John Locke'un Devlet Teorisi", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt. 21, Sayı. 7, İstanbul 2010, s. 8.

korumaktır.³⁵ Jean-Jacques Rousseau ise "Toplum Sözleşmesi"³⁶ adlı eserinde, devletin halkın genel iradesini yansıtmayı gerektiğini ve bireylerin özgürlüğünü koruyarak toplumsal bir düzen sağlaması gerektiğini belirtmiştir.³⁷ Rousseau'nun fikirleri, demokratik devlet teorilerinin temel taşlarından birini oluşturmuştur.³⁸

Sanayi Devrimi, devletin rolünü ve yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu dönemde, devletler ekonomik kalkınmayı teşvik etmek, altyapı projelerini finanse etmek ve sosyal refahı artırmak için daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Kapitalizmin yükselişi, devletin ekonomi üzerindeki etkisini artırmış ve devletlerin ekonomik politikaları, sanayileşmenin yönünü belirlemede önemli bir faktör haline gelmiştir.³⁹ Bu dönemde, sosyalist düşünceler de güçlenmiş ve devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü artırarak sosyal eşitliği sağlamayı amaçlayan politikalar geliştirilmiştir.⁴⁰

20. yüzyıl, devletlerin demokratikleşme sürecine girdiği bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, birçok ülke demokratik yönetim biçimlerini benimsemiş ve insan hakları ile hukukun üstünlüğünü temel alan anayasal düzenlemeler yapmıştır.⁴¹ Soğuk Savaş dönemi, farklı ideolojilerin devlete bakış açılarını şekillendirmiş ve liberal demokrasi ile komünizm arasında bir rekabet ortamı yaratmıştır.⁴² Bu dönemde, refah devletleri kavramı ortaya çıkmış ve devletin sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve emeklilik sistemleri gibi alanlarda daha geniş bir rol üstlenmesi gerektiği savunulmuştur.⁴³

Günümüzde, devletin rolü ve işlevi, küreselleşme, teknoloji ve ekonomik değişimler gibi faktörler tarafından şekillenmektedir. Küreselleşme, devletlerin egemenlik alanlarını zorlayan ve uluslararası iş birliğini gerektiren bir süreç olarak

³⁵ Eroğlu, a.g.m., s. 12.

³⁶ Jean-Jacques Rousseau, *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, (Çev. Cenap Karakaya), İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

³⁷ Ekrem Ekici, "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı", *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı. 6, Bursa 2006, s. 84.

³⁸ Ekici, a.g.m., s. 80.

³⁹ Erdem Koç ve Mahmut Can Şenel & Kadir Kaya, "Dünyada ve Türkiye'de Sanayileşme I – Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları", *Mühendis ve Makina*, Cilt. 59, Sayı. 690, Ankara 2018, s. 5.

⁴⁰ Meryem Koray, "Avrupa'da Sosyal Demokrasi ve Günümüzdeki Tartışmalar", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 2, Ankara 2016, s. 31.

⁴¹ A. Kadir Çüçen, "İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi", *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı. 2, Bursa 2003, s. 32.

⁴² Gürdal Çetinkaya, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 2, Kırşehir 2019, s. 3.

⁴³ Ramazan Gökbnar ve A. G. Birol Kovancılar, "Sosyal Refah Devleti ve Değişim", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 2, Isparta 1998, s. 255.

karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴ Bu durum, devletlerin uluslararası hukuka ve örgütlere daha fazla bağlı hale gelmelerine yol açmıştır. Ayrıca, dijital devrim, devletin vatandaşlarıyla olan ilişkisini ve kamu hizmetlerinin sunumunu yeniden tanımlamıştır. E-devlet uygulamaları ve dijital platformlar, devlet hizmetlerinin daha verimli ve şeffaf bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır.⁴⁵

Bununla birlikte, devletin geleceği konusunda çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Bazı düşünürler, devletin öneminin azalacağını ve yerini küresel yönetim yapılarının alacağını savunurken, diğerleri ise devletin hala vazgeçilmez bir aktör olduğunu ve ulusal egemenliğin korunması gerektiğini ileri sürmüştür.⁴⁶ Bu bağlamda, devletlerin ekonomik eşitsizlik, iklim değişikliği, terörizm ve kitlesel göç gibi küresel sorunlarla nasıl başa çıkacakları, gelecekteki rollerini belirleyecektir.

Sonuç olarak devlet, insanoğlunun güvenlik ve düzen ihtiyacından doğmuş, tarih boyunca farklı şekillerde evrilmiş ve günümüzde karmaşık bir yapı haline gelmiştir. İlk devletlerin ortaya çıkışından modern devletin doğuşuna kadar geçen süreç, insanların birlikte yaşama, yönetilme ve toplumsal düzeni sağlama konusundaki arayışlarını yansıtmaktadır. Bugün, devletin rolü ve işlevi, küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerle yeniden şekillenmekte ve gelecekte nasıl bir yapı alacağı konusunda çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Devletin tarihsel gelişimi, onun dinamik ve sürekli evrilen bir yapı olduğunu göstermekte ve bu sürecin insanlık tarihi ile iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır.⁴⁷

1.2 Siyaset Kavramı ve Politika ile İlişkisi

Siyaset ve politika kavramları dönem dönem birbirlerine eş kavramlar olarak kullanılmış olsalar da temelde aynı anlamı karşılamamaktadırlar. Politika, Antik Yunan'da şehir anlamına gelen *polis* kelimesinden türemiştir.⁴⁸ Oluşumu itibariyle bir toplumun yönetimi ve düzeni ile ilgilendir. Politikayı, bir toplumun belirli hedeflere ulaşması ve çeşitli sorunların çözülmesi için izlediği yol olarak tanımlamak mümkündür. Nitekim Antik Yunan'daki şehir devletleri kültürünün bir parçasıydı.

⁴⁴ Refik Balay, "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt. 37, Sayı. 2, Ankara 2004, s. 62.

⁴⁵ Demokaan Demirel, "E-Devlet ve Dünya Örnekleri", *Sayıştay Dergisi*, Sayı. 61, Ankara 2006, s. 83.

⁴⁶ Vahap Coşkun, "Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, Ankara 2004, s. 252.

⁴⁷ Coşkun, a.g.m., s. 255.

⁴⁸ Metin Becermen, "Kent ve Felsefe İlişkisi Üzerine", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 25, Bursa 2015, s. 12.

Siyaset ise at bakıcısı anlamına gelen *seyis* kelimesinden türemiştir.⁴⁹ Orta Doğu ve Arap kökenli toplumların kimliğinde yer edinen siyaset kelimesi, bu kültürlerin sahip olduğu liderlerin kararları çerçevesinde şekillenmesi açısından politikadan ayrılmaktadır. Bu yönüyle, siyaset daha geniş bir anlamda kullanılarak, bireyler ve gruplar arasındaki güç ve otorite ilişkilerini düzenleyen, bu ilişkilerin toplumun genel çıkarlarına uygun bir şekilde yönetilmesini sağlayan faaliyetler bütünüdür.⁵⁰

Siyaset ve politika kavramlarının kökenlerine bakıldığında, her iki kavramın da toplumun yönetimi ve düzeni ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Antik Yunan'da polis kavramı, sadece bir şehri değil, aynı zamanda o şehirde yaşayan insanların oluşturduğu topluluğu da ifade etmekteydi.⁵¹ Bu bağlamda, politika kavramı da topluluk üyelerinin bir arada yaşamalarını düzenleyen kurallar ve bu kuralların uygulanma sürecini kapsar.

Günümüzde siyaset ve politika kavramları, farklı boyutlarda ele alınabilir. Siyaset, devlet yönetimi, uluslararası ilişkiler, ekonomi, sosyal yapı gibi geniş bir yelpazede incelenmektedir. Politika ise belirli bir alanda, belirli bir hedefe yönelik stratejiler ve kararlar bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu iki kavramın birbirleriyle iç içe geçmiş olmaları, siyaset biliminin temel konularından biridir.

Siyaset bilimi; siyasal sistemler, kamu yönetimi, seçimler, uluslararası ilişkiler gibi pek çok konuyu inceler. Bu incelemelerin neticesinde ise bireyler ve gruplar arasındaki güç ilişkilerini anlamayı amaçlar. Bu bağlamda, siyaset biliminin temel amacı, siyasi davranışları, siyasi kurumları ve bu kurumların toplum üzerindeki etkilerini analiz etmektir.

Siyaset bilimi, sosyal bilimlerin diğer dallarıyla da yakından ilişkilidir. Örneğin, sosyoloji, ekonomi, psikoloji gibi disiplinlerle etkileşim halinde çalışarak, siyasal olguların daha geniş bir perspektiften incelenmesine katkı sağlar. Toplumsal yaşamın her alanıyla yakından kurulan bu ilişki, siyaset bilimini toplumun ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.

⁴⁹ İnalet Pehlivan, "Hizmet İçi Eğitim Siyaseti (Politikası) ve Geliştirilmesi", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, Cilt. 27, Sayı. 1, Ankara 2019, s. 353.

⁵⁰ Akyüz, a.g.m., s. 94.

⁵¹ R. Burçin Yavuz, "Antik Yunan'da Yurttaş Olmak ya da Olmamak: Polisin İki Yüzü", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 24, Ankara 2023, s. 27.

Siyaset biliminin temel konularından biri olan siyasi ideolojiler, toplumların siyasi yapılarının şekillenmesinde önemli rol oynar. Siyasi ideolojiler, belirli bir dünya görüşüne dayanan, toplumsal ve ekonomik düzenin nasıl olması gerektiği konusunda çeşitli önerilerde bulunan düşünce sistemleridir. Liberalizm, muhafazakârlık, sosyalizm, faşizm gibi ideolojiler, tarih boyunca farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda etkili olmuş, toplumların siyasi yapılarının şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır.⁵²

Liberalizm, bireysel özgürlükleri ve piyasa ekonomisini savunan bir ideolojidir. Liberal düşünce, devletin bireylerin yaşamlarına ve ekonomik faaliyetlerine mümkün olduğunca az müdahale etmesi gerektiğini savunur. Bu bağlamda, liberalizm, serbest piyasa ekonomisi, demokratik yönetim, insan hakları gibi kavramları ön plana çıkarır. Muhafazakârlık ise, toplumun geleneksel değerlerine ve kurumlarına bağlılığı savunan bir ideolojidir. Muhafazakâr düşünce, değişime dirense de olası değişimin kontrollü ve yavaş bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini, toplumsal düzenin korunmasının önemli olduğunu vurgular.⁵³

Sosyalizm, eşitlik ve sosyal adalet ilkelerine dayanan bir ideolojidir. Sosyalist düşünce, ekonomik kaynakların ve üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olması gerektiğini, devletin sosyal refahı sağlamak amacıyla ekonomik ve toplumsal hayata müdahale etmesi gerektiğini savunur. Faşizm ise, otoriter bir yönetim anlayışını savunan, milliyetçilik ve militarizm temelli bir ideolojidir. Faşist düşünce, güçlü bir liderlik, merkezîyetçi bir devlet yapısı ve toplumun kolektif çıkarlarının bireysel çıkarların önünde tutulması gerektiğini vurgular.⁵⁴

Siyasi ideolojiler, toplumların siyasi yapılarının şekillenmesinde önemli rol oynamakla birlikte, siyaset bilimi açısından farklı siyasi sistemlerin incelenmesi de büyük önem taşır. Demokratik sistemler, otoriter sistemler, totaliter sistemler gibi farklı siyasi sistemler, güç ve otorite ilişkilerinin nasıl düzenlendiğini ve bu sistemlerin toplum üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bir inceleme alanıdır.

Demokrasi, halkın egemenliğine dayanan bir yönetim biçimidir. Demokratik sistemlerde, halk, seçimler yoluyla yöneticilerini belirler ve bu yöneticilerin karar

⁵² Yücel Bulut, “İdeolojinin Tarihçesi”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 23, İzmir 2011, s. 189.

⁵³ Mustafa Erdoğan, “Muhafazakarlık: Ana Temalar”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı. 34, Ankara 2006, s. 5.

⁵⁴ Burak Gökalp, “Otoriterizmin Yüzleri: Popülizm ve Faşizm”, *Moment Dergi*, Cilt. 6, Sayı. 1, Ankara 2019, s. 262.

alma süreçlerine katılım sağlar.⁵⁵ Temsili demokrasi, doğrudan demokrasi gibi farklı demokrasi türleri, halkın yönetime katılımını farklı şekillerde organize eder. Otoriter sistemler ise, genellikle tek bir liderin ya da küçük bir grubun mutlak yetkiye sahip olduğu yönetim biçimleridir. Otoriter sistemlerde, halkın yönetime katılımı sınırlıdır ve siyasi muhalefet genellikle baskı altına alınır.⁵⁶ Totaliter sistemler ise, otoriter sistemlerin daha aşırı bir biçimi olup, devletin toplumun tüm alanlarına müdahale ettiği, bireysel özgürlüklerin tamamen ortadan kaldırıldığı sistemlerdir.⁵⁷

Siyaset biliminin bir diğer önemli konusu da uluslararası ilişkilerdir. Uluslararası ilişkiler, devletler ve uluslararası aktörler arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri inceleyen bir disiplindir.⁵⁸ Bu bağlamda, uluslararası ilişkiler teorileri, devletlerin dış politika davranışlarını, uluslararası sistemin işleyişini ve küresel güvenlik sorunlarını anlamaya çalışır. Realizm, liberalizm, yapısalcılık gibi farklı uluslararası ilişkiler teorileri, uluslararası sistemin işleyişi ve devletlerin dış politika tercihleri konusunda farklı bakış açıları sunar.⁵⁹

Realizm, uluslararası ilişkilerde devletlerin kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan rasyonel aktörler olduğunu savunan bir teoridir. Realist teoriye göre, uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir ve devletler güvenliklerini sağlamak için güç politikalarını benimserler.⁶⁰ Liberalizm ise, uluslararası iş birliği ve kurumların önemini vurgulayan bir teoridir. Liberal düşünceye göre, devletler arasındaki ekonomik ve siyasi iş birliği, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynar.⁶¹ Yapısalcılık ise, uluslararası sistemin yapısının devletlerin davranışlarını belirlediğini savunan bir teoridir. Yapısalcı teorilere göre, devletlerin dış politika tercihleri, uluslararası sistemin yapısal özellikleri tarafından şekillendirilir.

Uluslararası ilişkilerde önemli bir diğer konu da küreselleşmedir. Küreselleşme, ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik alanlarda dünya genelinde artan etkileşim ve entegrasyon süreçlerini ifade eder.⁶² Küreselleşmenin etkisiyle, devletler ve toplumlar

⁵⁵ Hasan Tunç, "Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 1, Ankara 2008, s. 1115.

⁵⁶ Atilla Yayla, "Totaliterizm ve Dezenformasyon", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı. 98, Ankara 2020, s. 130.

⁵⁷ Yayla, a.g.m., s. 130.

⁵⁸ E. Fuat Keyman, "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 9, İstanbul 2006, s. 4.

⁵⁹ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler", *Politics*, Cilt. 54, Sayı. 2, Bursa 2014, s. 283.

⁶⁰ Arı, a.g.m., s. 4.

⁶¹ Arı, a.g.m., s. 4.

⁶² Coşkun, a.g.m., s. 241.

arasındaki sınırlar giderek daha geçirgen hale gelmekte, uluslararası ticaret, iletişim ve göç gibi alanlarda önemli değişimler yaşanmaktadır. Küreselleşme süreci hem fırsatlar hem de tehditler yaratmaktadır. Örneğin, ekonomik küreselleşme, dünya genelinde refah artışına ve yoksulluğun azalmasına katkı sağlarken, aynı zamanda gelir eşitsizliklerinin artmasına ve çevresel sorunların derinleşmesine yol açabilir.⁶³

Siyaset bilimi, aynı zamanda kamu politikaları ve kamu yönetimi konularını da inceler. Kamu politikaları, devletin belirli hedeflere ulaşmak için izlediği stratejiler ve aldığı kararlar bütünüdür. Kamu politikası analizi, bu politikaların nasıl oluşturulduğunu, uygulandığını ve değerlendirildiğini inceleyerek, politika yapım süreçlerinin daha etkili hale getirilmesine katkı sağlar.⁶⁴ Kamu yönetimi ise, devletin idari yapısı ve bu yapının işleyişini inceleyen bir disiplindir. Kamu yönetimi, devletin kamu hizmetlerini sunma sürecini, bürokrasi, yerel yönetimler, kamu personeli yönetimi gibi konuları ele alır.

Sonuç olarak, siyaset ve politika kavramları, toplumların yönetimi ve düzeni ile yakından ilişkili olup, siyaset bilimi bu kavramları ve bunların toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini inceleyen geniş bir disiplindir. Siyaset bilimi, siyasi ideolojilerden uluslararası ilişkilere, kamu politikalarından kamu yönetimine kadar çeşitli konuları ele alarak, bireyler ve gruplar arasındaki güç ve otorite ilişkilerini anlamaya çalışır. Bu bağlamda, siyaset bilimi, sadece akademik bir disiplin olmanın ötesinde, toplumsal hayatın her alanında karşılaşılan siyasi olguları anlamak ve çözüm üretmek açısından büyük bir öneme sahiptir.

1.3 Antik Çağ'dan Çağdaş Döneme Kadar Bazı Düşünürlerin Devlet ve Siyaset Alanlarına Katkıları

Antik Yunan ve Roma dönemleri, Batı siyaset düşüncesinin temel taşlarını oluşturmuş, günümüzde de etkisini sürdüren fikirlerin yeşerdiği ve geliştiği bir zaman dilimidir. Bu dönemin düşünürleri, siyaset, toplum, adalet ve yönetim biçimleri üzerine kapsamlı ve derinlemesine analizler yapmışlardır. Bu bölümde, Antik Yunan ve Roma döneminin önde gelen filozoflarının devlet ve siyaset üzerine görüşleri ele

⁶³ Coşkun, a.g.m., s. 245.

⁶⁴ Hüseyin Gül, "Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri", *Yasama Dergisi*, Sayı. 29, Ankara 2015, s. 14.

alınmıştır. Bu görüşlerin nasıl şekillendiğini ve günümüze nasıl etki ettiğini inceleme amacıyla kronolojik akış içerisinde yer verilmiştir.

1.3.1 Sokrates (M.Ö. 470-399)

Sokrates, Batı felsefesinin kurucularından biri olarak kabul edilir ve siyaset üzerine düşünceleri, öğrencisi Platon tarafından diyaloglar şeklinde aktarılmıştır. Sokrates, bireyin erdemli olmasının devletin refahı için elzem olduğuna inanır. O, bilgeliği, cesareti ve ölçülülüğü erdem temeli olarak görür ve devletin yöneticilerinin bu erdemlere sahip olmaları gerektiğini savunur.⁶⁵ Sokrates'in diyaloglarındaki eleştirel sorgulama yöntemi, siyasette adalet ve etik konularının derinlemesine incelenmesine olanak tanımıştır.

Sokrates, felsefesinde genellikle etik ve insan doğasına odaklanmış, bilginin ve erdem in insan yaşamındaki önemi üzerinde durmuştur. Kara Hakimiyet Teorisi ise, toprak ve kara kontrolünün bir ülkenin gücünü belirlediği anlayışına dayanır. Ancak, Sokrates'in düşüncelerini bu teoriyle doğrudan ilişkilendirmek yerine, onun bilgiyi ve erdemi, gücün temel unsurları olarak gördüğünü söylemek daha doğru olacaktır. Sokrates'e göre, bir bireyin veya devletin en önemli kaynağı bilgi ve erdemdir.⁶⁶ Bu bilgi, doğru bir yaşam sürmeyi sağlayan bir rehberdir ve erdem, toplumda adaletin ve düzenin sağlanmasında temel bir ilkedir.

Sokrates, bilginin ve erdem in güç olduğunu savunarak, ahlaki değerlere dayalı bir yönetim biçiminin, toplumların en güçlü ve adil şekilde varlıklarını sürdürebilmesini mümkün kılacağını öne sürer. Bu bağlamda, Sokrates'in bilgi ve erdem anlayışı, yalnızca bireysel gelişim için değil, aynı zamanda toplumsal yapının güçlendirilmesi ve sürdürülmesi için de önemlidir. Devletin gücü, yalnızca toprak üzerinde değil, bireylerin içsel erdemleri ve bilgileri üzerinde şekillenir. Sokrates, toplumsal düzenin, erdemli bir yaşam sürmeye ve bu erdemi yaymaya dayandığını savunarak, bir devletin gücünü ve hakimiyetini sürdürülebilir kılacak en önemli unsurun, ahlaki değerler ve bilgiyi yönetimde esas almak olduğunu belirtir.

Sonuç olarak, Sokrates'in görüşleri, devletin veya bireyin gücünün yalnızca fiziksel kontrol ve toprakla değil, insanın doğru bilgiye ve erdemli davranışa dayalı bir

⁶⁵ Bedia Akarsu, "Sokrates'de Erdem Düşüncesi", *Felsefe Arkivi*, Sayı. 13, İstanbul 1962, s. 63.

⁶⁶ Fatih Özkan, "Sokrates'in Entelektüalist Ahlakı", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 4, Iğdır, 2013, s. 41.

yaşam sürmesiyle sağlanabileceğini vurgular. Bu, kara hakimiyetine dayalı bir anlayıştan çok daha derin ve insanı merkeze alan bir yönetim biçimini işaret eder.

1.3.2 Platon (M.Ö. 427-347)

Platon, siyaset felsefesine en büyük katkıyı sağlayan düşünürlerden biridir. Onun "Devlet" adlı eseri, ideal bir devletin nasıl olması gerektiğini anlatır. Platon'a göre, adalet devletin temelini oluşturur ve ideal devlet üç ana sınıftan meydana gelir: yöneticiler, koruyucular ve üreticiler. Yöneticiler, filozof-krallar olarak bilinen bilgili ve erdemli kişiler olmalıdır.⁶⁷ Platon, demokrasiye eleştirel yaklaşmış ve toplumun en bilgili ve erdemli kişileri tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre, sadece filozoflar hakiki bilgiyi kavrayabilecek yeteneğe sahiptir ve bu nedenle devlet yönetimi onların elinde olmalıdır.

Platon'un devlet anlayışı, kara ve deniz hakimiyet teorileriyle somut bir şekilde ilişkilendirilebilir. Kara hakimiyeti, devletin fiziksel sınırlarını koruma, toprak üzerindeki kontrolü sürdürme ve bu düzeni adaletle yönetme anlayışıyla örtüşür. Platon'un adalet kavramı, toplumsal sınıfların her birinin kendi işlevlerini yerine getirmesiyle sağlanır. Bu bağlamda, kara üzerindeki düzenin sağlanması, Platon'un ideal devletinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir unsurdur.

Deniz hakimiyeti, ekonomik refah ve stratejik gücün önemli bir kaynağı olarak Platon'un üreticiler sınıfına bağlanabilir. Üreticiler, toplumun maddi ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür ve deniz ticareti, bu görevi yerine getirmek için stratejik bir araçtır. Deniz kaynaklarının etkin kullanımı ve deniz yollarının kontrolü, bir devletin ekonomik temelini güçlendirerek, Platon'un ideal devleti için gerekli olan düzen ve uyumun korunmasına katkı sağlar.

Sonuç olarak, Platon'un devlet anlayışı, kara hakimiyetinde fiziksel düzenin ve adaletin korunmasını, deniz hakimiyetinde ise ekonomik refahın ve stratejik gücün geliştirilmesini temel alan bir modelle bağdaştırılabilir. Bu iki unsur, ideal devletin maddi ve manevi dengesini destekleyen araçlar olarak değerlendirilebilir. Bu durum,

⁶⁷ Eyüp Şahin, "Platon ve Farabi'de Aristokrasi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 51, Sayı. 1, Ankara 2010, s. 116. Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Platon'un ideal devleti tanımlarken, devletin işleyişi ve farklı sınıflar arasındaki uyum açısından da önem arz etmektedir.⁶⁸

1.3.3 Aristoteles (M.Ö. 384-322)

Aristoteles, siyaset teorisini pratik gözlemlerine dayandırarak Platon'dan ayrılır. "Politika" adlı eserinde, çeşitli devlet biçimlerini (monarşi, aristokrasi, politeia, tiranlık, oligarşi ve demokrasi) analiz eder ve en iyi yönetim biçiminin orta sınıfın egemen olduğu bir yönetim olduğunu savunur.⁶⁹ Aristoteles, insanların doğal olarak siyasal varlıklar olduğunu ve polis (şehir devleti) içinde yaşamalarının doğal olduğunu belirtir. Ona göre, devletin amacı, vatandaşlarının iyi ve erdemli bir yaşam sürmesini sağlamaktır. Bu bağlamda, yasaların adil olması ve yöneticilerin erdemli davranması gerektiğini vurgular.

Aristoteles'in "Nikomakhos'a Etik"⁷⁰ adlı eserinde, erdemli yaşam ve dengenin önemi üzerinde durur.⁷¹ Aristoteles'e göre en yüksek insan amacı *eudaimonia* (mutluluk veya iyi yaşam) olarak tanımlanır ve bu ise erdeme dayalı bir yaşamla mümkündür.⁷² Erdem ise aşırı iki uç arasındaki denge olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada, Aristoteles'in üstünde durduğu etik kavramının siyasetin ayrılmaz bir parçası olduğu düşünüldüğünde erdemli bir yaşam için adil ve düzenli bir toplum ihtiyacının doğduğu anlaşılmaktadır. Birey ve toplum arasında kurulan bu ilişki, hakimiyet teorilerinin temelinde bulunan ilkelerden güç sahibi olmakla ilişkilendirilebilir. Zira bir toplumda yaşayan bireylerin refahını ve güvenliğini sağlamak doğrudan gücü elinde bulundurmakla ilgilidir. Bu yüzden, iyi bir yaşama ulaşabilmek için güce de sahip olmanın gerekliliği kendiliğinden yapılabilecek bir çıkarım olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3.4 Cicero (M.Ö. 106-43)

Marcus Tullius Cicero, Roma'nın önde gelen devlet adamı ve düşünürlerinden biri olarak, hukuk ve siyaset felsefesi üzerine önemli katkılarda bulunmuştur. Cicero, doğa yasası kavramını geliştirerek, insanların doğuştan gelen hakları olduğunu

⁶⁸ Şahin, a.g.m., 119.

⁶⁹ Veli Urhan, "Aristoteles'in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim", *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı. 27, Bursa 2016, s. 218.

⁷⁰ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

⁷¹ Urhan, a.g.m., s. 217.

⁷² Nazile Kalaycı, "Daimondan Eudaimonia'ya: Aristoteles'te Mutluluk", *Cogito Aristoteles Özel Sayısı 77*, Ankara 2014, 257.

savunur. Ona göre, adalet, evrensel ve değişmez bir ilkeye dayanır ve bu ilke doğa yasasından kaynaklanır.⁷³ Cicero, hukukun üstünlüğünü savunmuş ve bireysel hakların devlet tarafından korunması gerektiğini belirtmiştir. Devletin amacı, vatandaşlarının refahını ve güvenliğini sağlamaktır. Cicero ayrıca, karma bir hükümet sistemi olan "res publica"yı savunur ve bu sistemin monarşi, aristokrasi ve demokrasi unsurlarını birleştirerek istikrar sağladığını ileri sürer.⁷⁴

Kara Hakimiyet Teorisi, toprak ve kara kontrolünün bir ülkenin gücünü belirlediği anlayışına dayanır. Cicero'nun "Devlet Üzerine (De re publica)"⁷⁵ adlı eserinde, hukukun üstünlüğü ve adaletin önemi vurgulanır.⁷⁶ Cicero'ya göre, adil ve hukuka dayalı bir yönetim, devletin kara üzerindeki hakimiyetini sürdürülebilir kılar. Toprağın verimli kullanımı, tarımın geliştirilmesi ve vatandaşların haklarının korunması, kara hakimiyetinin temel unsurlarıdır. Cicero'nun adalet ve hukuk anlayışı, bir devletin kara üzerindeki hakimiyetini güçlendirir ve sürdürülebilir bir yönetim sağlar. Bu bağlamda, Cicero'nun hukukun üstünlüğü ve adalet anlayışı, kara hakimiyeti teorisi ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

1.3.5 Seneca (M.S. 4-65)

Lucius Annaeus Seneca, stoacı felsefeyi benimsemiş ve bu çerçevede siyaset üzerine görüşler geliştirmiştir. Seneca, devlet yönetiminde erdem ve bilgelik ilkesinin önemine vurgu yapar. Ona göre, dört türde erdem vardır; adaletli olma, ölçülülük, cesur olma ve ileri görüşlülük.⁷⁷ Seneca, bireyin ahlaki gelişiminin toplumun genel refahı için önemli olduğunu savunur. Ayrıca, stoacı düşüncenin etkisiyle, doğaya uygun yaşamın ve içsel huzurun önemini vurgular. Seneca, tiranlık ve baskıya karşı çıkmış ve erdemli bir yönetimin gerekliliğini savunmuştur.

Stoacılık, doğa ile uyum içinde yaşama ve duygusal dengeyi koruma öğretilerine dayanır. Deniz Hakimiyet Teorisi, denizlerin kontrolünün ekonomik ve askeri üstünlük sağladığına dayanır. Seneca'nın "Ahlak Mektupları"nda, bilgelik ve erdem önemi

⁷³ Beşir Babayiğit, "Cicero'nun Yasa, Hukuk, Adalet ve Ceza Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2, tokat 2023, s. 77.

⁷⁴ Engin Korkmaz, "Romalı Üç Filozofun Devlet Düşüncesinin Karşılaştırılması", *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 2, Gaziantep 2023, s. 82.

⁷⁵ Cicero, *Devlet Üzerine*, (Çev. C. Cengiz Çevik), İthaki Yayınları, İstanbul 2014.

⁷⁶ Korkmaz, a.g.m., s. 82.

⁷⁷ Mahmut Avcı, "Seneca Etiğinde Bilgi, Erdem ve Mutluluk İlişkisi", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı. 10, Kayseri 2018, s. 71.

vurgulanır.⁷⁸ Deniz ticareti, bir devletin ekonomik gücünü artırır ve stratejik üstünlük sağlar. Seneca'ya göre, bilge bir lider, deniz hakimiyetini kullanarak devletin refahını ve güvenliğini sağlayabilir. Denizlerin kontrolü, aynı zamanda doğa ile uyum içinde olmayı da gerektirir, çünkü denizlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, uzun vadeli refah için önemlidir. Seneca'nın bilgelik ve erdem anlayışı, deniz hakimiyetinin stratejik ve sürdürülebilir yönetimi için temel bir unsur olarak değerlendirilebilir.

1.3.6 Marcus Aurelius (M.S. 121-180)

Roma İmparatoru Marcus Aurelius, stoacı felsefeyi benimseyen ve bu doğrultuda devlet yönetiminde uygulayan bir düşündürdür. "Meditasyonlar" adlı eseri, stoacı felsefenin prensiplerini yansıtan kişisel notlarından oluşur.⁷⁹ Aurelius, devlet yönetiminde bilgelik, adalet, cesaret ve ölçülülük erdemlerini benimsemiş ve bunların devletin refahı için temel olduğunu savunmuştur. Ona göre, bir hükümdar, halkın iyiliği için çalışmalı ve kişisel çıkarlarını bir kenara bırakmalıdır. Aurelius, görev bilinci ve ahlaki sorumluluk ilkelerine bağlı kalarak, yönetimde adalet ve dürüstlüğün önemini vurgulamıştır.

Hava Hakimiyet Teorisi, hava sahasının kontrolünün stratejik üstünlük sağladığı fikrine dayanır. Marcus Aurelius'un "Kendime Düşünceler" adlı eserinde, içsel huzur ve erdemli yaşamın önemi vurgulanır.⁸⁰ Hava hakimiyeti, bir devletin stratejik üstünlüğünü ve güvenliğini artırır. Marcus Aurelius'un düşüncelerinden çıkarım yaptığımızda; bir liderin içsel dengesi ve erdemli yönetimi, devletin hava hakimiyetinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar. Hava sahasının kontrolü, stratejik bir üstünlük sağlarken, aynı zamanda doğa ile uyum içinde olmayı da gerektirir. Marcus Aurelius'un erdem ve içsel denge anlayışı, hava hakimiyetinin stratejik ve sürdürülebilir yönetimi için temel bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Antik Yunan ve Roma düşünürleri, siyaset üzerine yaptıkları derinlemesine analizlerle modern siyaset felsefesinin temellerini atmışlardır. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi Yunan düşünürleri, erdem, adalet ve devlet yönetimi konularında önemli fikirler ortaya koyarken, Cicero, Seneca ve Marcus Aurelius gibi Roma

⁷⁸ Korkmaz, a.g.m., s. 83. Seneca, *Ahlak Mektupları*, (Çev. Türkan Uzel), Jaguar Kitap, İstanbul 2018.

⁷⁹ Dilnur Karabulut ve Ekin Kaynak İltar, "Stoa Felsefesinde Sağaltımın İzleri: Bir Pratik Yaşam Felsefesi", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt. 10, Antalya 2020, s. 271.

⁸⁰ Ali Özgan, "Filozof Bir Kralın Ahlak ve Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius Örneği", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 40, Adıyaman 2022, s. 356. Marcus Aurelius, *Kendime Düşünceler*, (Çev. Y. Emre Ceren), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

düşünürleri, hukukun üstünlüğü, doğal haklar ve stoacı erdemler üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu düşünürlerin katkıları, günümüzde de siyaset teorisi ve uygulamalarında önemli birer referans noktası olmaya devam etmektedir. Bu çalışmalar, bireyin ve toplumun refahı için adil, erdemli ve bilge bir yönetim anlayışının gerekliliğini ortaya koyar ve siyaset felsefesinin evrensel ilkelerini derinleştirir.

Orta Çağ ve sonrasındaki gelişmelere göz attığımızda ise günümüzü şekillendiren asıl unsurların bu devirlerde ortaya çıktıkları anlaşılacaktır. Tanrısal hakimiyetten toplumsal egemenliğe geçişin kökleri atılmıştır.

1.3.7 Thomas Aquinas (1225-1274)

Orta Çağ'ın en etkili Hristiyan teologlarından ve filozoflarından biridir. Aristoteles'in felsefesini Hristiyan teolojisi ile sentezleyerek Batı düşüncesine büyük katkılarda bulunmuştur. Devlet yapıları ve siyaset konusundaki düşünceleri ise hem teolojik hem de rasyonel bir temele dayanır ve Orta Çağ'dan Rönesans'a kadar olan dönemde büyük bir etkiye sahiptir. Aquinas'a göre, insan doğası gereği toplumsal bir varlıktır ve bu nedenle siyasal topluluklar (devletler) insan hayatının doğal bir parçasıdır. Devletin varlığını doğrudan Tanrı'nın planına bağlar ve devletin insanları erdeme yönlendiren bir araç olduğuna inanır.⁸¹

Aquinas, "Summa Theologica" adlı eserinde devletin amacı üzerine derinlemesine analizler yapar. Ona göre, devletin birincil amacı, toplumda ortak iyiliği sağlamaktır (bonum commune).⁸² Devlet, bireylerin yalnızca kendi çıkarlarını değil, aynı zamanda topluluğun çıkarlarını da gözetmelerini sağlamalıdır. Aquinas, bireyin iyiliğinin, toplumun iyiliğinden ayrı düşünülmemeyeceğini savunur. Bu nedenle, siyaset ve ahlak birbirinden ayrılamaz, çünkü siyaset de tıpkı ahlak gibi, insanları erdemli bir hayata yöneltme amacına hizmet etmelidir.

Devletin meşruiyeti konusuna geldiğimizde, Aquinas yönetim biçimlerinin Tanrı'nın düzenine uygun olması gerektiğini savunur. Monarşiyi en ideal yönetim biçimi olarak görür; çünkü monarşi, tek bir kişinin liderliğinde düzeni ve birliği

⁸¹ Murat Bayram, "Hukukun İki Bedeni: Doğal ve Pozitif Hukuk Dikotomisinde Aristoteles'in Yeri", *FLSF Felsefe ve Bilim Dergisi*, Sayı. 34, Ankara 2022, s. 36.

⁸² Fatih Durgun, "Lex Animata ve Lex Facit Regem Prensipleri Çerçevesinde 13. Ve 14. Yüzyıllarda İngiliz Siyaset Düşüncesinin Krizi", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 1, İstanbul 2018, s. 53.

sağlamayı amaçlar. Ancak, monarşinin despotizme dönüşmemesi için yöneticinin Tanrı'nın yasalarına ve adalete uygun hareket etmesi gerektiğini vurgular.⁸³

Sonuç olarak, Aquinas'ın siyaset felsefesi, dini otoritenin ve ahlaki değerlerin siyasi düzen üzerinde derin bir etkisi olması gerektiğini savunur. Onun düşüncelerine göre, devletin nihai amacı yalnızca düzeni sağlamak değil, aynı zamanda toplumu ahlaki ve manevi açıdan geliştirmektir. Bu anlayış, modern siyaset teorilerinin laik temellerinden oldukça farklıdır ve özellikle Hristiyan dünya görüşünün hâkim olduğu Orta Çağ Avrupa'sında büyük bir etkiye sahip olmuştur.

1.3.8 Niccolò Machiavelli (1469-1527)

Rönesans dönemi İtalyan düşünürü Niccolò Machiavelli, siyaset biliminin kurucularından biri olarak kabul edilir. Machiavelli'nin en ünlü eseri "Prens" (Il Principe), siyasal güç ve liderlik konularında realist bir yaklaşım sunar.⁸⁴ Machiavelli, siyaset pratiğinin etik veya moral değerlerden bağımsız olarak ele alınması gerektiğini savunur.

Machiavelli, bir devletin varlığını sürdürebilmesi için liderin gerektiğinde acımasız ve manipülatif olabileceğini belirtir. Onun bu yaklaşımı, siyasal realizmin temel taşlarından biridir ve modern siyaset teorisine önemli bir katkıda bulunmuştur.

Machiavelli'nin fikirleri, Kara Hakimiyet Teorisi ile yakından ilişkilendirilebilir. Kara Hakimiyet Teorisi, kara bölgelerinin kontrolünün stratejik üstünlük sağladığını savunur. Machiavelli, devlet yönetiminde kara gücünün önemine vurgu yaparak bu teoriyle paralellik gösterir. "Prens" adlı eserinde Machiavelli, bir hükümdarın ülkesini korumak ve güçlendirmek için güçlü bir orduya sahip olması gerektiğini savunur.⁸⁵ Bu görüş, kara hakimiyetinin gerekliliğini ortaya koyar. Machiavelli'ye göre, güçlü bir kara ordusu, hükümdarın iç ve dış tehditlere karşı etkili bir savunma ve saldırı yapabilmesini sağlar.⁸⁶

Machiavelli'nin siyasi strateji anlayışı, güçlü bir merkezi otoritenin ve iyi organize edilmiş bir kara gücünün, bir devletin hayatta kalması ve güçlenmesi için

⁸³ C. Cengiz Çevik, "Aquinas'ın De Regno'sunda 'Tiran' ve 'Tiranlık' Anlayışı", *Felsefe Dergisi/Journal of Philosophy*, Sayı. 1, Ankara 2016, s. 135.

⁸⁴ M. Ertan Kardeş, "Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 24, Ankara 2017, s. 338.

⁸⁵ Kardeş, a.g.m., s. 344.

⁸⁶ Kardeş, a.g.m., s. 344.

elzem olduğunu belirtir. Ayrıca, Machiavelli, bir hükümdarın halkının desteğini kazanmasının ve sadakatini sürdürmesinin de kara hakimiyeti ile mümkün olabileceğini ifade eder. Bu da kara bölgelerinin yönetiminin ve kontrolünün ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Machiavelli'nin bu görüşleri, Halford Mackinder'in Heartland Teorisi ile de örtüşür. Mackinder, Avrasya'nın merkezinin (Heartland) kontrol edilmesinin dünya hakimiyeti için kritik olduğunu savunur. Machiavelli de benzer şekilde, bir devletin kara gücünü ve topraklarını kontrol etmesinin, ulusal güvenlik ve güç açısından stratejik önem taşıdığını belirtir. Bu bağlamda, Machiavelli'nin fikirleri Kara Hakimiyet Teorisi ile güçlü bir şekilde ilişkilendirilebilir.

1.3.9 Thomas Hobbes (1588-1679)

İngiliz filozof Thomas Hobbes, modern siyaset teorisinin öncülerinden biridir. Hobbes'un "Leviathan" adlı eseri, devletin doğası ve işlevi üzerine derinlemesine bir inceleme sunar. Hobbes, insan doğasını "doğal durum" kavramıyla açıklar; bu durumda insanlar birbirlerine karşı sürekli bir savaş halindedir demektir ve insan insanın kurdudur ifadesini kullanmaktadır (homo homini lupus).⁸⁷

Hobbes'a göre, insanların güvenlik ve düzen içinde yaşayabilmeleri için güçlü bir merkezi otoriteye, yani devlete ihtiyaç vardır. Toplum sözleşmesi teorisini ileri süren Hobbes, bireylerin kendi haklarından feragat ederek devlete itaat etmeleri gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, modern devlet anlayışının temellerinden birini oluşturur.

Hobbes'un siyaset felsefesi, güçlü bir merkezi otoritenin gerekliliğini vurgular ve bu yönüyle Kara Hakimiyet Teorisi ile ilişkilendirilebilir. Kara Hakimiyet Teorisi, kara bölgelerinin stratejik önemini ve kontrolünün küresel güç mücadelesinde belirleyici olduğunu savunur. Hobbes'un fikirleri, özellikle iç güvenlik ve düzenin sağlanması açısından güçlü bir kara gücünün önemini vurgular. "Leviathan"da Hobbes, insanların doğal durumunda sürekli bir çatışma ve kaos içinde olduklarını belirtir ve bu durumu aşmak için güçlü bir devlet otoritesine ihtiyaç duyulduğunu

⁸⁷ Hümeysra Karagözoğlu, "“Homo Homini Lupus”: Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 31, İstanbul 2006, s. 224.

savunur.⁸⁸ Bu otorite, güçlü bir kara ordusuna sahip olmalı ve iç düzeni sağlamak için topraklarını etkin bir şekilde kontrol etmelidir.

Hobbes'un devlet teorisi, merkezi bir otoritenin insanların güvenliğini ve düzenini sağlayacak tek yol olduğunu belirtir.⁸⁹ Bu, devletin kara bölgelerini kontrol etmesi ve burada yaşayan insanların güvenliğini sağlaması anlamına gelir. Hobbes'a göre, güçlü bir kara hakimiyeti olmadan devletin iç düzeni sağlaması ve dış tehditlere karşı savunma yapması mümkün değildir. Bu bağlamda, Hobbes'un görüşleri, Kara Hakimiyet Teorisi ile uyumludur.

Hobbes'un fikirleri, Halford Mackinder'in Heartland Teorisi ile de örtüşür. Mackinder, Avrasya'nın merkezi olan Heartland'ın kontrol edilmesinin küresel hakimiyet için kritik olduğunu savunur. Hobbes ise, güçlü bir merkezi otoritenin ve kara hakimiyetinin devletin iç düzeni ve güvenliği için vazgeçilmez olduğunu ifade eder. Bu benzerlikler, Hobbes'un fikirlerinin Kara Hakimiyet Teorisi ile ilişkilendirilebileceğini gösterir.

1.3.10 John Locke (1632-1704)

Thomas Hobbes'un aksine, John Locke insan doğası ve devlet konusunda daha iyimser bir bakış açısına sahiptir. Locke'un "İkinci İnceleme" (Second Treatise of Government) adlı eseri, liberal devlet teorisinin temellerini atar.⁹⁰ Locke, doğal haklar (yaşam, özgürlük, mülkiyet) kavramını geliştirmiştir ve devletin bu hakları korumak için var olduğunu savunur.⁹¹

Locke'un toplum sözleşmesi teorisi, devletin gücünün sınırlı olması ve halkın rızasına dayanması gerektiği üzerine kuruludur. Locke'un bu görüşleri, modern demokrasilerin ve liberal düşüncenin temel taşlarını oluşturmuştur.

Locke'un düşünceleriyle Hava Hakimiyet Teorisi arasındaki ilişki, modern savunma ve güvenlik politikalarıyla örtüşmektedir. Locke, doğal haklar teorisinde, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahip olduğunu savunur. Devletin temel görevi, bu hakları korumak ve güvence altına almaktır. Hava Hakimiyet Teorisi

⁸⁸ Karagözoğlu, a.g.m., s. 224.

⁸⁹ M. Nazan Arslanel ve Ertuğrul Eryücel, "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 15, Sayı. 2, Erzurum 2011, s. 9.

⁹⁰ Hüseyin Arslan, "John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 17, Isparta 2013, s. 187. John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, (Çev. Doç. Dr. Fahri Bakırcı), Serbest Kitaplar, Ankara 2019.

⁹¹ Arslan, a.g.m., s. 190.

de devletlerin ulusal güvenliği ve savunması için hava sahasının kontrolünün kritik önemini vurgular. Hava kuvvetlerinin varlığı, ulusal savunma kapasitesini artırır ve bireylerin yaşam ve özgürlüklerini koruma görevini yerine getirir.

Locke'un düşünceleri ve Hava Hakimiyet Teorisi arasındaki bu ilişki, modern devletlerin savunma politikaları ve uluslararası ilişkiler bağlamında önemlidir. Locke'un bireysel hakları ve özgürlükleri koruma anlayışı, devletlerin hava kuvvetlerinin rolünü ve savunma stratejilerini destekler.

1.3.11 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

Fransız filozof Jean-Jacques Rousseau, devlet ve toplum üzerine radikal görüşler ileri sürmüştür. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" (Du Contrat Social) adlı eseri, halk egemenliği ve doğrudan demokrasi fikirlerini içerir.⁹² Rousseau, doğal durumda insanların özgür ve eşit olduğunu, ancak mülkiyetin ortaya çıkışıyla birlikte eşitsizliklerin başladığını savunur.

Rousseau'ya göre, devletin meşruiyeti, halkın genel iradesine (volonté générale) dayanmalıdır.⁹³ Devletin amacı, halkın ortak iyiliğini ve özgürlüğünü korumaktır. Rousseau'nun bu görüşleri, devrimci hareketler ve demokratik düşüncenin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Rousseau'nun fikirleri, özellikle "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde ortaya koyduğu gibi, insanların doğal durumlarında özgür ve eşit olduklarını savunur. Ancak, toplumsal sözleşme ile insanlar arasında adaletin ve eşitliğin sağlanması gerektiğini ifade eder.⁹⁴ Kara Hakimiyet Teorisi de devletler arasındaki güç dengelerini ve stratejik konumları üzerine kurulu bir teoridir. Kara bölgelerinin kontrolü, bir devletin savunma kapasitesini güçlendirir ve uluslararası ilişkilerde belirleyici bir faktör olarak kabul edilir.

Rousseau'nun fikirleri ile Kara Hakimiyet Teorisi arasındaki ilişki, devletin iç işleyişi ve uluslararası güç dinamikleri üzerine derinlemesine bir analiz sunar. Rousseau'nun toplumsal sözleşme teorisi, devletin ve hükümetin meşruiyetini sağlama

⁹² Salim Işık, "J. J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 2, Malatya 2017, s. 86.

⁹³ Özgüç Orhan, "J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 14, Ankara, s. 13.

⁹⁴ Işık, a.g.m., s. 95.

ve insanların doğal haklarını koruma çabalarıyla uyumludur. Kara Hakimiyet Teorisi ise devletlerin stratejik konumlarını ve güvenliklerini sağlama üzerine odaklanır.

1.3.12 Karl Marx (1818-1883)

Alman filozof ve ekonomist Karl Marx, devlet ve siyaset teorisine köklü eleştiriler getirmiştir. Marx'a göre devlet, egemen sınıfın baskı aracı olarak işlev görür ve toplumdaki sınıf mücadelesinin bir yansımasıdır. Marx'ın eserlerinde, genel yönleriyle kapitalist toplumun ve devletin eleştirisi yapılır.⁹⁵

Marx, devletin sınıfsız ve sömürsüz bir toplumda gereksiz hale geleceğini savunur. Onun devlete dair bu radikal eleştirisi, sosyalist ve komünist hareketlerin temelini oluşturmuştur. Marx'ın görüşleri, siyaset teorisinde sınıf analizinin önemini vurgular ve devletin ekonomik ilişkilerle bağlantılı olduğunu gösterir.

Marx'ın düşüncelerini doğrudan hakimiyet teorilerine bağlamak biraz güç bir durum yaratsa da günümüz devlet yapılarını temelden etkilediği için araştırma içerisinde kendisine yer bulmuştur. Nitekim bu teorilerin geliştiği süreçlerde Marx'ın düşünceleriyle şekillenen güç savaşları, dünya siyasetine hakim durumdaydı.

1.3.13 Max Weber (1864-1920)

Alman sosyolog Max Weber, modern devlet anlayışına önemli katkılarda bulunmuştur. Weber, devletin meşru şiddet tekeline sahip bir kurum olduğunu belirtir.⁹⁶ Weber'in bürokrasi teorisi, modern devletin işleyişini anlamak için temel bir çerçeve sunar. Ona göre, modern devlet, rasyonel ve bürokratik bir yapı üzerine kuruludur.

Weber ayrıca, liderlik ve otorite tiplerini (karizmatik, geleneksel, yasal-rasyonel) analiz ederek, siyasal otoritenin farklı biçimlerini açıklamıştır.⁹⁷ Weber'in bu çalışmaları, devletin ve siyaset biliminin modern dönemde nasıl incelendiği konusunda önemli bir yol gösterici olmuştur.

Weber'in düşünceleri de Marx'a paralel olarak bu teoriler ile ilişkilendirilemeye de teorilerin oluştuğu siyasal zemini şekillendirdiği için değinme gereği duyulmuştur. Marx ve Weber'in düşünceleri, kendilerinden sonraki pek çok düşünürü etkilemiş ve

⁹⁵ Erhan Nalçacı, "Marksizm'in Bilime Katkıları", *Madde, Diyalektik ve Toplum*, Sayı 2, İstanbul 2018, s. 85.

⁹⁶ Hülya Eşki, "Bugünü Anlamak İçin Max Weber'i Yeniden Okumak", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt. 6, Sayı 11, Zonguldak 2010, s. 191.

⁹⁷ Eşki, a.g.m., s. 189.

onlardan etkilenen siyasetçilerin hamleleriyle 2 adet Dünya Savaşı ve 1 adet de Soğuk Savaş vuku bulmuştur. Bu bağlamda, hakimiyet teorilerinin ortaya çıkış sebepleri arasında gösterilebilirler.

1.3.14 Michel Foucault (1926-1984)

Fransız filozof Michel Foucault, devlet ve siyaset teorisinde güç ve iktidar ilişkilerini analiz etmiştir. Foucault'nun "Hapishanenin Doğuşu" ve "İktidarın Gözü" gibi eserleri, modern devletin disiplin ve gözetim mekanizmalarını inceler.⁹⁸ Foucault, iktidarın sadece devlet aracılığıyla değil, aynı zamanda toplumsal kurumlar ve bireyler arasındaki ilişkiler aracılığıyla da işlediğini savunur. Foucault'nun güç analizi, devletin ve siyasetin nasıl işlediğini anlamak için yeni bir perspektif sunar. Onun çalışmaları, modern toplumda iktidarın çeşitli formlarını ve bunların bireyler üzerindeki etkilerini ortaya koyar.

Foucault'un düşünceleri, güç ilişkileri ve kontrol mekanizmaları üzerine odaklandığı için, Kara Hakimiyet Teorisi'ne doğrudan bir yakınlık gösterir. Foucault, toplumsal kurumların ve iktidar biçimlerinin nasıl işlediğini, bireyleri nasıl düzenlediğini ve kontrol ettiğini anlamak için disiplin teorileri ve iktidar analizleri geliştirmiştir. Bu açıdan, Kara Hakimiyet Teorisi'nin devletler arası güç dengeleri üzerine kurulu olmasıyla Foucault'un analizleri arasında bir benzerlik bulunabilir. Her ikisi de güç, kontrol ve düzen üzerine farklı perspektifler sunarlar.

Devletin ve siyasetin tanımına dair düşünceler, tarih boyunca farklı dönemlerde ve çeşitli düşünürler tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Bir kısmına yer vererek konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu düşünürlerin fikirlerinin hangi açılardan hangi teoriyle benzeştiği de dile getirilmiştir.

1.3.15 Antonio Negri (1933-2023)

Antonio Negri, küreselleşme, kapitalizm ve egemenlik gibi konuları ele alan çağdaş siyaset teorisi ve Marksist düşüncenin önemli bir ismidir. Michael Hardt ile yazdığı "İmparatorluk" ve "Çokluk" eserleriyle, ulus-devletin kapitalizmin çıkarlarını koruyan bir yapıdan küresel düzeyde işleyen bir "İmparatorluk"a dönüştüğünü savunur. Negri, bu yapının coğrafi merkezden bağımsız, esnek ve dağınık bir düzen

⁹⁸ Yasemin Apalı, "Michel Foucault'da İktidar ve Güç", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, Burdur 2021, s. 297. Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 1992. Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, (Çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2023.

olduğunu ve ulus-devletlerin, sermayenin küresel çıkarlarını koruyan taşeronlara dönüştüğünü belirtir.

Negri'nin "çokluk" kavramı, farklı kimliklerin ve toplumsal hareketlerin birleşerek yeni bir siyaset biçimi oluşturabileceği fikrine dayanır.⁹⁹ Ona göre, "çokluk", küresel kapitalizmin egemenliğine karşı koyabilecek bir direniş gücüdür. Bu bağlamda, direnişin ulusal değil, küresel düzeyde örgütlenmesi gerektiğini savunur. Negri, işçi sınıfını yalnızca sanayi proletaryası ile sınırlamaz; bilgi işçileri, göçmenler ve ezilen grupları da kapsar. Bu bağlamda, Negri'nin "çokluk" kavramı, hakimiyet teorilerinin tümüyle bağlantı kurmaktadır. Zira hakimiyet teorilerinin özünde gücün çoğuna sahip olmak geçmektedir.

Sonuç olarak Negri, küresel kapitalizmin devletleri zayıflattığını, egemenliğin sermayenin eline geçtiğini ve direnişin küresel dayanışma ağlarıyla mümkün olduğunu vurgular. "İmparatorluk" ve "Çokluk" kavramları, modern siyaset ve kapitalizmi anlamak için temel teorik araçlar sunar.

1.3.16 Francis Fukuyama (1952-)

Francis Fukuyama, liberal demokrasiyi insanlık tarihinin ulaştığı en gelişmiş siyasi sistem olarak gören "Tarihin Sonu ve Son İnsan" adlı eseriyle tanınır.¹⁰⁰ Ona göre, liberal demokrasi bireysel özgürlükler ve ekonomik refah için en uygun ortamı sağlar. Nitekim liberal demokrasinin varlığı hem kara hem de deniz hakimiyetinin önemli bir noktası olan ticari hakimiyetin kurulmasını sağlayan önemli bir etmendir. Fukuyama, faşizm ve komünizm gibi büyük ideolojik rakiplerin yenilgiye uğradığını, dolayısıyla tarihin nihai noktasının liberal demokrasi olduğunu savunur.

Ancak Fukuyama, devlet yapılarının sadece demokrasiyle sınırlı olmadığını vurgular. "Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme" adlı eserinde, güçlü bir bürokrasi, hukukun üstünlüğü ve demokratik hesap verebilirliğin etkili bir devlet için gerekli üç temel bileşen olduğunu belirtir.¹⁰¹ Demokratik seçimlerin yanı sıra, devletlerin kurumsal kapasitelerini geliştirmesi gerektiğini söyler.

⁹⁹ Aykut Aykutaalp ve Adem Çelik, "Antonio Negri ve Michael Hardt Düşüncesinde İmparatorluk, Çokluk ve Biopolitik Kavramları Üzerine", *Kaygı*, Sayı. 31, Bursa 2018. S. 425.

¹⁰⁰ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, (Çev. Zülfü Dicleli), Gün Yayıncılık, İstanbul 1999.

¹⁰¹ Francis Fukuyama, *Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme*, (Çev. M. Murtaza Özeren), Profil Kitap, İstanbul 2018.

"Siyasi ürüme" kavramını da ele alan Fukuyama, kurumların değişen toplumsal dinamiklere uyum sağlayamamasının devletlerin başarısızlığına yol açtığını ifade eder.¹⁰² Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, etkin yönetim eksikliği ve kurumsal çürümenin demokrasiyi zayıflattığını öne sürer.

Sonuç olarak Fukuyama, liberal demokrasinin zirve noktasını temsil ettiğini savunsa da bunun sürdürülebilirliği için güçlü kurumlar ve hukukun üstünlüğü gibi unsurların hayati önem taşıdığını vurgular. Otoriter rejimlerin yükselişine ise bu görüşleri tartışmaya açmıştır.

¹⁰² Francis Fukuyama, *Siyasi Düzenin Kökenleri*, (Çev. Ezgi Başer), Profil Yayıncılık, İstanbul 2016.

İKİNCİ BÖLÜM

HAKİMİYET TEORİLERİ VE JEOPOLİTİK

Hakimiyet Teorileri, temelde egemenlik kavramı ve devletlerin uluslararası arenada yer edinme çabalarının hangi yönlerde olması gerektiği üzerine ortaya atılmış teorilerdir. Bu teoriler, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan jeopolitik teoriler arasında özel bir yere sahiptirler. Jeopolitik kavramının içi bu teorilerle doldurulmaya başlanmıştır. Ayrıca teorilerin pratikteki yansımaları, Jeopolitik kavramının da giderek önem kazanmasını sağlamıştır. Bu sebeple, Hakimiyet Teorileri'ne geçmeden önce egemenlik ve jeopolitik kavramlarının açıklanması konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

2.1 Egemenlik ve Jeopolitik Teoriler

2.1.1 Egemenlik

Egemenlik kavramı, bir devletin veya otoritenin kendi sınırları içerisinde mutlak yetkiye sahip olması anlamını taşımaktadır.¹⁰³ Bu kavram, egemenin iç ve dış işlerinde bağımsız hareket edebilme yetisini ifade etmektedir. Özellikle Orta Çağ sonrası dönemde önem kazanmış, Jean Bodin ve Thomas Hobbes gibi düşünürler tarafından modern anlamda şekillendirilmiştir. Bodin, 16. yüzyılda egemenliği “mutlak ve sürekli bir güç” olarak tanımlamıştır.¹⁰⁴ Hobbes ise egemenliği toplumsal sözleşmenin sonucu olarak görmüştür.¹⁰⁵

Egemenlik, günümüzde devletlerin uluslararası ilişkilerdeki yerini belirleyen ve ulusal sınırlar içinde bağımsızlığı temsil eden bir unsur olarak kabul edilir. Özellikle hukuk devleti, insan haklarının gelişimi ve küreselleşme süreçleriyle birlikte, egemenlik kavramı da çeşitli sınırlandırmalara tabi tutulmuştur.¹⁰⁶ Bu sebeple, devletler arası ilişkilerdeki dinamikleri yeniden tanımlama ihtiyacı doğmuştur. Ancak egemenlik kavramı, hala modern devletin en temel özelliklerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir.

¹⁰³ Gürbüz Özdemir, “Batı’da ve Türklere Egemenlik Kavramı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 23, Isparta 2009, s. 124.

¹⁰⁴ Özdemir, a.g.m., s. 125.

¹⁰⁵ Özdemir, a.g.m., s. 126.

¹⁰⁶ M. Nazan Arslanel ve Ertuğrul Eryücel, “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 17, Sayı. 1, Erzurum 2013, s. 29.

2.1.2 Jeopolitik

Jeopolitik, devletlerin coğrafi konumlarının, doğal kaynaklarının ve jeostratejik öneme sahip bölgelerinin uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisini inceleyen bir disiplindir.¹⁰⁷ Bu kavram, coğrafyanın politik güce nasıl dönüştüğünü ve devletlerin bu gücü nasıl kullandığını anlamayı amaçlar. Jeopolitik çalışmalar, uluslararası politikayı anlamak ve analiz etmek için hayati öneme sahiptir. Bu başlıkta, jeopolitik kavramının tarihsel gelişimi, ana teoriler, stratejiler ve modern dönem uygulamaları ele alınacaktır. Nitekim hakimiyet teorileri de jeopolitik teoriler arasında yer almaktadırlar.

Jeopolitik kavramının kökenleri, 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına kadar uzanır.¹⁰⁸ Bu dönemde, Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel ve İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellén, jeopolitik teorilerin temelini atmışlardır. Ratzel'in yaşam alanı (Lebensraum) teorisi, devletlerin büyümesi ve hayatta kalması için genişlemeye ihtiyaç duyduklarını savunur.¹⁰⁹ Kjellén ise devleti bir organizma olarak görerek, devletlerin doğası gereği büyüme ve güç kazanma eğiliminde olduklarını ileri sürmüştür.¹¹⁰

20. yüzyılın başlarında, İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder, "Heartland Teorisi"ni geliştirmiştir. Mackinder, Avrasya'nın merkezindeki "Heartland" bölgesinin kontrol edilmesinin dünya hakimiyetini sağlamak için anahtar olduğunu savunmuştur.¹¹¹ Benzer şekilde, Amerikalı deniz subayı Alfred Thayer Mahan, deniz gücünün uluslararası politikada kritik bir rol oynadığını ve deniz yollarının kontrolünün küresel hakimiyeti belirlediğini öne sürmüştür.¹¹²

Soğuk Savaş dönemi, jeopolitik stratejilerin belirgin bir şekilde ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, küresel hakimiyet mücadelesinde jeopolitik konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır.¹¹³

¹⁰⁷ Ufuk Can, Keküllüoğlu ve Kamala Valiyeva, "Klasik Jeopolitik Teorilerin Perspektifinden Türkiye'nin Jeopolitik İzdüşümü", *Working Paper Studies Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 3, İstanbul 2022, s. 44.

¹⁰⁸ Sait Yılmaz, "Jeopolitik ve Strateji", *Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi*, Sayı. 8, İstanbul 2013, s. 74.

¹⁰⁹ Samet Kavoğlu, "Meşrulaştırma Aracı Olarak Medya: Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Üzerine Bir İnceleme", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı. 50, Ankara 2020, s. 100.

¹¹⁰ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 44.

¹¹¹ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 45.

¹¹² İbrahim Durmuş, "Dünyada ve Türkiye'de Deniz Gücü Yönetiminin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt. 19, Sayı. 46, İstanbul 2023, s. 610.

¹¹³ Ali İhsan Öztürkci, "Soğuk Savaş Döneminde Akdeniz Bölgesi'nde ABD ve SSCB Rekabetinin Analizi", *Mediterra*, Cilt. 1, Sayı. 1, Antalya 2024, s. 35.

ABD'nin "çevreleme" (containment) politikası, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engellemek için çevresel bölgelerde askeri ve ekonomik varlığını artırmayı hedeflemiştir.¹¹⁴ Sovyetler Birliği ise Doğu Avrupa, Orta Asya ve Güneydoğu Asya'da nüfuz alanlarını genişleterek stratejik üstünlük sağlamaya çalışmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, jeopolitik stratejilerde değişimler yaşanmış, enerji güvenliği, terörle mücadele ve ekonomik rekabet gibi yeni faktörler önem kazanmıştır. Özellikle 21. yüzyılda Çin'in yükselişi, Asya-Pasifik bölgesinde jeopolitik dengeleri değiştirmiştir. Çin'in "Kuşak ve Yol Girişimi" (Belt and Road Initiative) projesi, küresel ticaret yollarını ve stratejik altyapıyı kontrol etmeye yönelik bir girişim olarak dikkat çekmektedir.¹¹⁵

Enerji kaynaklarının jeopolitik önemi, devletlerin stratejik hesaplamalarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle petrol ve doğalgaz rezervleri, enerji güvenliği açısından kritik öneme sahiptir. Orta Doğu, bu açıdan dünyanın en önemli enerji bölgelerinden biridir ve bu durum bölgedeki jeopolitik çatışmaları körüklemektedir. ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesi, enerji güvenliği ve jeopolitik stratejilerin iç içe geçtiği bir örnektir.¹¹⁶

Rusya, enerji kaynaklarını jeopolitik bir silah olarak kullanma potansiyeline sahip bir diğer önemli aktördür. Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayan Rusya, bu bağımlılığı siyasi nüfuzunu artırmak için kullanmaktadır. Ukrayna krizi sırasında Rusya'nın doğalgaz tedarikini kesme tehditleri, bu stratejinin bir yansımasıdır.¹¹⁷

Günümüzde jeopolitik, yalnızca devletlerin askeri ve ekonomik güçleriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda dijital teknolojiler ve bilgi savaşları gibi yeni boyutları da kapsamaktadır. Siber güvenlik, devletlerin ulusal güvenlik stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Devletler, siber saldırılar ve bilgi manipülasyonu yoluyla rakiplerinin iç işlerine müdahale edebilmektedirler.¹¹⁸

¹¹⁴ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 55.

¹¹⁵ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 56.

¹¹⁶ Bilgehan Emeklier ve Nihan Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", Bilge Strateji, Cilt. 2, Sayı. 3, İstanbul 2010, s. 75.

¹¹⁷ Özlem Mehlika Ultan ve Didem Saygın, "Avrupa Birliği-Rusya Enerji İlişkilerinde Azerbaycan Alternatifi", Bilig, Sayı. 101, Ankara 2022, s. 108.

¹¹⁸ Şahin, a.g.m., s. 73.

Ayrıca, iklim değişikliği de jeopolitik üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Arktik bölgesinde buzulların erimesi, yeni ticaret yollarının açılmasına ve enerji kaynaklarının keşfedilmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, ABD, Rusya, Kanada ve Norveç gibi devletler arasında yeni jeopolitik rekabetlere yol açmaktadır.¹¹⁹

Jeopolitik, uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini anlamak ve analiz etmek için kritik bir disiplindir. Tarihsel gelişimi boyunca jeopolitik teoriler, devletlerin coğrafi konumlarının ve doğal kaynaklarının uluslararası politikada nasıl bir rol oynadığını açıklamaya çalışmıştır. Modern dönemde ise enerji güvenliği, siber güvenlik ve iklim değişikliği gibi yeni faktörler, jeopolitik stratejilerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Devletler, bu dinamik ve karmaşık ortamda stratejik avantaj elde edebilmek için jeopolitik araçları etkin bir şekilde kullanmaya devam etmektedirler.

2.2 Kara Hakimiyeti

2.2.1 Teorinin Yaratıcısı Sir Halford Mackinder

Sir Halford Mackinder, modern jeopolitik düşüncenin temellerini atan önemli bir İngiliz coğrafyacı ve politik düşündürüdür. 1861 yılında doğan Mackinder, coğrafya ve politika arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyerek, dünya siyaseti üzerine önemli teoriler geliştirmiştir. Özellikle "Heartland Teorisi" ile tanınan Mackinder, dünya üzerindeki güç dengesini anlamak ve analiz etmek için coğrafi unsurların önemini vurgulamıştır. Bu bölümde, Mackinder'in hayatı, Heartland Teorisi ve bu teorinin tarihsel ve güncel etkileri kısaca ele alınacaktır.

Halford John Mackinder, 15 Şubat 1861'de Gainsborough, Lincolnshire'da doğdu. Oxford Üniversitesi'nde eğitim aldı ve burada doğa bilimlerine olan ilgisini keşfetti. 1887'de Oxford'da coğrafya bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı ve coğrafya ile politika arasındaki ilişki üzerine düşünmeye başladı. 1899'da Londra Ekonomi Okulu'nun (LSE) kurulmasında önemli bir rol oynadı ve burada ilk coğrafya profesörü olarak görev yaptı.¹²⁰ Mackinder'in akademik kariyeri boyunca geliştirdiği teoriler, onun jeopolitik alanındaki etkisini pekiştirdi.

¹¹⁹ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 48.

¹²⁰ Özey, a.g.m., s. 96.

Mackinder'in en bilinen ve etkili çalışması, 1904 yılında Royal Geographical Society'de sunduğu "The Geographical Pivot of History" adlı makalesidir.¹²¹ Bu bölümde, dünya tarihinin coğrafi temeller üzerinden nasıl şekillendiğini analiz etti. Mackinder, Avrasya'nın merkezinde bulunan geniş kara kütesini "Heartland" olarak adlandırdı ve bu bölgenin dünya hakimiyeti için kritik önemde olduğunu savundu.¹²²

Mackinder'e göre, Heartland bölgesi doğal savunma bariyerleriyle çevrilmiş olup, geniş tarım alanları ve stratejik yolları içermektedir. Bu bölgenin kontrolü, dünya üzerindeki güç dengesini belirleyecek nitelikteydi. Mackinder'in ünlü tezi şu şekilde özetlenebilir: "Doğu Avrupa'ya hakim olan, Heartland'a hakim olur; Heartland'a hakim olan, Dünya Adası'na (Avrasya) hakim olur; Dünya Adası'na hakim olan, dünyaya hakim olur."¹²³

Mackinder'in Heartland Teorisi, coğrafi unsurların stratejik önemini vurgulayan ilk teorilerden biridir. Heartland, Avrupa, Asya ve Afrika'nın birleştiği noktada yer alır ve bu nedenle kara yolu ile erişim kolaylığı sağlar. Mackinder, deniz yollarının önemini kabul etmekle birlikte, kara yollarının stratejik avantajlarına daha fazla vurgu yapmıştır. Bu teoriye göre, deniz gücünden ziyade kara gücü, küresel hakimiyet için daha belirleyicidir.

Mackinder'in teorisi, 20. yüzyılın başındaki jeopolitik durumdan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu dönemde, büyük Avrupa güçleri arasındaki rekabet ve İngiltere'nin deniz gücüne dayalı stratejileri, Mackinder'in düşüncelerinin arka planını oluşturmuştur. Özellikle Almanya'nın kara hakimiyetine yönelik politikaları ve Rusya'nın Avrasya'daki geniş toprakları, Mackinder'in Heartland Teorisi'ni geliştirmesinde etkili olmuştur.

Heartland Teorisi, zaman içinde çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Özellikle teknolojik ilerlemeler ve hava gücünün artan önemi, Mackinder'in kara merkezli yaklaşımının sınırlarını göstermiştir. Deniz ve hava yollarının stratejik önemi, Mackinder'in teorisine alternatif bakış açıları geliştirilmesine neden olmuştur. Nicholas Spykman gibi düşünürler, deniz gücünün ve Rimland (kıyı bölgeleri) olarak

¹²¹ Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Society*, Cilt. 23, Sayı. 4, Londra 1904, s. 421.

¹²² Esra Üçtepe, "Coğrafya ve Dış Politika – Kenar Kuşak Teorisi", *Alınleri Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, Kastamonu 2021, s. 253.

¹²³ Özey, a.g.m., s. 96.

adlandırılan alanların önemine vurgu yaparak, Mackinder'in teorisini yeniden değerlendirmişlerdir.¹²⁴

Mackinder'in Heartland Teorisi, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde stratejik düşünceyi etkilemeye devam etmiştir. Nazi Almanyası'nın Avrasya'da genişleme politikaları ve Sovyetler Birliği'nin kara hakimiyeti stratejileri, Mackinder'in öngörülerinin pratikte nasıl uygulanabileceğini göstermiştir. Hatta bu teorinin Nazi Almanyası'na karşı yanıtıma unsuru olarak kullanıldığı düşüncesi dahi mevcuttur. Soğuk Savaş sırasında, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki küresel mücadele de Mackinder'in teorisinin önemini korudu. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Avrasya'nın büyük bir kısmını kontrol etmesi, bu teorinin geçerliliğini pekiştirdi.¹²⁵

Günümüzde, Mackinder'in teorileri hala jeopolitik analizlerde önemli bir yer tutmaktadır. Avrasya'nın stratejik önemi ve büyük güçler arasındaki rekabet, Mackinder'in teorilerinin modern jeopolitik düşüncede nasıl yankı bulduğunu göstermektedir. Özellikle Çin'in "Kuşak ve Yol Girişimi" ve Rusya'nın Avrasya'daki etkisi, Mackinder'in Heartland Teorisi'ni günümüz bağlamında yeniden gündeme getirmiştir.¹²⁶

Ancak, modern dünyada teknoloji, küresel ticaret ağları ve deniz yollarının önemi, jeopolitik dinamikleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu nedenle, Mackinder'in coğrafi belirleyicilere yaptığı vurgu, modern jeopolitik analizlerde farklı faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir. Siber güvenlik, enerji kaynakları ve ekonomik güç, günümüz jeopolitiğinde kritik öneme sahip unsurlardır.

Sir Halford Mackinder, jeopolitiğin babası olarak anılmayı hak eden bir düşünürdür. Heartland Teorisi, dünya siyasetinin coğrafi temellerini anlamada önemli bir çerçeve sunar. Mackinder'in çalışmaları, sadece tarihsel bir öneme sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda modern jeopolitik analizler için de değerli bir perspektif sağlar. Mackinder'in teorileri, büyük güçler arasındaki rekabeti ve Avrasya'nın stratejik önemini anlamak için hala geçerli bir referans noktasıdır. Dünya siyasetinin

¹²⁴ Tuğçe Akosmanoğlu, "Geopolitical Containment of China and Türkiye", *The Journal of Diplomacy and Strategy*, Cilt. 5, sayı. 1, İstanbul 2024, s. 53.

¹²⁵ Erenel, a.g.m., s. 6.

¹²⁶ Erenel, a.g.m., s. 12.

dinamiklerini daha iyi kavramak için Mackinder'in teorilerini incelemek, geçmişte olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır.

2.2.2 Kara Hakimiyet Teorisi

Kara Hakimiyet Teorisi, uluslararası ilişkiler ve jeopolitik alanında önemli bir kavramsal çerçeve sunan bir teoridir.¹²⁷ Bu teori, dünyanın güç dengelerini anlamada ve büyük stratejik kararların alınmasında temel bir rehber olarak kabul edilmiştir. Bu bölümde, Kara Hakimiyet Teorisi'nin tarihsel arka planı, temel kavramları ve günümüz uluslararası ilişkilerindeki etkileri detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

Tarihsel Arka Plan

Kara Hakimiyet Teorisi, 1904 yılında Mackinder'in Royal Geographical Society'de sunduğu "The Geographical Pivot of History" başlıklı makalesiyle ortaya atılmıştır.¹²⁸ Mackinder, Avrasya'nın merkezindeki geniş kara alanını "Heartland" olarak tanımlamış ve bu bölgenin kontrol edilmesinin dünya hakimiyetinin anahtarı olduğunu savunmuştur.¹²⁹ Mackinder, coğrafi faktörlerin uluslararası politikadaki önemi üzerinde durarak, dünya tarihinin büyük bir bölümünün karasal güçlerin deniz güçlerine karşı mücadelesi etrafında şekillendiğini savunmuştur.

Mackinder'in teorisine göre dünya üç ana bölgeye ayrılır:

1. Heartland: Doğu Avrupa'dan Sibiryaya kadar uzanan ve dünyanın "kalbi" olarak tanımlanan bölge.

2. Inner Crescent (İç Hilal): Heartland'ı çevreleyen Avrupa, Orta Doğu ve Güney Asya.

3. Outer Crescent (Dış Hilal): Amerika kıtaları, Afrika'nın büyük kısmı ve Avustralya.

Mackinder, Heartland'ın stratejik önemine vurgu yaparak, "Doğu Avrupa'ya hükmeden, Heartland'a hükmeder; Heartland'a hükmeden, Dünya Adası'na (Eurasia ve Afrika) hükmeder; Dünya Adası'na hükmeden, dünyaya hükmeder" şeklinde ünlü tezini öne sürmüştür.¹³⁰

¹²⁷ Kubilayhan Erman, "Jeopolitik Teoriler ve Afganistan", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 11, Ankara 2017, s. 399.

¹²⁸ Suat İlhan, "Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri", *Belleten*, Cilt. 49, Sayı. 195, Ankara 1985, s. 614.

¹²⁹ İlhan, a.g.m., s. 615.

¹³⁰ Özey, a.g.m., s. 96.

Heartland Teorisi, kara gücünü temel aldığı için tarihin her devrinde değerlendirmeye müsait bir teoridir. Özellikle bölgenin karasal hakimiyetine sahip olan Rusya ve Çin gibi devletler açısından önem arz etmektedir. Aşağıda sıralanmış temel ilkeler, teorinin kapsamı açısından bilgi vermektedir.

Coğrafi Avantaj: Heartland, doğal kaynaklar bakımından zengin ve stratejik olarak önemli bir konumda bulunur. Günümüzdeki kaynak dağılımına bakıldığında, özellikle enerji alanında bölgenin rolü öne çıkmaktadır.

Ulaşım ve İletişim: Kara yolları ve demir yolları ile ulaşımın kolay olduğu bu bölge, geniş askeri seferler için uygun bir altyapıya sahiptir. Büyük ovaların yer aldığı bölgelerden oluşan kalpgah hem yerleşim için hem de ulaşım için her zaman tercih edilir durumda olmuştur.

Savunma Gücü: Heartland, çevresindeki denizlerden doğal olarak korunmuş bir bölgedir ve dış müdahalelere karşı savunması nispeten kolaydır. Mevsimsel faktörlerin de hesaba katılması gereken coğrafyada, saldırıya açık zamanlar diğer bölgelerden daha kısıtlı bir dilimi kapsamaktadır.

Mackinder'ın teorisi, 20. yüzyılda büyük devletler arasındaki güç mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği, Heartland bölgesini kontrol ederek küresel bir güç olma hedefini gütmüştür.

Heartland Teorisi ve Güç Dengeleri

Mackinder'in teorisi, özellikle iki dünya savaşı sırasında ve Soğuk Savaş döneminde büyük önem kazanmıştır. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Avrupa'ya olan saldırıları ve Sovyetler Birliği'nin genişlemesi, Mackinder'in öngörülerini doğrular nitelikteydi. Soğuk Savaş boyunca ABD ve NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı çevreleme politikası, Mackinder'in Heartland'ın kontrolü konusundaki endişelerini yansıtmaktadır.

Teorinin Eleştirisi ve Güncellenmesi

Her ne kadar Mackinder'in teorisi uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutsa da bazı eleştiriler de beraberinde gelmiştir. Deniz gücünün ve hava gücünün artan önemi,

teknolojik ilerlemeler ve küreselleşme, Mackinder'in Heartland'a verdiği önemin sorgulanmasına yol açmıştır.¹³¹

Spykman ve Rimland Teorisi: Nicholas Spykman, Mackinder'in teorisini geliştirerek Rimland (Çevresel Hilal) kavramını ortaya atmıştır.¹³² Spykman'a göre, dünya hakimiyeti için denizlere kıyısı olan ülkelerin kontrolü, Heartland kadar önemlidir.¹³³

Kara Hakimiyet Teorisi, uluslararası ilişkilerde ve jeopolitik analizlerde önemli bir yer tutmaktadır. Mackinder'in Heartland'ın stratejik önemi konusundaki öngörülere, 20. ve 21. yüzyıldaki büyük güçlerin politikalarında etkili olmuştur. Günümüzde de Rusya ve Çin'in bölgedeki stratejik hamleleri, Mackinder'in teorisinin hala geçerli olduğunu göstermektedir. Ancak, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle teorinin bazı yönleri güncellenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Heartland Teorisi, uluslararası ilişkiler ve jeopolitik stratejiler üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu teori, dünya üzerindeki güç dengelerinin, özellikle Doğu Avrupa ve Avrasya'nın iç bölgelerini kontrol eden gücün dünya hakimiyetini elde edeceği fikrine dayanır. II. Dünya Savaşı, bu teorinin pratiğe dökülme sürecini ve sonuçlarını görmek açısından önemli bir dönemdir. Bu bölümde, Heartland Teorisi'nin II. Dünya Savaşı'ndaki etkilerini ve bu dönemdeki büyük güçlerin stratejik hamlelerini analiz edeceğiz.

Eleştiriler ve Alternatif Teoriler

Her ne kadar Heartland Teorisi II. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında bazı stratejik hamleler için bir rehber olarak kabul edilmişse de teoriye yönelik eleştiriler de bulunmaktadır.¹³⁴ Özellikle deniz gücünün ve hava gücünün artan önemi, Mackinder'in kara merkezli yaklaşımının güncelliğini yitirdiğini öne sürmüştür. Örneğin, Nicholas Spykman'ın Rimland Teorisi, deniz kıyısındaki bölgelerin (Inner Crescent) kontrol edilmesinin daha önemli olduğunu savunmuştur.¹³⁵ Bu teori, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'nin dış politikasında etkili olmuştur.

¹³¹ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 48.

¹³² Görkem Ozan Özalp, "Avrasya Bölgesinin Stratejik Önemi ve Türkiye-Bölge Ülkelerin Savunma ve Güvenlik Alanlarında İlişkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı. 54, Bursa 2016, s. 598.

¹³³ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 48.

¹³⁴ Yılmaz Tezkan ve Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul 2002, s. 87.

¹³⁵ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 48.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı, Mackinder'in Heartland Teorisi'nin uluslararası strateji ve politika üzerindeki etkilerini açıkça göstermiştir. Nazi Almanyası'nın Doğu Avrupa'ya yönelik saldırıları ve Sovyetler Birliği'nin bu bölgeyi savunma ve kontrol altına alma çabaları, Heartland'ın jeopolitik önemini doğrulamıştır. Müttefik güçlerin stratejik hamleleri ve savaş sonrası Doğu Avrupa'nın Sovyet nüfuzuna girmesi, Mackinder'in öngörülerini destekler niteliktedir. Ancak, savaş sonrası dönemde deniz gücü ve hava gücünün artan önemi, Mackinder'in teorisinin bazı yönlerinin güncellenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

2.3 Deniz Hakimiyeti

2.3.1 Teorinin Yaratıcısı Alfred Thayer Mahan

Alfred Thayer Mahan (1840-1914), Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen deniz stratejisti ve tarihçisidir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında deniz gücü teorileriyle uluslararası ilişkilerde ve askeri stratejilerde derin etkiler yaratmıştır. Mahan'ın çalışmaları, modern denizcilik stratejileri ve jeopolitik üzerine önemli katkılarda bulunmuştur ve günümüzde bile geçerliliğini korumaktadır.¹³⁶

Alfred Thayer Mahan, 27 Eylül 1840'ta West Point, New York'ta doğdu. Babası Dennis Hart Mahan, ünlü bir askeri akademisyen ve West Point Askeri Akademisi'nde profesördü. Bu akademik çevre, Alfred'in entelektüel gelişimini büyük ölçüde şekillendirdi. 1859'da ABD Deniz Akademisi'nden mezun olan Mahan, Amerikan İç Savaşı sırasında aktif görev yaptı ve savaş sonrasında çeşitli deniz görevlerinde bulundu.¹³⁷

Mahan'ın akademik kariyeri, 1885'te Newport, Rhode Island'daki Deniz Savaşı Koleji'nde öğretmen olarak başlamasıyla hız kazandı. Burada, deniz savaşının tarihsel analizine odaklanarak dersler verdi ve teorilerini geliştirmeye başladı. Mahan'ın ders notları, daha sonra "The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783" (Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi, 1660-1783) adlı başyapıtına dönüştü.¹³⁸

¹³⁶ Ercan, a.g.m., s. 198.

¹³⁷ Fatih Mehmet Berk ve Mustafa Arslan, "Alfred T. Mahan ve Deniz Egemenliği Teorisi", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı. 2, Konya 2009, s. 17.

¹³⁸ Ahmet Fethi Gün, "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında 1783 Rusya'nın Kırım'ı İlhakı, Kırım Tatarlarının Anadolu'ya Göçleri ve Yeni Bir Toplum İnşası", *Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, Van 2022, s. 186.

Mahan'ın en önemli katkısı, deniz gücü teorisidir. "The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783" adlı kitabında, deniz gücünün ulusal güç ve uluslararası siyaset üzerindeki belirleyici rolünü vurguladı. Mahan'a göre, deniz gücü üç ana bileşenden oluşur: ticaret filoları, savaş gemileri ve deniz üsleri. Bu üç unsurun birleşimi, bir ulusun dünya üzerindeki siyasi ve ekonomik etkisini artırmada kritik öneme sahiptir.¹³⁹

Mahan, deniz gücünün tarihsel olarak büyük imparatorlukların yükselişinde ve düşüşünde kilit rol oynadığını savundu. Özellikle İngiltere'nin 17. ve 18. yüzyıllarda deniz üstünlüğü sayesinde küresel bir güç haline geldiğini belirtti. Mahan, güçlü bir donanmanın sadece savunma değil, aynı zamanda saldırı kapasitesi de sağlaması gerektiğini vurguladı. Bu bağlamda, deniz üslerinin stratejik önemi üzerinde durarak, deniz yollarının kontrol edilmesi ve düşman ticaretinin kesilmesinin savaşta belirleyici olacağını ifade etti.¹⁴⁰

Mahan'ın teorileri, sadece deniz stratejisini değil, aynı zamanda jeopolitik düşüncüyü de derinden etkiledi. Mahan, deniz gücünün kara gücü kadar önemli olduğunu ve büyük devletlerin denizlerdeki varlıklarını güçlendirmeleri gerektiğini savundu. Bu bakış açısı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi denizci uluslar üzerinde büyük bir etki yarattı.¹⁴¹

Mahan'ın çalışmaları, ABD'nin küresel bir deniz gücü olma yolundaki stratejisini şekillendirdi. 1890'ların sonunda ABD, Mahan'ın prensiplerine dayanarak donanmasını genişletmeye ve modernize etmeye başladı. Bu süreç, İspanyol-Amerikan Savaşı'nda (1898) ABD'nin deniz gücünü etkili bir şekilde kullanmasıyla doruğa ulaştı. ABD, Pasifik ve Karayipler'de yeni deniz üsleri edinerek küresel bir güç olarak konumunu sağlamlaştırdı.¹⁴²

Almanya'da Kaiser II. Wilhelm, Mahan'ın fikirlerinden etkilenerek Alman İmparatorluğu'nun deniz gücünü artırma çabalarına hız verdi. Bu, İngiltere ile Almanya arasında deniz silahlanma yarışını tetikledi ve nihayetinde Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri haline geldi. Japonya da Mahan'ın teorilerini

¹³⁹ Ercan, a.g.m., s. 199.

¹⁴⁰ Ercan, a.g.m., s. 201.

¹⁴¹ Ercan, a.g.m., s. 198.

¹⁴² Uğur Gül, "Saldırgan Realizm Perspektifinden Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika Müdahaleciliğini Temel Argümanları", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 24, Sayı. 2, Ankara 2022, s. 245.

benimseyerek Meiji Restorasyonu döneminde donanmasını güçlendirdi ve 1905'te Rus-Japon Savaşı'nda önemli zaferler kazandı.¹⁴³

Mahan'ın teorileri geniş kabul görmüş olsa da eleştirilerden de muaf değildir. Eleştirmenler, Mahan'ın kara güçlerinin önemini küçümsediğini ve deniz gücüne aşırı vurgu yaptığını ileri sürerler. Özellikle kara gücünün belirleyici olduğu Napolyon Savaşları ve İkinci Dünya Savaşı gibi çatışmalarda, Mahan'ın teorilerinin sınırlı kaldığına dikkat çekerler.¹⁴⁴

Ayrıca, Mahan'ın deniz gücünü yalnızca büyük devletler perspektifinden değerlendirdiği ve küçük devletlerin denizcilik stratejilerini göz ardı ettiği de eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, deniz gücünün yalnızca büyük imparatorlukların yükselişi ve düşüşü bağlamında değil, aynı zamanda bölgesel ve yerel güç dinamiklerinde de önemli bir rol oynayabileceğini savunur.¹⁴⁵

Mahan'ın teorileri, 20. yüzyılın ilk yarısında deniz stratejisinin temelini oluşturdu. Ancak, hava gücünün ve füze teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte deniz gücünün rolü yeniden değerlendirildi. Soğuk Savaş döneminde denizaltılar ve uçak gemileri, deniz stratejisinde merkezi bir konuma yükseldi. Mahan'ın deniz üslerinin ve ticaret yollarının kontrolü konusundaki görüşleri, modern deniz stratejilerinde hala geçerliliğini korumaktadır.¹⁴⁶

Günümüzde, deniz gücü kavramı siber güvenlik, uzay savaşı ve insansız deniz araçları gibi yeni teknolojik ve stratejik unsurlarla zenginleşmiştir. Ancak, Mahan'ın deniz yollarının kontrolü ve stratejik üslerin önemi konusundaki temel prensipleri, modern denizcilik stratejilerinin vazgeçilmez bileşenleri olarak kalmaktadır.¹⁴⁷

Alfred Thayer Mahan, deniz gücü teorileri ve jeopolitik strateji konusundaki çalışmalarıyla modern askeri ve siyasi düşünceye büyük katkılarda bulunmuştur. Mahan'ın teorileri, 19. yüzyılın sonlarından itibaren dünya güç dengelerini şekillendirmiş ve büyük devletlerin deniz stratejilerini belirlemiştir. Eleştirilere rağmen, Mahan'ın deniz gücü konusundaki görüşleri, günümüzün karmaşık ve değişen

¹⁴³ Berk, a.g.m., s. 25.

¹⁴⁴ Bülent Şener, "Tarihsel Boyutlarıyla Boğazlar'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt. 5, Sayı. 35, Elazığ 2019, s. 335.

¹⁴⁵ Gül, a.g.m., s. 246.

¹⁴⁶ Ercan, a.g.m., s. 198.

¹⁴⁷ Ercan, a.g.m., s. 201.

jeopolitik ortamında bile geçerliliğini korumaktadır. Mahan'ın mirası, denizcilik stratejisi ve uluslararası ilişkiler alanında önemli bir rehber olmaya devam etmektedir.¹⁴⁸

2.3.2 Deniz Hakimiyet Teorisi

Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilmiş olan teori, modern deniz stratejilerinin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Mahan, deniz gücünün bir ulusun dünya üzerindeki etkisini ve hakimiyetini belirlemede kritik bir rol oynadığını savunmuştur. Bu bölümde, Mahan'ın deniz hakimiyet teorisinin temel ilkeleri, tarihsel bağlamı, uygulamaları ve küresel etkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Deniz hakimiyetinin etkisini tarih penceresinde farklı devirlerde gözlemlemek mümkündür. Öncelikli olarak Antik Atina'nın ulaştığı deniz gücü sayesinde çevresinde baskın güç haline geldiği bilinmektedir.¹⁴⁹ Aynı dönemlerde Perslerin hakimiyeti altındaki topraklarda da muazzam bir deniz gücünün varlığından söz etmek mümkündür. Persler doğrudan denizci olmasalar da kontrol ettikleri coğrafyalarda Fenike, İyonya ve Mısır'ın sahip olduğu deniz güçlerini etkili olarak kullanmışlardır.¹⁵⁰ Venedik, Orta Çağ boyunca denizlerdeki hakim güç olarak etkinliğini korumuştur. Benzer dönemlerde Portekiz, İspanyol ve Osmanlı donanmaları da deniz gücünü kendi lehlerine en etkili şekilde kullanma imkanını sağlamışlardır. Tarihin farklı dönemlerinde bu denli etkili olan deniz gücüne Mahan'ın bakış açısından hakim olan ilkeler şunlardır:

Deniz Hakimiyet Teorisinin Temel İlkeleri

Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi incelendiğinde, birkaç anahtar unsur ön plana çıkmaktadır.¹⁵¹ Bu unsurlar şunlardır:

1. Coğrafi Konum: Bir ulusun stratejik olarak önemli deniz yollarına ve ticaret yollarına yakın olması gereklidir. Şüphesiz tarihin her döneminde değerli olan bu durum, bu teorinin de temelinde yer almaktadır.

¹⁴⁸ Berk, a.g.m., s. 26.

¹⁴⁹ Hacer Çoruh, "Kyzikos Deniz Savaşı", *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Sciences*, Sayı. 10, Elazığ 2017, s. 326.

¹⁵⁰ Olcay Turan, "Kyzikos Deniz Muharabesi Özelinde Persler'in Deniz Gücüne Bakış", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı. 32, Elazığ 2017, s. 887.

¹⁵¹ İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2, Ankara 2004, s. 65. Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History*, Doston, Little-Brown, 1890, s. 28-81.

2. Fiziksel Konum: Limanların, deniz üslerinin ve kıyı şeridinin savunma açısından elverişli olması ve uygun lojistik destek sağlanabilir olması önemlidir. Bu sebeple, bulunulan bölge kadar coğrafi koşulların önemini de hesaba katmak gerekmektedir.

3. Nüfusun Karakteri: Denizcilikle uğraşan ve deniz ticaretine yatkın bir nüfusun varlığı.

4. Hükümetin Karakteri: Deniz gücüne yatırım yapan ve deniz stratejisine önem veren bir yönetim.

5. Donanma Gücü: Güçlü bir donanma, deniz hakimiyetinin temelidir. Mahan'a göre, bir ülkenin deniz gücünü artırması, küresel etkisini artırmanın en etkili yollarından biridir.

6. Deniz Ticaretinin Hacmi: Uluslararası deniz ticaretinin büyüklüğü ve genişliği ehemmiyetlidir. Mahan, deniz ticaret yollarının kontrolünün, ekonomik ve askeri üstünlük sağlamak için hayati olduğunu belirtir. Bu yollar, ticaretin ve askeri nakliyatın ana arterleridir.¹⁵² Ticaret hacminin artması da denizdeki güce bağlıdır. Denizi kontrol etmenin en büyük avantajlarından biri olan ticaret hacminin büyüklüğü, kontrolü sağlayan ülkeye o denli güç katacaktır.

7. Sömürgeler ve Üsler: Stratejik öneme sahip denizaşırı sömürgeler ve deniz üsleri bulundurulmalıdır. Stratejik noktalarda kurulan deniz üsleri hem saldırı hem de savunma operasyonları için önemlidir. Bu üsler, donanmanın hareket kabiliyetini artırır ve tedarik hatlarını güvence altına alır.

Teorinin Uygulanması ve Tarihsel Bağlam

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, büyük güçler arasındaki rekabet, deniz gücünün stratejik önemini ortaya koymuştur. Mahan'ın teorisi, bu dönemde dünya çapında deniz kuvvetlerinin modernizasyonunda ve stratejik planlamasında önemli bir rol oynamıştır.

Eleştiriler ve Alternatif Görüşler

Mahan'ın deniz hakimiyet teorisi, geniş kabul görmesine rağmen bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Eleştirmenler, teorinin kara gücünün önemini ihmal

¹⁵² Berk, a.g.m., s. 22.

ettiğini ve hava gücü ile siber güvenlik gibi modern askeri unsurları göz ardı ettiğini savunmuşlardır.

Julian Corbett ve Dengeli Strateji: İngiliz deniz stratejisti Julian Corbett, Mahan'ın teorisine alternatif olarak, deniz gücünün kara operasyonları ile entegre edilmesi gerektiğini savunmuştur. Corbett'e göre, deniz kuvvetleri kara kuvvetlerini desteklemeli ve ortak operasyonlar düzenlemelidir.¹⁵³

Son olarak, Alfred Thayer Mahan'ın deniz hakimiyet teorisi, deniz stratejileri ve uluslararası ilişkiler üzerinde derin etkiler bırakmış bir kavramdır. Teorinin temel ilkeleri, dünya tarihinin çeşitli dönemlerinde büyük güçlerin stratejik planlamalarında belirleyici olmuştur. Mahan'ın vurguladığı deniz gücünün önemi, 19. yüzyıldan günümüze kadar süregelen bir etkiye sahiptir ve modern uluslararası ilişkilerde hala geçerliliğini korumaktadır. Ancak, deniz gücü kavramının yanında kara ve hava güçlerinin, hatta siber güvenlik gibi modern unsurların da dikkate alınması, kapsamlı bir askeri strateji için gereklidir.

2.3 Hava Hakimiyeti

2.3.1 Teorinin Yaratıcıları Giulio Douhet ve Alexander P. de Seversky

Giulio Douhet, 30 Mayıs 1869'da İtalya'nın Cuneo şehrinde doğdu. 1889'da Torino Askeri Akademisi'nden mezun olarak askeri kariyerine başladı. 1921'de yayımlanan eseri *Il Dominio dell'Aria* (Hava Hakimiyeti), Douhet'in hava kuvvetlerinin savaş stratejilerindeki rolü hakkındaki düşüncelerini kapsamlı bir şekilde sunar.¹⁵⁴ Kitap, hava saldırılarının savaşların sonuçlarını nasıl belirleyebileceğine dair radikal bir bakış açısı sunar.

Douhet'in teorilerine göre, hava kuvvetleri sadece düşman askeri hedeflerini değil, aynı zamanda sivil altyapıları ve endüstriyel merkezleri de hedef almalıdır.¹⁵⁵ Bu strateji, düşmanın moralini bozmak ve savaş kapasitelerini zayıflatmak amacı güder. Douhet, hava üstünlüğünün, düşmanın hava savunmasını aşarak geniş çaplı bombardımanlar düzenlemekle elde edilebileceğini savunmuştur. Bu

¹⁵³ Furkan Duman, "Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri", *Deniz Araştırmaları ve Mavi Strateji Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, İstanbul 2021, s. 82.

¹⁵⁴ Adnan Dal, "Jeoekonominin Yükselişi: Enerji Kaynakları Bağlamında Arktika ve Doğu Akdeniz Bölgelerinin Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 65, Kütahya 2020, s. 69. Giulio Douhet, *The Command of The Air*, Arno Press, New York 1972.

¹⁵⁵ Dal, a.g.m., s. 69.

bombardımanların savaşın psikolojik ve ekonomik etkilerini vurgulamış, böylece savaşın hızla sona ermesini sağlamayı amaçlamıştır.

Douhet'in teorileri, askeri stratejiler üzerinde büyük bir etki yarattı. Özellikle stratejik bombardıman uçakları ve hava üstünlüğü sağlama anlayışı, savaş stratejilerinde önemli bir yer kazandı. Douhet'in etkisi, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında belirginleşti. Bu savaşta, hava kuvvetlerinin rolü, büyük hava bombardımanları ve hava üstünlüğü sağlama stratejileri ile önemli bir biçimde öne çıktı.

Douhet ile beraber teoriye katkı sağlayan isimlerden bir diğeri de Alexander P. de Seversky'dir. Tam adıyla Alexander Nikolaievich Prokofiev de Seversky, 1894 yılında Rus İmparatorluğu'nda doğdu ve havacılığın öncülerinden biri olarak tanındı. Rus İmparatorluk Donanması'nda pilot olarak görev yaptı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında başarılı bir savaş pilotu olarak ün kazandı. Ancak, 1917 Rus Devrimi sonrası Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmek zorunda kaldı ve burada havacılık alanında büyük başarılar elde etti.

Amerika'ya göç ettikten sonra, Seversky havacılık alanında yenilikçi çalışmalarına devam etti. 1923 yılında, Seversky Aircraft Corporation'ı kurdu ve burada çeşitli uçak tasarımları üzerinde çalıştı. Şirket, özellikle stratejik bombardıman uçakları ve avcı uçakları konusundaki tasarımlarıyla dikkat çekti. Seversky'nin uçak tasarımları, o dönemin en ileri teknolojilerini içeriyor ve performanslarıyla öne çıkıyordu. Bu başarıları, onu havacılık endüstrisinde tanınmış bir figür haline getirdi.

Seversky'nin en bilinen katkılarından biri, 1942 yılında yayınladığı "Victory Through Air Power" (Hava Gücüyle Zafer) adlı kitabıdır.¹⁵⁶ Seversky, kitabında hava gücünün kara ve deniz güçlerinden daha üstün olduğunu ve modern savaşlarda belirleyici bir rol oynadığını savundu.¹⁵⁷

Alexander P. de Seversky, sadece bir havacılık mühendisi ve pilot olarak değil, aynı zamanda bir stratejik düşünür olarak da tarihe geçti. Onun havacılık teknolojilerine olan katkıları ve hava gücünün stratejik önemine dair görüşleri, modern askeri stratejilerin temel taşlarından biri haline geldi. 1974 yılında vefat eden Seversky,

¹⁵⁶ Alexander P. de Seversky, *Victory Through Air Power*, Simon & Schuster, New York 1942.

¹⁵⁷ Abdullah Ural, "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi", Akademik Orta Doğu, Cilt. 3, Sayı. 2, İstanbul 2009, s. 135.

ardında havacılık dünyasında silinmez izler bıraktı. Bugün, onun yenilikçi fikirleri ve cesur vizyonu, havacılık ve askeri strateji alanlarında ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

2.4.2 Hava Hakimiyet Teorisi

Hava hakimiyeti, modern savaş stratejilerinde merkezi bir öneme sahip olan bir kavramdır. 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında pek çok kişinin katkısıyla oluşan hava hakimiyeti hususunda en çok katkıyı verenlerin başında Douhet ve Seversky gelmektedir. Bu bölümde, hava hakimiyet teorisinin temel ilkelerini, tarihsel bağlamını, uygulamalarını ve küresel etkilerini detaylı bir şekilde ele alacağız.

Douhet ve Seversky çalışmaları, özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD'nin hava kuvvetleri doktrininde önemli bir yer tutmuştur. Hava hakimiyeti teorisi, hava kuvvetlerinin bir çatışmada üstünlük sağlama ve düşman kuvvetlerini etkisiz hale getirme yeteneğini vurgulamaktadır. Bu sebeple, “her şey havadan” fikrini ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁸

Hava Hakimiyet Teorisinin Temel İlkeleri

Hava hakimiyet teorisi, birkaç temel ilkeye dayanır:

1. Hava Üstünlüğü: Hava sahasında tam hakimiyet sağlanmasının, kara ve deniz operasyonlarının başarısı için gerekliliğini vurgular. Hava üstünlüğü, düşman hava kuvvetlerinin etkisiz hale getirilmesini ve kendi hava kuvvetlerinin operasyonel serbestliğini sağlar. Nitekim, hava gücü aynı zamanda caydırıcı etkisiyle de öncelikli öneme sahip olmalıdır.

2. Stratejik Bombardıman: Düşmanın askeri ve endüstriyel kapasitesini yok etmek için stratejik hedeflere hava saldırıları düzenlemek gereklidir. Stratejik hedeflerin (düşman altyapısı, askeri tesisler ve iletişim hatları) bombalanmasının savaşın seyrini değiştireceğini belirtir. Stratejik bombardıman, düşmanın savaşma kapasitesini ve moralini zayıflatmak için kritik bir yöntemdir. Teknolojiyle doğrudan alakalı olan bu durum, sahip olan ülkeleri çok daha etkili bir konuma getirmektedir.

3. Yakın Hava Desteği ve Hava Taaruzu: Kara ve deniz kuvvetlerine destek sağlamak amacıyla hava saldırıları düzenlemek savaşın seyrini değiştirdiğini belirtir.

¹⁵⁸ Hv. Trf. Alb. Kadri Bahtiyar, “Geçmişten Günümüze Jeopolitik Teoriler”, *Hava Kuvvetleri Dergisi*, Sayı. 392, Bursa 2022, s. 7.

Karada yahut denizde devam eden asıl hareketin perçinleyici unsuru olarak hava desteğinin önemini vurgulamaktadır. Hava kuvvetlerinin hızlı ve esnek hareket kabiliyeti ile savaş alanında stratejik avantaj sağladığını savunur. Bu, kara ve deniz kuvvetlerine kıyasla daha hızlı tepki ve daha geniş operasyonel alan anlamına gelir. Aynı zamanda etkili hava savunma sistemlerinin geliştirilmesi gerektiğini de vurgular.

4. Keşif ve İstihbarat: Hava unsurlarını kullanarak düşman faaliyetlerini izlemek ve bilgi toplamak açısından hava gücü elzemdir. Savaş başlamadan savaşa dair her türden bilgiye sahip olmanın en etkili yollarından biridir.

5. Mobilite ve Lojistik Destek: Hava taşımacılığı ile hızlı bir şekilde kuvvet ve malzeme sevkiyatı sağlamak hava gücünün en önemli yönlerinden biridir. Kara ve deniz yollarına göre hem çok daha hızlı hem de daha güvenli bir şekilde hareket imkanı sağlamaktadır.

Teorinin Uygulanması ve Tarihsel Bağlam

Bu teori, özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve NATO'nun askeri stratejilerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde, hava hakimiyeti kavramı, nükleer caydırıcılıktan konvansiyonel savaflara kadar geniş bir yelpazede uygulama alanı bulmuştur. Üçüncü bölümde bu hususta detaylıca bilgilendirme yapılacak olup ayrıca örneklerle desteklenecektir.

Teori, dünya genelinde hava stratejileri üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. 20. yüzyılın sonlarından günümüze kadar, hava hakimiyeti kavramı, büyük devletlerin askeri ve stratejik planlamalarında merkezi bir rol oynamaya devam etmektedir.

Eleştiriler ve Alternatif Görüşler

Her ne kadar hava hakimiyet teorisi geniş kabul görmüş olsa da bazı eleştiriler ve alternatif görüşler de bulunmaktadır. Eleştirmenler, hava gücünün tek başına zafer getiremeyeceğini ve kara, deniz ve siber kuvvetlerle entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

John Warden ve Hava Savaşının Beş Halkası: Hava kuvvetleri stratejisti John Warden, hava savaşının beş halkası teorisi ile hava hakimiyet teorisini genişletmiştir. Warden, hava gücünün stratejik hedeflere yönelik olarak beş ana halkada (liderlik,

organik temel, altyapı, nüfus ve saha kuvvetleri) etkili olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁵⁹

Eleştirel Teoriler ve Asimetrik Savaş: Asimetrik savaşlar ve terörle mücadele operasyonları, hava gücünün sınırlamalarını ortaya koymuştur. Özellikle Vietnam Savaşı ve Afganistan’da, hava kuvvetlerinin yerel direniş hareketleri karşısında etkili olamaması, hava hakimiyeti teorisinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Netice olarak, hava hakimiyet teorisi, modern askeri stratejilerde ve uluslararası ilişkilerde derin etkiler bırakmış bir kavramdır. Teorinin temel ilkeleri, 20. yüzyıldan günümüze kadar süregelen birçok çatışmada uygulanmış ve hava kuvvetlerinin savaş alanındaki kritik rolünü vurgulamıştır. Ancak, hava gücünün tek başına zafer getiremeyeceği ve kara, deniz ve siber kuvvetlerle entegre edilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Hava hakimiyeti kavramı, modern savaşın dinamikleri içinde evrilmeye devam etmektedir ve gelecekteki askeri stratejilerde de merkezi bir rol oynamaya devam edecektir.

¹⁵⁹ Suat Dönmez, “Etki Odaklı Harekat Yaklaşımı”, *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademik Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 3, Ankara 2014, s. 125.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAKİMİYET TEORİLERİ-POLİTİKA İLİŞKİSİ

3.1 Hakimiyet Teorilerinin 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın İlk Yarısında Politik Etkileri ve Değerlendirilmesi

Jeopolitik teoriler, tarih boyunca devletlerin uluslararası alanda güç kazanma ve stratejik üstünlük elde etme yollarını anlama konusunda yardımcı olmuştur. Bu bağlamda, Kara Hakimiyet Teorisi (Heartland), Deniz Hakimiyet Teorisi ve Hava Hakimiyet Teorisi, büyük güçler arasında politik ve askeri stratejilerin şekillendirilmesinde kilit rol oynamıştır. Bu bölümde, bu üç teorinin dönem politikaları ile ilişkileri, 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyılın ilk yarısı baz alınarak ortaya konup tarihsel bir perspektifte incelenecektir. Teorilerin yarattığı genele yönelik etkiler aşağıdaki başlıklarda verilmiştir. Sonrasında her teori, kendi çerçevesinde değerlendirilecektir.

Büyük Güçlerin Stratejik Planlamaları

Her üç teori de büyük güçlerin stratejik planlamalarını şekillendirmiştir. Heartland Teorisi, Sovyetler Birliği'nin kara temelli genişlemesini ve Soğuk Savaş sırasında stratejik hedeflerini etkilerken, Deniz Hakimiyet Teorisi İngiltere ve ABD gibi deniz gücüne dayalı imparatorlukların küresel hakimiyetlerini pekiştirmiştir. Hava Hakimiyet Teorisi ise modern dönemde ABD'nin küresel askeri operasyonlarında hava gücünün kritik bir unsur olarak rol oynamasını sağlamıştır.

Güç Dengelerinin Değişimi

Hakimiyet teorileri, küresel güç dengelerinin değişiminde önemli rol oynamıştır.¹⁶⁰ Kalpgah bölgesine merkezine alan Heartland, Avrasya'nın stratejik önemini vurgulayarak, bölge üzerindeki mücadeleleri tetiklemiştir. Mahan'ın Deniz Gücü Teorisi, deniz yollarının ve deniz üslerinin kontrolünün büyük güçlerin rekabetinde merkezi bir rol oynamasına neden olmuştur. Sömürgecilik yarışının yaşandığı yıllardan itibaren önem kazanan deniz gücü, bu teoriyle birlikte egemenlik alanlarını denizlere indirmiştir. Douhet ve Seversky'nin Hava Hakimiyet Teorisi ise,

¹⁶⁰ Ahmet Akter, "Orta Doğu Bağlamında Jeopolitik Teorilere Bir Katkı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 112, Sayı. 221, İstanbul 2016, s. 197.

hava gücünün savaşın seyrini değiştirme potansiyelini göstererek, hava kuvvetlerinin modern ordularda vazgeçilmez bir unsur haline gelmesine katkı sağlamıştır. Üç teori de ölkelerin jeopolitik ve stratejik konumunun önemi üzerinde durmuştur. Son iki yüzyılda yaşanan gelişmeler ise değişen güç dengeleri üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur.

Askeri Strateji ve Taktiklerin Evrimi

Bu teoriler, askeri strateji ve taktiklerin evriminde de büyük etki yapmıştır. Kara hakimiyeti teorisi, büyük kara ordularının ve zırhlı birliklerin stratejik önemini artırmıştır. Deniz hakimiyeti teorisi, donanmaların ve denizaltı savaşlarının gelişimini hızlandırmıştır. Hava hakimiyeti teorisi ise, hava kuvvetlerinin geliştirilmesi ve hava savunma sistemlerinin önem kazanmasına yol açmıştır.¹⁶¹ Nitekim 2. Dünya Savaşı'nda hava hakimiyetinin önemi gözler önüne serilmiştir. Bu sebeple, o tarihten itibaren neredeyse bütün ölkeler hava güçlerini arttırmaktadırlar.

Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi

Hakimiyet teorileri, uluslararası ilişkilerde ve diplomaside de önemli etkiler yaratmıştır. Mackinder'in teorisi, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve NATO arasında stratejik rekabetin temelini oluşturmuştur. Mahan'ın deniz gücü teorisi, denizlerdeki stratejik ittifakların ve deniz güvenliğinin ön planda tutulmasına yol açmıştır. Douhet ve Seversky'nin hava hakimiyeti teorisi ise, hava sahası haklarının ve hava savunma anaşmalarının uluslararası diplomasi gündeminde yer almasını sağlamıştır.

Teknolojik ve Stratejik Gelişmeler

Bu teoriler, teknolojik gelişmelerle birlikte evrilmiştir. Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi, buharlı gemiler ve denizaltılar gibi yeniliklerle şekillenirken, Douhet ve Seversky'nin Hava Hakimiyet Teorisi jet uçakları, radar teknolojisi ve insansız hava araçları ile desteklenmiştir.¹⁶² Heartland Teorisi ise demir yolları ve kara taşımacılığı ile stratejik önemini korumuştur.

¹⁶¹ Burak Çınar, "Air Warfare Over Europe: An Explanation of The Luftwaffe Experience", *Journal of Aviation Research*, Cilt. 6, Sayı. 1, İstanbul 2024, s. 30.

¹⁶² Ural, a.g.m., s. 136.

Tüm etkenler göz önüne alındığında, kara, deniz ve hava hakimiyet teorileri, askeri stratejilerde ve uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Bu teoriler, devletlerin askeri güçlerini nasıl kullanacaklarını ve global stratejik hedeflerine nasıl ulaşacaklarını belirlemede kritik öneme sahiptir. Mackinder, Mahan ve Douhet-Seversky teorileri, geçmişte olduğu gibi bugün de askeri planlamalar ve uluslararası ilişkiler üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, bu teorilerin incelenmesi ve anlaşılması, modern dünyada güç dinamiklerini anlamak için vazgeçilmezdir.

Almanya'nın Stratejisi

Almanya'da Kaiser II. Wilhelm, Mahan'ın teorilerinden etkilenerek Alman İmparatorluğu'nun donanmasını güçlendirmiştir. Alfred von Tirpitz liderliğindeki deniz kuvvetleri, bu dönemde Almanya'nın dünya çapında bir deniz gücü olma hedefini desteklemiştir. Ancak, bu strateji, I. Dünya Savaşı sırasında Almanya ve İngiltere arasındaki deniz savaşlarını da tetiklemiştir.¹⁶³ İngiltere ile girişilen bu mücadele, teoriyi ciddiye alan iki devletten biri olan Almanya'nın yenilgisi, İngiltere'nin zaferiyle sonuçlanmıştır.

Sonraki yıllarda başa gelen Adolf Hitler ile birlikte Almanya, Lebensraum (yaşam alanı) politikası çerçevesinde doğuya doğru genişlemeyi hedeflemiştir.¹⁶⁴ Bu strateji, Mackinder'in Heartland Teorisi ile büyük ölçüde uyumludur. Almanya, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ne saldırarak bu bölgeleri kontrol altına almayı amaçladı.¹⁶⁵ Hitler, Doğu Avrupa'nın tarımsal ve doğal kaynaklarına erişim sağlayarak Almanya'nın uzun vadeli ekonomik ve stratejik gücünü arttırmayı planlıyordu. Özellikle 1941'de başlatılan Barbarossa Harekatı, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni işgal ederek Heartland bölgesini ele geçirme çabasının en somut örneğidir.

Heartland, dünyanın merkezinde yer alır ve bu bölgeye hakim olan güç, Avrasya'ya dolayısıyla dünyaya hükmedebilir.¹⁶⁶ II. Dünya Savaşı sırasında, bu teorinin öngörülleri doğrulanmış gibi görünüyordu. Almanya'nın Doğu Avrupa'ya

¹⁶³ Berk, a.g.m., s. 20.

¹⁶⁴ Tahir Kodal, "Almanya'nın Ortadoğu'ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları: 1934-45 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt. 15, Sayı. 2, Ankara 2023, s. 124.

¹⁶⁵ Özey, a.g.m., s. 98.

¹⁶⁶ Özey, a.g.m., s. 96.

yönelik stratejik hamleleri ve Sovyetler Birliği'nin genişleme politikaları, Heartland bölgesinin kontrolü için verilen mücadelenin önemini ortaya koydu.

Sovyetler Birliği'nin Savunma ve Karşı Saldırı Stratejileri

Sovyetler Birliği, Mackinder'in teorisine uygun olarak, Heartland bölgesini kontrol etmenin kendi hayati çıkarları açısından ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Bu nedenle, Sovyetler Birliği, Nazi Almanyası'nın saldırılarına karşı büyük bir direnç gösterdi ve nihayetinde karşı saldırılar düzenleyerek Almanya'yı geri püskürttü. Stalingrad Savaşı, Sovyetlerin bu stratejiyi ne kadar ciddiye aldıklarının ve Heartland bölgesini savunma konusundaki kararlılıklarının bir göstergesidir.¹⁶⁷

Müttefik Güçlerin Stratejik Hamleleri

II. Dünya Savaşı sırasında Müttefik güçler (özellikle ABD ve Birleşik Krallık), Mackinder'in Heartland Teorisi'ni dolaylı olarak benimsemişlerdir. Avrupa'nın batısından başlayan Normandiya Çıkarması (D-Day) ve İtalya'nın işgali, Nazi Almanyası'nın dikkatini dağıtarak Sovyetler Birliği'nin doğuda daha etkili bir şekilde ilerlemesine olanak sağladı. Müttefikler, Almanya'nın Doğu Avrupa ve Heartland üzerindeki kontrolünü zayıflatarak savaşın seyrini değiştirmiştir.

II. Dünya Savaşı Sonrası ve Heartland'ın Önemi

Savaşın sonunda, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ve Heartland üzerindeki kontrolü pekişmiştir. Bu, Mackinder'in teorisine uygun olarak, Sovyetler Birliği'nin dünya siyasetindeki önemli rolünü arttırmıştır. Yalta Konferansı (1945) ve sonrasında Doğu Avrupa'nın Sovyet nüfuzu altına girmesi, Mackinder'in Heartland'ın stratejik önemi konusundaki öngörülerini doğrulamaktadır.

Britanya İmparatorluğu

Mahan, İngiltere'nin dünya üzerindeki hakimiyetinin büyük ölçüde güçlü donanması ve deniz ticareti üzerindeki kontrolü sayesinde olduğunu savunmuştur. İngiltere'nin deniz gücü, 19. yüzyılda Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesine ve küresel bir güç haline gelmesine olanak tanımıştır.¹⁶⁸ İngiltere, donanması ile stratejik deniz yollarını ve kolonilerini koruyarak dünya genelinde bir deniz imparatorluğu

¹⁶⁷ Kaya, a.g.m., s. 59.

¹⁶⁸ Ercan, a.g.m., s. 198.

kurmuştur.¹⁶⁹ Bu strateji, İngiltere'nin sanayi devrimi sırasında ekonomik büyümesini desteklemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri

Mahan'ın teorileri, Amerika Birleşik Devletleri'nin deniz stratejisinde de büyük bir etki yaratmıştır. Başkan Theodore Roosevelt, Mahan'ın deniz gücü üzerine olan fikirlerini benimseyerek ABD'nin donanmasını modernize etmiş ve küresel bir deniz gücü haline gelmesini sağlamıştır.¹⁷⁰ Bu politika, özellikle İspanyol-Amerikan Savaşı (1898) sırasında belirgin hale gelmiştir. ABD, güçlü donanması sayesinde İspanyol kolonilerini ele geçirmiş ve Pasifik'teki etkisini artırmıştır.¹⁷¹ ABD, Mahan'ın deniz hakimiyet teorisini benimseyerek donanmasını güçlendirmiş ve küresel bir deniz gücü haline gelmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin deniz gücü, Japonya ve Almanya gibi rakiplerine karşı zafer kazanmasında belirleyici olmuştur. Ayrıca, soğuk savaş sırasında ABD'nin deniz kuvvetleri, Sovyet donanmasına karşı stratejik bir üstünlük sağlamıştır. Mahan'ın teorisi, dünya genelinde deniz stratejileri üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. 20. yüzyıl boyunca ve günümüzde, deniz gücü kavramı, büyük devletlerin askeri ve ticari stratejilerinde merkezi bir rol oynamaya devam etmektedir.

Savaşın sonuna doğru hava kuvvetlerinin etkinliğini arttırması ve nükleer gücün serbest bırakılması, hava hakimiyetinin ne denli önemli olduğunu tüm dünya için gözler önüne sermişti. Dünyayı yok etme potansiyeline sahip nükleer bir gücün caydırıcılık etkisiyle beraber siyasal yapı değişime uğramıştır. Birleşmiş Milletler'in kurulması ise artık yeni bir döneme girildiğini ilan etmiştir.

3.1.1 Politik Etkilerin Kara Hakimiyeti Yönünden İncelenmesi

Heartland Teorisi, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında büyük güçler tarafından politik arenada stratejik bir rehber olarak kabul edilmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında, Almanya ve Sovyetler Birliği, Heartland bölgesinde üstünlük kurmak için mücadele etmiştir. Bu amaçla ülkeler ve şehirler defalarca işgal edilmiştir. Hitler, Sovyetler Birliği'ni işgal ederek Heartland'ı ele geçirmeyi ve böylece dünya

¹⁶⁹ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 44.

¹⁷⁰ Doç. Dr. Ebubekir Ceylan, "Denizlere Hakim Olan Cihana Hakim Olur", *Cihannüma Dergi*, Sayı. 4, Ankara 2020, s. 29.

¹⁷¹ Murat Toman ve Halil Akman, "Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu", *Tarihi Okul Dergisi (TOD)*, Cilt. 7, Sayı. 20, Malatya 2014, s. 303.

hakimiyetine ulaşmayı hedeflemiştir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin sert direnişi ve geniş topraklarının sağladığı lojistik avantajlar, bu planın başarısız olmasına yol açmıştır.¹⁷²

Soğuk Savaş döneminde, ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan jeopolitik rekabet de bu teorinin etkilerini yansıtmaktadır. Sovyetler Birliği'nin Orta Asya ve Doğu Avrupa'daki etkinliği, Mackinder'in öngörülerini doğrular nitelikteydi. Sonrasında yaşanan çatışmasız savaşın etkisiyle gergin bir siyasal düzen hakim kılınmış durumdaydı. Çevreleme politikasıyla beraber "İç Hilal" denilen bölge kontrol altında tutulmak istenmiştir. Buna karşılık olarak Sovyetler Birliği ise etkisi altındaki ülkelerle beraber yekpare bir direniş sergilemiştir. NATO'nun da kurulmasına sebep olan bu çatışmasız savaş hali Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona erdi. Heartland Bölgesi'nde etkin olan devletlerin enerji kaynakları sebebiyle bölgenin geleceği hala çatışmalar yaratmaya elverişli durumdadır.

3.1.2 Politik Etkilerin Deniz Hakimiyeti Yönünden İncelenmesi

Mahan'a göre, denizlerde üstünlük kuran devletler, ticaret yollarını kontrol ederek ekonomik ve askeri güç elde ederler. Mahan, güçlü bir donanmanın ulusal güvenlik ve refah için kritik öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.¹⁷³

Deniz Hakimiyet Teorisi, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda büyük deniz güçleri tarafından benimsenmiştir. Britanya İmparatorluğu, Kraliyet Donanması'nın gücü sayesinde dünya ticaret yollarını kontrol etmiş ve küresel bir imparatorluk kurmuştur. Aynı şekilde, ABD de 20. yüzyılın başlarından itibaren donanma gücünü artırarak Pasifik ve Atlantik okyanuslarında üstünlük kurmuştur.¹⁷⁴ II. Dünya Savaşı sırasında, ABD ve Japonya arasındaki Pasifik Savaşı, Mahan'ın teorisinin pratiğe döküldüğü bir mücadele olmuştur.

Deniz Hakimiyet Teorisi, büyük güçlerin deniz stratejilerini şekillendirmiştir. ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin deniz gücünü dengelemek için donanma kapasitesini artırmış ve dünya çapında deniz üsleri kurmuştur. Bu strateji,

¹⁷² Özey, a.g.m., s. 97.

¹⁷³ Ercan, a.g.m., s. 201.

¹⁷⁴ Zeynal Abidin Durmuş, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemden Günümüze ABD'nin Asya Pasifik Stratejisi", *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, Trabzon 2023, s. 196.

ABD'nin küresel ticaret yollarını kontrol etmesine ve müttefiklerini korumasına olanak sağlamıştır.¹⁷⁵

3.1.3 Politik Etkilerin Hava Hakimiyeti Yönünden İncelenmesi

Hava hakimiyet teorisi, hava sahasının kontrolünün askeri güç ve stratejik üstünlük sağlamak için kritik öneme sahip olduğunu savunur. Teori temelde hava gücünün modern savaşlarda belirleyici olacağını öne sürmüştür. Nitekim 2. Dünya Savaşı'nın bilindiği haliyle neticelenmesi sebebiyle, teorinin ve uygulayıcı devletlerin önemi artmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu nükleer hava gücü, teorinin adeta tescil edilmesine katkı sağlamış ve yıllardır devam eden bir savaş nihayete erdirmiştir.

Sonraki dönemde, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki hava kuvvetlerinin stratejik hamleleri gezegenin kalanı için de belirleyici olmuştur. Hava üstünlüğü ve stratejik bombardıman kapasiteleri, her iki süper gücün de askeri planlamalarının merkezinde yer almıştır.¹⁷⁶ Neredeyse atılan her adım, hava ve deniz gücünün bir satranç tahtasındaki adımları olarak tarih sahnesinde yer edinmiştir.

3.2 Soğuk Savaş Dönemi Gelişmeleri Açısından Hakimiyet Teorilerinin İzleri

Jeopolitik teoriler, devletlerin uluslararası arenada stratejik kararlar alırken dikkate aldıkları önemli çerçevelerdir. Detaylarını verdiğimiz üç hakimiyet teorisi, Dünya Savaşları'nın öncesinde ve yaşandığı dönemlerde devletlerin politikalarını ve askeri stratejilerini şekillendirmiştir. Nitekim bir önceki kısımda bu husus detaylıca ele alınmıştır. Bu bölümde ise hakimiyet teorilerinin etkilerinin baskın bir şekilde görüldüğü Soğuk Savaş dönemi ve ülkeler arası güç çatışmalarında edindikleri yerler, çeşitli örneklerle birlikte detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Heartland Teorisi, jeopolitik stratejilerin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Heartland bölgesindeki etkisini dengelemek için çevreleme (containment) politikası uygulamıştır. Bu politika, NATO'nun kurulması ve Marshall Planı gibi ekonomik yardımların sağlanması gibi adımlarla somutlaşmıştır.¹⁷⁷ Soğuk Savaş dönemi

¹⁷⁵ Berk, a.g.m., s. 22.

¹⁷⁶ Çetinkaya, a.g.m., s. 11.

¹⁷⁷ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 55.

boyunca, Heartland Teorisi, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesinin bir parçası olmuştur. Sovyetler Birliği, Heartland bölgesinde güçlü bir askeri varlık ve altyapı inşa ederek Batı dünyasına karşı stratejik bir üstünlük elde etmeye çalışmıştır. Bu durum, ABD'nin çevreleme politikası ve NATO'nun kurulması gibi stratejilere yol açmıştır. Nitekim günümüzdeki siyasal düzeni de yaratmıştır.

Sovyetler Birliği, Mackinder'ın Heartland Teorisi'ni stratejik planlamasında benimsedi. Avrasya'nın merkezi olan Heartland bölgesinde hakimiyet kurarak Batı'ya karşı bir güç dengesini sağlamak Sovyetler için kritik öneme sahipti. Bu strateji, Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa'nın kontrolünü ve Afganistan gibi bölgelerdeki askeri müdahaleleri içermektedir.¹⁷⁸

Ayrıca, Soğuk Savaş döneminde, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesi, deniz ve hava hakimiyetinin önemini de bir kez daha ortaya koymuştur. ABD, güçlü donanması ve dünya genelindeki deniz üsleri ile Sovyetler Birliği'ne karşı stratejik üstünlük sağlamıştır. Özellikle uçak gemileri, denizaltılar ve nükleer deniz kuvvetleri, bu dönemde deniz gücünün kritik unsurları olmuştur.¹⁷⁹ Benzer durum hava gücünde de yaşanmış olup süreç Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulmuştur. Bu dönemde yaşanan en önemli olayların hakimiyet teorileriyle ilgili yönlerine kısaca yer verilecektir.

3.2.1 Kore Savaşı (1950-1953)

Kore Savaşı sırasında, ABD ve müttefiklerinin hava üstünlüğü, kara savaşlarının seyrini belirlemede kritik bir rol oynamıştır. Stratejik bombardıman ve yakın hava desteği, Kuzey Kore ve Çin kuvvetlerine karşı önemli avantajlar sağlamıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan bu savaş, cephe olarak geniş bir coğrafyaya yayılmasa da Kore Yarımadası'nda farklı kıtalardan kuvvetleri karşı karşıya getirmiştir. Hava gücünün kara kuvvetlerine desteğinin önemi açık bir şekilde görülmüştür.

3.2.2 Vietnam Savaşı (1955-1975)

Kore'deki savaşı müteakip başlayan bu savaş, önceki savaşın aksine hava gücünün kısıtlı kalabileceği noktaları da ortaya çıkarmıştır. Vietnam Savaşı, hava hakimiyeti teorisinin zorluklarını ve sınırlamalarını ortaya koymuştur. ABD'nin

¹⁷⁸ Aygul Agayeva, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin'in Avrasya Enerji Jeopolitiği Politikası: Orta Asya Örneği", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 8, 2021, s. 4.

¹⁷⁹ Çetinkaya, a.g.m., s. 11.

yoğun hava saldırıları ve stratejik bombardımanları, Vietnam'ın askeri direncini kırmakta yeterli olmamış, bu da hava gücünün tek başına zafer getiremeyeceğini göstermiştir.¹⁸⁰ Zaten yapılan eleştirilerin de odak noktasında olan bu durum, pratikte de kendisini göstermiştir.

3.2.3 Nükleer Caydırıcılık

Soğuk Savaş boyunca, hava kuvvetleri, nükleer silahların taşınması ve caydırıcılık stratejisinin uygulanmasında merkezi bir rol oynamıştır.¹⁸¹ Stratejik bombardıman uçakları ve hava savunma sistemleri, nükleer savaşın önlenmesinde ve güç dengesinin korunmasında kritik öneme sahip olmuştur. Bu dönemde, hava gücü, iki süper gücün de stratejik üstünlük sağlamasında kilit bir faktördü. ABD ve Rusya arasındaki dengenin kurulması, stratejik ve nükleer hava gücünün caydırıcı etkisiyle mümkün olabilmiştir.

3.2.4 Uzay Yarışı

ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan gerilimi canlı tutan bir etmen olan Uzay Yarışı da Hava Hakimiyet Teorisi'nin etkisiyle hızlanarak gelişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan güç mücadeleleri, bir sonraki sınır olan uzaya da sıçramıştır.¹⁸² Bu süreçte, hava hakimiyetine sahip en yetkin 2 devletin girdiği mücadele, dünyayı belki de zamanından çok önce gezegenler arası bir konuma taşımıştır. Böylece gelecekte yapılacağı düşünülen uzay seyahatleriyle beraber insanoğlu, bir sonraki aşamaya olması gerekenden daha erken geçmiş olacaktır.

Derinlemesine bakıldığında nükleer yarış ve uzay yarışı, var olan teknolojik gelişmeleri hızlandırarak günümüz dünyasına doğrudan etki etmiştir. Esasen bu teorilerin, geleceği nasıl şekillendirebildiğinin tanıkları durumundayız.

3.2.5 1991 Körfez Savaşı

Körfez Savaşı, Hava Hakimiyet Teorisi'nin etkin bir şekilde uygulandığı bir çatışma olarak öne çıkar. ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, hava üstünlüğünü hızlı bir şekilde sağlayarak Irak kuvvetlerine karşı büyük bir avantaj elde etmiştir. Stratejik bombardımanlar ve yakın hava desteği, kara harekâtının başarısında önemli bir rol

¹⁸⁰ Dönmez, a.g.m., s. 137.

¹⁸¹ Yrd. Doç. Dr. B. Ayça Ülker Erkan, "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası", *Celal Bayar Üniversitesi SBE*, Cilt. 8, Sayı. 1, Manisa 2010, s. 189.

¹⁸² Kekülloğlu, a.g.m., s. 51.

oynamıştır.¹⁸³ Hava gücünün, savaşın koşullarında ne denli etkili olabileceğine dair Soğuk Savaş döneminin son örneklerinden biridir.

3.2.6 Kosova Savaşı (1998-1999)

Kosova Savaşı sırasında, NATO güçleri hava üstünlüğünü kullanarak Sırp kuvvetlerini etkisiz hale getirmiştir.¹⁸⁴ Hava saldırıları, Sırbistan'ın askeri kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmış ve barış anlaşmasına zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş döneminin batılı askeri gücü olan NATO güdümü altında yönetilen bu süreç, Sovyetler Birliği'nin yıkılmış olmasına rağmen o dönemden bağımsız değerlendirilemeyeceği için bu başlıkta yer verilmiştir.

Netice olarak, Heartland, Deniz ve Hava Hakimiyet Teorileri, farklı jeopolitik ve stratejik bağlamlarda uygulanmış ve çeşitli politik etkiler yaratmıştır. Heartland Teorisi, kara gücüne ve stratejik coğrafyaya vurgu yaparken, Deniz Hakimiyet Teorisi deniz yolları ve deniz ticaretinin kontrolünü ön plana çıkarır. Hava Hakimiyet Teorisi ise hava üstünlüğüne ve stratejik bombardımana odaklanır. Her bir teori, kendi dönemindeki teknolojik ve stratejik gelişmelerle birlikte evrilmiş ve farklı bağlamlarda uygulanmıştır. Heartland Teorisi, Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in stratejik hedeflerini şekillendirirken, Deniz Hakimiyet Teorisi İngiltere ve ABD'nin deniz gücü stratejilerini etkilemiştir. 18-19. yüzyıl gelişmeleri deniz gücünün önemini ortaya koymuştur. Hava Hakimiyet Teorisi ise Soğuk Savaş döneminde ve modern çatışmalarda hava gücünün önemini vurgulamıştır. 2 Dünya Savaşı'nın neticesinde geliştirilen Hava Hakimiyet Teorisi, hava kuvvetlerinin bir çatışmada üstünlük sağlama ve düşman kuvvetlerini etkisiz hale getirme yeteneğini vurgular. Bu teori, modern savaş stratejilerinde ve uluslararası politikalarda önemli bir rol oynamaktadır.

Bu teorilerin politik etkileri, devletlerin askeri stratejilerini, ekonomik politikalarını ve uluslararası ilişkilerdeki davranışlarını derinden etkilemiştir. Gelecekte de bu teoriler, jeopolitik ve stratejik analizlerde önemli bir yer tutmaya devam edecektir.

¹⁸³ Dönmez, a.g.m., s. 132.

¹⁸⁴ Tunahan Oduncu, "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi", *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 1, Burdur 2019, s. 10.

3.3 Hakimiyet Teorilerinin 21. Yüzyıl'daki Modern Uygulamaları

İçinde bulunduğumuz dönem açısından da bu teorilerin etkilerini gözlemlemek mümkündür. ABD, Çin ve Rusya gibi devletler, bu teorileri benimseyerek stratejik hedeflerini belirlemekte ve uluslararası arenada güç projeksiyonlarını sürdürmektedirler. Bu teoriler, askeri stratejilerden ekonomik politikalara kadar geniş bir yelpazede etkili olmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra kurulmaya çalışılan yeni siyasal düzen, hakimiyet teorileri ve daha pek çok teorinin etkisiyle günümüzdeki siyasal yapıyı şekillendirmektedir. Bu etkilere dahil önemli başlıklara bu bölümde yer verilmektedir.

3.3.1 Rusya'nın Stratejik Hedefleri

Rusya, Mackinder'in Heartland Teorisi'nin etkisi altında, Avrasya'nın merkezinde hakimiyetini pekiştirmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Vladimir Putin'in yönetimindeki Rusya'nın, Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakı gibi hamleleri, Heartland bölgesindeki etkisini artırma çabalarının bir parçası olarak görülebilir. Ayrıca bu durum eski Sovyet coğrafyasında etkisini arttırmaya çalıştığını da göstermektedir. 2014 yılında Kırım'ın ilhakı ve 2022'de Ukrayna'daki çatışmalar, Rusya'nın Kalpgah üzerindeki kontrolünü pekiştirme stratejisinin bir parçası görünümündedir.¹⁸⁵ Rusya, bu bölgede nüfuzunu arttırarak Batı'nın gücünü dengelemeye çalışmaktadır.¹⁸⁶ Özellikle fosil enerjiye bağlılığın azaltılması hususunda Batı'nın henüz genele yayılan bir planı mevcut değilken, Rusya bu bölgedeki konumunu ve gücünü kullanmaktan geri durmamaktadır.

Ayrıca Rusya, Hava Hakimiyet Teorisi'ni hava savunma sistemleri ile desteklemektedir. S-400 ve S-500 gibi gelişmiş hava savunma sistemleri, Rusya'nın hava sahasını koruma ve stratejik üstünlüğünü sürdürme yeteneğini arttırmaktadır. Bu sistemler, NATO ve ABD'nin hava gücüne karşı önemli bir denge unsuru olarak değerlendirilmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Gün, a.g.m., s. 184.

¹⁸⁶ Gün, a.g.m., s. 184.

¹⁸⁷ Hüseyin Yeltin, "Türkiye ve S-400 Hava Savunma Sistemleri: Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerindeki Yeri", *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 1, Eskişehir 2021, s. 71.

3.3.2 Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi

Çin, Kuşak ve Yol Girişimi ile Heartland Teorisi'ne yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu girişim, Asya, Avrupa ve Afrika boyunca kara ve deniz ticaret yolları inşa etmeyi hedeflemektedir. Çin, bu strateji ile ekonomik ve stratejik nüfuzunu genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu girişim, Çin'in Avrasya boyunca etkisini artırarak Heartland bölgesinde hakimiyet kurma çabasının modern bir örneğidir.¹⁸⁸ Nitekim geçtiğimiz yüzyılda izlenen politikaların etkisiyle dünya siyasetinde söz sahibi olamayan Çin, içinde bulunduğumuz yüzyılda bu durumu değiştirmek istemektedir. Bunu yaparken de uzay yarışından kara, deniz ve hava ticaret bölgelerine kadar yayılmacı bir politika izlemektedir. Bu girişimler, Mackinder'in Inner Crescent bölgesinde etkili olma stratejisiyle paralellik göstermektedir.¹⁸⁹

Çin, son yıllarda deniz hakimiyetini artırmak amacıyla Güney Çin Denizi'nde askeri üsler inşa etmektedir. Bu strateji, Çin'in bölgedeki deniz ticaret yollarını ve enerji geçişlerini kontrol etme çabasının bir parçasıdır. Günümüzde, Çin Halk Cumhuriyeti, Mahan'ın deniz hakimiyet teorisinin modern bir uygulayıcısı olarak öne çıkmaktadır. Çin, Güney Çin Denizi'nde ve Hint Okyanusu'nda etkisini artırmak için büyük bir deniz kuvveti inşa etmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında deniz yollarının kontrolü, Çin'in küresel güç projeksiyonunun önemli bir parçasıdır.¹⁹⁰ Güney Çin Denizi, stratejik ve ekonomik olarak önemli bir bölge olduğu için, Çin'in deniz stratejisi Mahan'ın teorileriyle paralellik göstermektedir.¹⁹¹

Ayrıca Çin, hava kuvvetlerini modernize ederek Hava Hakimiyet Teorisi'ne paralel bir istikamet benimsemektedir. Beşinci nesil savaş uçakları, gelişmiş radar ve füze sistemleri ile donatılan Çin Hava Kuvvetleri, bölgesel ve küresel düzeyde stratejik üstünlük sağlamayı hedeflemektedir. Güney Çin Denizi ve Tayvan Boğazı gibi stratejik bölgelerde hava gücünü artıran Çin, bölgesel güç dengesini etkilemektedir.¹⁹²

¹⁸⁸ Zehra Ayvaz ve Jelang Ramadhan, "Avrasya Jeopolitiğinin Yeniden Hareketlenmesinde Kuşak-Yol İnisiyatifi'nin Rolü", *UPA Strategic Affairs*, Cilt. 2, Sayı. 1, 2013, s. 75.

¹⁸⁹ Ayvaz, a.g.m., s. 75.

¹⁹⁰ Filiz Kutluay Tutar ve Fatma Şura Bahsi Koçer, "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol", *Social, Humanities and Administrative Sciences*, Cilt. 5, Sayı. 17, 2019, s. 620.

¹⁹¹ Tutar, a.g.m., s. 622.

¹⁹² Güngör Şahin ve Soner Eruçar, "Hava Hakimiyet Teorisi Kapsamında Çin ve Tayvan Hava Kuvvetlerinin Değerlendirilmesi", *Ulusal Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 2, Ankara 2023, s. 75.

3.3.3 Orta Asya ve Enerji Politikaları

Orta Asya, Heartland Teorisi'nin önemini vurgulayan bir başka bölgedir. Bu bölge, zengin enerji kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle büyük güçlerin ilgisini çekmektedir. Rusya, Çin, Hindistan ve Batı ülkeleri, Orta Asya'da enerji kaynaklarının kontrolü için rekabet etmektedirler. Bu bölgedeki enerji politikaları, Heartland Teorisi'nin günümüzdeki önemini göstermektedir.¹⁹³

Heartland Teorisi, enerji kaynaklarının kontrolü ve dağıtımında da etkili olmuştur. Orta Asya, zengin petrol ve doğalgaz rezervleriyle önemli bir enerji merkezi haline gelmiştir. Bu bölge, küresel enerji güvenliği ve stratejik dengeler açısından kritik öneme sahiptir. Rusya, ABD ve Çin gibi büyük güçler, Orta Doğu'daki enerji koridorlarını kontrol etmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Bu bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolü, Rusya, Çin ve Batı ülkeleri arasında stratejik bir rekabet alanı yaratmıştır.¹⁹⁴ Bu bölgedeki çatışmalar ve gerginlikler, Heartland Teorisi'nin günümüzdeki önemini göstermektedir.

Jeopolitik teoriler, enerji güvenliği ve kaynak kontrolünde de önemli rol oynamaktadır. Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika gibi enerji zengini bölgelerde büyük güçler, Heartland ve Deniz Hakimiyet Teorileri'ne uygun stratejiler geliştirmektedir. Bu bölgelerdeki enerji kaynaklarının kontrolü, küresel enerji güvenliğini ve stratejik dengeleri etkilemektedir.¹⁹⁵

3.3.4 Ticaret Yolları ve Ekonomik Stratejiler

Deniz Hakimiyet Teorisi, stratejik ticaret yollarının kontrolünü ve deniz ticaretinin güvenliğini sağlamada önemli bir yere sahiptir. Güney Çin Denizi, Hürmüz Boğazı, Babül Mendep Boğazı, Süveyş Kanalı ve Malakka Boğazı gibi kritik ticaret yollarında büyük güçlerin deniz kuvvetleri, ekonomik stratejilerin bir parçası olarak devreye girmektedir.¹⁹⁶ Bu deniz yollarının kontrolü, küresel ticaretin ve ekonomik istikrarın sağlanmasında kritik öneme sahiptir.¹⁹⁷

¹⁹³ Murat Kağan Kozanhan, "Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz", *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 2, Eskişehir 2022, s. 59.

¹⁹⁴ Ural, a.g.m., s. 138.

¹⁹⁵ Dal, a.g.m., s. 70.

¹⁹⁶ Berkan Karamurtlu, "Kuşak Yol Projesi Bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Girişimi", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 6, Ankara 2020, s. 67.

¹⁹⁷ Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 26, İzmir 2012, s. 4386.

3.3.5 NATO ve ABD'nin Politikaları

NATO'nun genişleme politikaları ve ABD'nin Orta Asya ve Doğu Avrupa'daki askeri varlığı, Mackinder'in Heartland'ın kontrolü konusundaki endişelerini güncel tutmaktadır. ABD'nin Afganistan'daki uzun süreli askeri varlığı da bu bağlamda değerlendirilebilir.¹⁹⁸

Ayrıca ABD, dünya denizlerinde en güçlü donanmaya sahip olup, stratejik deniz yollarını kontrol etmekte ve küresel ticareti korumaktadır. Güney Çin Denizi, Hürmüz Boğazı ve Malakka Boğazı gibi stratejik noktalarda ABD donanmasının varlığı, küresel deniz ticaretinin güvenliğini sağlamaktadır.¹⁹⁹

3.3.6 İnsansız Hava Araçları (İHA) ve Modern Savaş

Günümüzde, hava hakimiyeti kavramı, insansız hava araçları (İHA'lar) ve gelişmiş teknolojilerle daha da evrilmiştir. İHA'lar, özellikle terörle mücadele operasyonlarında ve asimetrik savaşlarda kritik bir rol oynamaktadır. ABD, Orta Doğu'da ve diğer çatışma bölgelerinde hava hakimiyetini sürdürmek için İHA'ları etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu, hava gücünün modern savaş stratejilerinde nasıl dönüştüğünü göstermektedir.²⁰⁰

Modern askeri stratejilerde İHA'lar ve dronlar, hava hakimiyetinin sağlanmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle ABD, Orta Doğu ve Afrika'daki operasyonlarında İHA'ları etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu araçlar, düşük maliyetli ve risksiz operasyonlar için ideal olup, terörle mücadele ve asimetrik savaşlarda etkili olmuştur.²⁰¹ Özellikle Orta Doğu'da, Afrika'da ve diğer çatışma bölgelerinde gerçekleştirilen hava operasyonlarında İHA'lar, ABD'nin stratejik üstünlüğünü sağlamaktadır.²⁰²

ABD, Çin ve Rusya gibi büyük güçler, bu teorileri benimseyerek stratejik hedeflerini belirlemekte ve uluslararası arenada güç projeksiyonlarını sürdürmektedirler. Son dönemlerde Türkiye de silahlı ve silahsız olmak üzere İHA

¹⁹⁸ Ayvaz, a.g.m., s. 85.

¹⁹⁹ Sevim, a.g.m., s. 4386.

²⁰⁰ Yüksel Korkmaz ve Osman İyibilgin & Fehim Fındık, "Geçmişten Günümüze İnsansız Hava Araçlarının Gelişimi", *SAÜ Fen Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2, Sakarya 2016, s. 108.

²⁰¹ Korkmaz, a.g.m., s. 108.

²⁰² Abdullah Erboğa, "Körfez Ülkelerinin Savunma Politikaları", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 10, Sayı. 2, İstanbul 2023, s. 38.

üretim ve satışında pay sahibi konumuna gelmiştir. Hem Ukrayna hem de Azerbaycan örneklerinde Türk silahlı İHA'larının etkinliği dikkat çekmiştir.

3.3.7 Teknolojik Gelişmeler ve Askeri İnovasyon

Hava Hakimiyet Teorisi, teknolojik gelişmeler ve askeri inovasyonlarla evrilmiştir. İHA'lar, siber savaş unsurları ve gelişmiş hava savunma sistemleri, modern askeri stratejilerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu teknolojiler, hava sahasının kontrolünü sağlamada ve düşman kuvvetlerini etkisiz hale getirmede kritik bir rol oynamaktadır.

Hava hakimiyetine ek olarak, siber savaş ve elektronik harp teknolojileri de modern savaş stratejilerinde önemli bir rol oynamaktadır. Elektronik harp sistemleri, düşman hava savunma sistemlerini etkisiz hale getirmede kullanılırken, siber saldırılar kritik altyapılara zarar verme potansiyeline sahiptir. Bu teknolojiler, hava hakimiyeti kavramını genişleterek modern çatışma ortamında stratejik üstünlük sağlamaktadır.²⁰³

3.3.8 Yapay Zeka ve Yeni Hakimiyet Paradigmaları

Yapay zeka, yalnızca teknik bir inovasyon alanı olmaktan çıkarak çağdaş siyasi ve toplumsal dinamiklerin belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda Yapay Zeka'nın, Penrose'un "Kralın Yeni Aklı"²⁰⁴ eserinde işlediği gibi insan zihninin sınırlarını sorgulayan bir kapasiteye ulaşması ve Negri ile Hardt'ın "İmparatorluk" kitabında ele alınan küresel kontrol ağlarının yeni bir versiyonunu yaratması kaçınılmazdır. Foucault'nun iktidarın her yerde hazır ve nazır olduğu görüşüyle uyumlu olarak, Yapay Zeka'nın bu yayılcı ve dönüştürücü rolü, onun sadece teknolojik bir araç değil, aynı zamanda ideolojik ve simgesel bir güç olarak da işlev görebileceğini göstermektedir.

Mevcut potansiyelinin bilincinde olan devletlerin Yapay Zeka hususunda çalışmaları da çoktan başlamış durumdadır. Amerika Birleşik Devletleri, "Algorithmic Warfare Cross-Functional Team" (Project Maven) gibi projelerle bu alanda etkinliğini arttırma hedefi içerisindedir.²⁰⁵ Çin de benzer şekilde "Made in China 2025" vizyonu ve "Yeni Nesil Yapay Zeka Geliştirme Planı" gibi girişimlerle etkinliğini arttırma

²⁰³ Şahin, a.g.m., s. 73.

²⁰⁴ Roger Penrose, *Kralın Yeni Aklı*, (Çev. Prof. Dr. Tekin Dereli), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

²⁰⁵ Mehmet Emin Erendor, *Cyber Security in the Age of Artificial Intelligence and Autonomous Weapons*, CRC Press, Florida 2024. Konu hakkında ayrıca 206 numaralı dipnotta verilen Orhan Çifçi'nin makalesinde de bilgiler mevcut olup 185. Sayfadan ulaşılabilir.

çabası göstermektedir.²⁰⁶ Avrupa Birliği ise Yapay Zeka alanında imkan sahibi olmasına rağmen kendi içerisinde etik tartışmalar ve insan haklarına özen hususundaki protokolleri sebebiyle bu alanda her geçen gün yarışın gerisinde kalmaktadır.²⁰⁷ Etik tartışmalar, otonom sistemlerin denetimi, veri gizliliği ve gözetim gibi sorunları kapsasa da diğer ülkelerin bu konulardaki etik kurallara ne kadar riayet edeceği bir soru işaret olarak hayat bulmaktadır. Zira karşı karşıya olduğumuz bu yeni çağda, İsrail tarafından Hizbullah üyelerinin çok önceden telsizlerine konulan patlayıcılarla Eylül 2024'te aynı anda öldürülmüş olması manidardır. Zira bu durum, muktadir devletlerin etik konusuna riayet etmeyeceklerine dair kuvvetli bir işarettir.

Bilişsel Hakimiyet: Akılların Fethi

Bilişsel hakimiyet, bilgi işleme hızının ve doğruluğunun stratejik üstünlük sağlama kapasitesini ifade eder. Yapay Zeka, bilginin toplanması, işlenmesi ve kullanılması konusundaki üstünlüğüyle geleneksel güç ilişkilerini yeniden tanımlamaktadır. Negri ve Hardt'ın "İmparatorluk" eserinde bahsettiği ağ tabanlı iktidar yapıları, Yapay Zeka'nın veri merkezli doğasında somutlaşmaktadır.²⁰⁸ Bu bağlamda, bilişsel hakimiyet yalnızca savaş alanındaki taktiksel üstünlükle sınırlı kalmaz; aynı zamanda politik, ekonomik ve kültürel alanlara da derinlemesine nüfuz eder.

Yapay Zeka'nın bilişsel hakimiyet aracı olarak kullanımına misalen, toplumsal davranışların tahmin edilmesi ve yönlendirilmesi verilebilir. Büyük veri analitiği ve tahmin algoritmaları sayesinde bireylerin tüketim alışkanlıklarından siyasi tercihlerine kadar birçok unsur öngörülebilir ve hatta şekillendirilebilir hale gelmiştir. Burada, Bourdieu'nün simgesel şiddet kavramı devreye girer.²⁰⁹ Yapay Zeka, bireylerin rızasını kazanmaktan ziyade, onların düşünce sistemlerini yeniden şekillendirme kapasitesine sahiptir. Bu dönüşüm, fark edilmesi güç ancak etkileri son derece derin olan bir baskı mekanizması yaratır.

²⁰⁶ Orhan Çifçi, "Yapay Zeka ve Silahlanma Yarışı: ABD ve Çin Arasındaki Güç Dengesinin Değişen Dinamikleri", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 2, İstanbul 2024, s. 182.

²⁰⁷ Ayşe Tuğçe Samsun, "Yapay Zeka Yarışında Avrupa Birliği'nin Konumu", *EURO Politika Dergisi*, Sayı. 8, İzmir 2021, s. 25.

²⁰⁸ Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003.

²⁰⁹ Hamit Ölçer, "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Simgesel Şiddet Sorunsalı ve Biçimleri", *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, Sayı. 2, Ankara 2019, s. 35.

Dijital Hakimiyet: Gözetim Toplumunun Zirvesi

Foucault'nun panoptikon metaforu, dijital çağda yeniden anlam kazanmaktadır.²¹⁰ Gözetim toplumları, Yapay Zeka destekli teknolojilerin en görkemli hakimiyet sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital hakimiyet, bireylerin yalnızca fiziksel hareketlerini değil, aynı zamanda düşüncelerini, sosyal ağlarını ve ekonomik faaliyetlerini de izleyebilmeyi içerir. Siber güvenlik ve bilgi manipülasyonu gibi araçlar, bu hakimiyetin temel yapı taşlarıdır. Özellikle siber operasyonlar, devletlerin altyapılarına zarar verme ve toplumları destabilize etme kapasitesi sunarak dijital hakimiyeti savaşın yeni bir alanı haline getirmiştir.

Negri ve Hardt'ın küresel sermayenin kontrol mekanizmalarına dair analizleri, Yapay Zeka'nın bilgi akışını yönlendirme kapasitesiyle paralellik göstermektedir. Örneğin, Yapay Zeka algoritmaları aracılığıyla sosyal medyada yayılan dezenformasyon kampanyaları, sadece bireylerin algısını değiştirmekle kalmaz; aynı zamanda seçim sonuçlarını, toplumsal huzuru ve küresel dengeleri de etkileyebilir. Bu durum, "gerçeklik sonrası" çağ olarak adlandırılan dönemde Yapay Zeka'nın iktidar üzerindeki etkisini daha da belirginleştirmektedir.²¹¹

İmparatorluk ve Veri Egemenliği

Negri ve Hardt, "İmparatorluk" eserinde, geleneksel egemenlik biçimlerinin yerini sınır tanımayan ağların ve merkezsiz güç yapılarının aldığını ifade eder.²¹² Yapay Zeka, bu imparatorluğun en etkili aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Veri egemenliği, modern toplumlarda güç ilişkilerinin yeniden düzenlenmesinde merkezi bir rol oynar. ABD, Çin ve diğer büyük güçler, veri kaynaklarına erişim ve kontrol konusunda üstünlük kurmaya çalışarak bu yeni imparatorluk düzeninde yerlerini sağlamlaştırmaktadır.

Bu bağlamda Penrose'un "Kralın Yeni Aklı" eserinde vurguladığı gibi, Yapay Zeka'nın bilişsel kapasitesinin insanın algı sınırlarını zorlaması, geleneksel otoritelerin sorgulanmasına yol açabilir. Ancak bu, aynı zamanda yeni bir hegemonya

²¹⁰ Gizem Özdel, "Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve 'Panoptikon' ile 'İktidarın Gözü' Göstergeleri", *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, Cilt. 2, Sayı. 1, İstanbul 2012, s. 24.

²¹¹ Yusuf Fırcı, "Gerçeklik-Sonrası Çağda Araştırma Yöntemlerini Yeniden Düşünmek", *Yeni Medya*, Sayı. 9, Ankara 2020, s. 99.

²¹² Mehmet Zeki Duman, "İmparatorluk Nostaljisi: Michael Hardt ve Antonio Negri'de Egemenlik ve İmparatorluk", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı. 95, Ankara 2019, s. 56.

biçiminin de ortaya çıkmasını sağlar. Yapay Zeka, kontrol ettiği veri hacmiyle yalnızca bireylerin değil, ulusların kaderini de tayin etme kapasitesine sahiptir.

Simgesel Şiddetin Yeni Biçimleri

Bourdieu'nün simgesel şiddet kavramı, bireylerin üzerindeki görünmez baskıyı ifade eder.²¹³ Yapay Zeka teknolojilerinin topluma entegrasyonu, bu kavramın yeni bir biçimini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, yüz tanıma sistemleri ve sosyal kredi sistemleri, bireylerin davranışlarını sürekli olarak izleyerek onları belirli normlara uyum sağlamaya zorlar. Bu tür bir denetim mekanizması, bireylerin özgürlüğünü açıkça kısıtlamasa da onların seçimlerini ve davranışlarını etkiler. Bu durum, Foucault'nun her yerde hazır ve nazır olan iktidar kavramıyla uyumludur.²¹⁴

Yapay Zeka'nın simgesel şiddet aracılığıyla yarattığı baskı, bireylerin bu teknolojilere karşı koymasını zorlaştırır. Teknolojinin tarafsız ve nesnel olduğu yanılsaması, aslında Yapay Zeka'nın ideolojik bir araç olarak kullanılmasını gizler. Bu bağlamda YZ Yapay Zeka sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumların ve ulusların düşünce sistemlerini yeniden yapılandıran bir mekanizma haline gelir.

Gözetim Topluları: Hakimiyetin Yeni Sahnesi

Foucault'nun panoptikon metaforunu dijital çağda düşünmek, gözetim toplumlarının ne denli kapsamlı hale geldiğini anlamamıza yardımcı olur. Yapay Zeka teknolojileri, bireylerin sürekli olarak izlenmesini ve analiz edilmesini mümkün kılarak, gözetim toplumlarının en etkili araçlarını oluşturur. Bu durum, yalnızca bireylerin mahremiyetini ihlal etmekle kalmaz; aynı zamanda toplumsal davranışları şekillendirir ve denetler.

Negri ve Hardt'ın ağ tabanlı güç yapılarına dair analizleri, Yapay Zeka'nın gözetim kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle sosyal medya platformları ve dijital hizmetler aracılığıyla toplanan veriler, bireylerin ve toplulukların davranışlarını öngörmek ve yönlendirmek için kullanılabilir.²¹⁵ Bu, yeni bir hegemonya biçiminin doğmasına yol açar: algoritmik hegemonya. Bu bağlamda Yapay Zeka, bireylerin

²¹³ Cemile Yılmaz, "Bourdieu'da Temel Kavramlar Simgesel Şiddet Analizi", *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, Sayı. 1, Trabzon 2020, s. 163.

²¹⁴ Ezgi Ören, "Neoliberal Yönetimsellik, Çalışma İlişkileri ve 'Girişimci Özne'", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 29, Sayı. 1, Erzurum 2015, s. 159.

²¹⁵ Mevlüt Hürol Mete, "Sosyal Bilimlerde Büyük Veri Analitiği, Yapay Zeka ve Makine Öğreniminin Kullanımı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 23, Sayı. 1, Eskişehir 2023, s. 110.

özgürlüğünü sınırlandırmakla kalmaz; aynı zamanda onların neyin doğru, neyin yanlış olduğunu düşünmesini de etkiler.

Yapay Zeka'nın Geleceği: Hakimiyetin Ötesi

Yapay Zeka'nın gelecekteki rolü, yalnızca bir hakimiyet aracı olmanın ötesine geçerek, insan yaşamının her alanında belirleyici bir faktör haline gelebilir. Ancak bu süreç, ciddi etik ve toplumsal soruları da beraberinde getirir. Foucault'nun iktidarın mikro düzeyde nasıl işlediğini inceleyen çalışmaları, Yapay Zeka'nın bireyler üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir çerçeve sunar.²¹⁶ Negri ve Hardt'ın "İmparatorluk" eseri ise bu etkilerin küresel düzeyde nasıl örgütlenebileceğini anlamamıza yardımcı olur.

Sonuç olarak, Yapay Zeka'nın bilişsel ve dijital hakimiyet teorileri çerçevesinde değerlendirilmesi, onun yalnızca bir teknoloji değil, aynı zamanda yeni bir iktidar biçimi olduğunu ortaya koyar. Penrose'un insan zihninin sınırlarına dair sorgulamaları, Yapay Zeka'nın etik sınırlarının da tartışılmasını gerektirir. Gözetim toplumlarının genişleyen sınırları, simgesel şiddetin yeni biçimleri ve dijital egemenliğin yükselişi, Yapay Zeka'nın yalnızca bugünün değil, geleceğin de en önemli tartışma konularından biri olacağını göstermektedir.

3.4 Bölgesel Çatışmalar ve Jeopolitik Gerginliklerin Hakimiyet Teorileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Yaşanan güç mücadeleleri beraberinde pek çok anlaşmazlığı ve çatışmayı da doğurmaktadır. Nitekim Soğuk Savaş'ın kendisi bile böylesi bir güç savaşının örneği konumundadır. Günümüzde ise mevcut bulunan pek çok anlaşmazlığı bu teoriler çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

3.4.1 Güney Çin Denizi ve Deniz Hakimiyeti

Güney Çin Denizi, stratejik deniz yolları ve zengin doğal kaynakları nedeniyle jeopolitik gerginliklerin merkezinde yer almaktadır. Çin, bu bölgedeki egemenlik iddialarını güçlendirmek için askeri üsler inşa etmiş ve deniz kuvvetlerini artırmıştır. ABD ise bölgedeki müttefikleriyle birlikte deniz özgürlüğünü korumaya

²¹⁶ Sever Işık, "Foucault'un Marksist Tarih, İktidar ve İdeoloji Eleştirisi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, Malatya 2013, s. 145.

çalışmaktadır. Bu durum, Deniz Hakimiyet Teorisi'nin modern uygulamalarından biridir.

Çin, Güney Çin Denizi'nde egemenlik iddiaları ve askeri üsler inşa ederek Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi'ne uygun hareket etmektedir. Bu bölge, dünya ticaretinin önemli bir kısmının geçtiği stratejik bir noktadır. Çin'in bu bölgedeki faaliyetleri, deniz yollarının kontrolünü ele geçirme ve bölgesel hakimiyet kurma çabasının bir parçasıdır. Bu strateji, Çin'in bölgesel ve küresel güç dengelerini etkileme potansiyeline sahiptir.²¹⁷ Güç yarışına sonradan katılan Çin, hakimiyet teorileri çerçevesinde her alanda etkin bir rol aramaktadır.

Çin hem kara hem de deniz yollarında stratejik genişleme politikaları izlemektedir. Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in kara hakimiyetini artırma stratejisinin bir parçasıyken, Güney Çin Denizi'ndeki askeri faaliyetler deniz hakimiyetini pekiştirmektedir. Bu iki strateji, Çin'in küresel güç dengelerinde daha etkin bir rol oynamayı hedeflediğini göstermektedir. Bu hedefler çerçevesinde denizde ve karada yaşadığı çıkar çatışmalarını çözmek ve içinde bulunduğumuz yüzyılda egemen devletlerden biri olmak istemektedir.

3.4.2 Hindistan'ın Deniz Stratejisi

Hindistan, Hint Okyanusu'ndaki deniz gücünü artırma stratejisi ile Mahan'ın teorilerine uygun hareket etmektedir. Çin'in artan deniz gücü karşısında Hindistan, deniz kuvvetlerini güçlendirerek Hint Okyanusu'ndaki stratejik deniz yollarını korumayı hedeflemektedir. Bu durum, Asya-Pasifik bölgesinde deniz hakimiyeti mücadelesinin bir parçası olarak görülebilir.²¹⁸

3.4.3 NATO ve Doğu Avrupa

Heartland Teorisi, Doğu Avrupa'daki NATO genişlemesinde de etkili olmuştur. Rusya, NATO'nun doğuya doğru genişlemesini kendi güvenliğine bir tehdit olarak görmekte ve bu bölgedeki askeri varlığını artırmaktadır. Bu durum, Soğuk Savaş

²¹⁷ Kerem Gökten, "Güney Çin Denizi: Ekonomik ve Stratejik Rekabeti Anlamak", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 24, Sayı. 1, Ankara 2022, s. 101.

²¹⁸ Ömer Atagenç, "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi", *Bilge Strateji*, Cilt. 4, Sayı. 6, İstanbul 2012, s. 147.

sonrası dönemde Heartland bölgesindeki stratejik dengelerin yeniden şekillendiğini göstermektedir.²¹⁹

3.4.4 Büyük Stratejiler ve Uluslararası İttifaklar

Jeopolitik teoriler, büyük güçlerin stratejik planlamalarında ve uluslararası ittifaklarında belirleyici olmuştur. Örneğin, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki stratejik hamleleri, Çin'in artan gücünü dengelemek amacıyla yapılmaktadır. ABD'nin Hindistan ve Japonya gibi bölgesel müttefiklerle olan askeri iş birliği, Deniz ve Hava Hakimiyet Teorileri'nin bir yansımasıdır.²²⁰

3.4.5 Rusya'nın Avrasya Politikaları

Rusya, Heartland Teorisi doğrultusunda Avrasya bölgesinde etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu strateji, Orta Asya'da enerji iş birlikleri, Doğu Avrupa'da askeri varlık ve Suriye gibi Orta Doğu ülkelerinde siyasi nüfuz ile desteklenmektedir. Bu politikalar, Rusya'nın Heartland bölgesinde güç dengesini kendi lehine çevirmeyi amaçladığını göstermektedir.²²¹

Bu teoriler, büyük güçlerin stratejik planlamalarında ve uluslararası arenada izledikleri politikaların şekillenmesinde belirleyici olmuştur. ABD, Çin ve Rusya gibi devletler, bu jeopolitik teorilere dayalı stratejiler geliştirerek küresel ve bölgesel güç dengelerini etkilemektedirler. Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler ve askeri inovasyonlarla birlikte evrilen bu teoriler, gelecekte de jeopolitik analizlerde ve stratejik planlamalarda önemli bir yer tutmaya devam edecektir.

²¹⁹ Keküllüoğlu, a.g.m., s. 55.

²²⁰ Ozan Örmeci, "ABD Dış Politikasında Öncelikli Gündem Asya-Pasifik", *Bilge Strateji*, Cilt. 12, Sayı. 22, İstanbul 2021, s. 15.

²²¹ Kaya, a.g.m., s. 50.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DÜNYASI AÇISINDAN HAKİMİYET TEORİLERİ

4.1 Osmanlı Öncesi Türk Dünyası'nın Hakimiyet Teorileri Çerçevesinde Analizi

Hearthland Teorisi, dünya jeopolitiği üzerine kapsamlı bir bakış açısı sunar. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hearthland'a olan etkisi sıkça tartışılırken, Osmanlı öncesi Türk devletlerinin ve siyasetinin de bu teori çerçevesinde değerlendirilmesi önemlidir. Bu bölümde, Hearthland Teorisi'ni kullanarak Osmanlı öncesi Türk devletlerinin jeopolitik durumunu ve siyasetini analiz edeceğiz.

4.1.1 Osmanlı Öncesi Türk Devletlerinin Jeopolitik Konumu

Osmanlı öncesinde, Türkler Avrasya'nın geniş bozkırlarında çeşitli devletler ve imparatorluklar kurmuşlardır. Bu devletlerin jeopolitik konumları ve izledikleri stratejiler, Hearthland Teorisi bağlamında değerlendirildiğinde önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu türden analizler, tarihin hangi devrinde ortaya çıkarsa çıksın, siyasi teorilerin uygulama ve değerlendirme alanı olarak bizlere geniş bir perspektif sunmaktadır.

4.1.2 Göktürk Kağanlığı (552-744)

Göktürk Kağanlığı, Avrasya'nın merkezi bozkırlarında kurulan ilk büyük Türk devletlerinden biridir. Orta Asya'nın geniş alanlarını kontrol eden Göktürkler, Çin'den Bizans İmparatorluğu'na kadar uzanan geniş ticaret yollarını denetlemişlerdir.²²² Orta Asya'nın tam kalbini kapsayan bu stratejik konum, Göktürk Kağanlığı'nın ekonomik ve askeri gücünü artırmıştır. “Kut” inancının (kağanın ilahi yetkiyle donatılmış olduğu düşüncesi) sağladığı yetkilerle hem hızlı karar alabilmeyi hem de boylar arasındaki birliği sağlamışlardır.

Göktürklerin merkez Avrasya'daki hakimiyeti, Hearthland Teorisi'nin öngördüğü gibi, büyük bir stratejik avantaj sağlamıştır. Orta Asya'nın geniş bozkırları hem doğu hem de batı ile bağlantı kurmayı kolaylaştırmış ve Göktürkler bu avantajı kullanarak geniş bir etki alanı oluşturmuştur. Jeopolitik konumu sebebiyle Türk

²²² Hayrettin İhsan Erkoç, “Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu”, *Journal of Faculty of Letters/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 33, Sayı. 1, Ankara 2016, s. 46.

boylarını bir arada tutmakta başarı elde eden Göktürkler, buna rağmen merkezi otoritenin sürekli bir yapıya dönüşemeyişi ve boylar arası çekişmelerin etkisiyle, Heartland üzerinde etki sahibi olmasına rağmen yıkılmıştır.

4.1.3 Uygur Kağanlığı (744-840)

Göktürklerin ardından Uygur Kağanlığı, Orta Asya'da önemli bir güç haline gelmiştir. Uygurlar, özellikle ticaret yollarının kontrolü ve kültürel etkileriyle dikkat çekmişlerdir. Uygur Kağanlığı, Çin ile olan ticaret ilişkileri ve kültürel alışverişler sayesinde bölgede önemli bir rol oynamıştır.²²³ Yerleşik yaşama geçmeleriyle birlikte tarım ve ticaret konusunda etkinliklerini arttırmışlardır.

Uygurlar, Avrasya'nın merkezindeki stratejik konumlarını kullanarak bölgedeki güç dengelerinde etkili olmuşlardır. Mackinder'in teorisine göre, bu tür bir stratejik konum, bölgesel hakimiyet ve uzun vadeli istikrar için kritik öneme sahiptir. Göktürklerden farklı olarak kağanlık sistemini daha bürokratik bir yapıya oturtmuşlardır.

4.1.4 Hazar Kağanlığı (650-969)

Hazar Kağanlığı, Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslar bölgesinde önemli bir Türk devleti olarak öne çıkmıştır. Hazarlar, ticaret yollarının kesişim noktasında bulunmaları nedeniyle ekonomik olarak güçlü bir konumda olmuşlardır. İpek Yolu üzerinde stratejik bir konuma sahip olan Hazarlar, doğu ve batı arasındaki ticaretin kontrolünü ellerinde tutmuşlardır.²²⁴

Hazarların jeopolitik konumu, onları Avrasya'nın merkezindeki önemli bir güç haline getirmiştir. İdarenin genel haliyle Göktürk ve Uygur izleri taşıdıkları görülmüştür. Mackinder'in teorisi bağlamında, Hazar Kağanlığı'nın bu stratejik konumu, bölgesel güç dengesinde kritik bir rol oynamıştır.

4.1.5 Karahanlılar (840-1212)

Karahanlılar, Orta Asya'nın ilk Müslüman Türk devleti olarak, Türk devlet geleneklerini İslam medeniyetiyle birleştiren bir yönetim anlayışı geliştirdi. Hükümdarlar "Kağan" unvanını taşıırken hem Türk töresi hem de İslamiyet'ten gelen

²²³ Kürşat Yıldırım, "Uygur Kağanlığı'nın Tarihi Coğrafyası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt. 120, Sayı. 236, İstanbul 2018, s. 93.

²²⁴ Meltem Akıncı, "Hazar Kağanlığı'nda Tarım: Bulgar Çiftçiler", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt. 31, Sayı. 1, İstanbul 2021, s. 19.

meşruiyete dayanıyordu. İkili yönetim sistemi, doğu ve batı kanatlarına ayrılarak esnek bir yönetim sağladı, ancak iç çatışmalara da neden oldu.

İslam devletlerinden esinlenerek kurulan vezirlik ve divanlar, bürokrasiyi etkinleştirirken, maliye, diplomasi ve adalet işlerini organize etti. İktisadi sistemiyle toprakların askeri ve ekonomik yönetimi sağlanırken, bu düzen zamanla merkezi otoriteye tehdit oluşturdu.²²⁵ Adalet, İslam hukuku ile Türk töresi temelinde yürütülürken, kadılar yerel düzeyde etkin görev yaptı. Askeri yapı, gulam sistemi ve Türkmen birlikleri ile güçlendirildi.

Karahanlıların idari yapısı, Selçuklu ve Osmanlı gibi sonraki Türk-İslam devletlerine ilham kaynağı oldu. Bunda Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserinin de etkisi mevcuttur. Zira "mutluluk veren bilgi" anlamına gelen *Kutadgu Bilig*, devlet yönetimi konusunda sonraki nesillerin de dikkate alması gereken hususlardan önemle bahsetmiştir.²²⁶ Türk töresini İslami anlayışla sentezlemiştir. Bu bağlamda bir devletin ayakta taşraların yönetiminin askeri ve idari anlamda merkeze bağlı şekilde ilerlemesi, kuruluş ve büyüme dönemleri açısından son derece elzem bir rol oynamıştır. Son olarak bahsedilebilecek olan mali konular başlığında ise fetih ekonomisi, gayrimüslimlerden alınan cizye vergisi gibi gelir kaynakları Osmanlı'yı uzun yıllar boyunca mali yönden güçlü tutmuştur.²²⁷ Bu ekonomik rahatlığa Miri toprak sisteminin de katkısı olmuştur.²²⁸ Tüm bu etmenler, Osmanlı Beyliği'ni çağdaşı olan devletlerden ayırarak Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin ortaya çıkmasını sağlamış ve Orta Çağ ile sonrasının hakim gücü olmasında etkin rol oynamıştır.

4.2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Stratejik Konumu

Osmanlı İmparatorluğu, Mackinder'ın Heartland olarak tanımladığı bölgenin hemen güneyinde yer almış ve bu bölgeye komşu olan önemli toprakları kontrol etmiştir. Osmanlı toprakları, Balkanlar, Anadolu, Kafkaslar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı kapsıyordu. Bu geniş coğrafya, Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik

²²⁵ Suat Polat, "Karahanlı Devleti'nde Eğitim Faaliyetleri", *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, Ağrı 2015, s. 44.

²²⁶ Mehmet Zakir Sarıkaya, "Kutadgu Bilig'e Göre Bey'in Özellikleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt. 9, Sayı. 30, Elazığ 2024, s. 552.

²²⁷ Bahar Aşçı, "Mali Güç ve Askeri Güç Arasındaki Kritik İlişki: Osmanlı İmparatorluğu Örneği", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt. 10, Sayı. 1, Ankara 2011, s. 3.

²²⁸ Şahin Ceyhanlı, "Osmanlı Toprak Düzeni Üzerine Bazı Düşünceler", *Istanbul Journal of Sociological Studies*, Sayı. 23, İstanbul 2011, s. 149.

önemini artırmış ve Avrupa, Asya ve Afrika arasında bir köprü görevi görmüştür.²²⁹ Heartland Teorisi'nden bağımsız olarak, Osmanlı'nın konumu da başlı başına jeopolitik anlamda önem arz etmektedir.

4.2.2 Osmanlı'nın Heartland'a Etkisi ve Kontrolü

Osmanlı İmparatorluğu, Heartland'ın güney sınırlarına olan yakınlığı nedeniyle bu bölgedeki güç dengeleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Osmanlılar, Doğu Avrupa ve Orta Asya'nın geçiş noktalarını kontrol ederek, bu bölgelerdeki ticaret yollarını ve stratejik geçitleri denetlemiştir. Osmanlı'nın kontrol ettiği bu bölgeler hem Avrupa hem de Asya'nın önemli ticaret yollarının kesişim noktalarıydı. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve askeri gücünü arttırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, özellikle Doğu Avrupa'daki genişlemesi ile Heartland'ın batı sınırlarına yaklaşmıştır. Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da elde ettiği topraklar, Osmanlı'nın stratejik önemini artırmış ve Avrupa güçlerinin, özellikle de Rusya'nın, Osmanlı topraklarına yönelik ilgisini artırmıştır. Osmanlılar, aynı zamanda Kafkaslar üzerinden Orta Asya'ya açılan kapıları da kontrol etmişlerdir. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrasya'daki etkisini ve stratejik önemini pekiştirmiştir.

4.2.3 Osmanlı-Rus İlişkileri ve Jeopolitik Çatışma

Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya, Heartland'ın güney sınırlarında uzun süreli bir jeopolitik rekabet içinde olmuşlardır. Rusya, Avrasya'nın merkezindeki hakimiyetini genişletmek ve sıcak denizlere ulaşmak amacıyla Osmanlı topraklarına yönelik sürekli bir tehdit oluşturmuştur. Osmanlı-Rus Savaşları, bu jeopolitik rekabetin en açık örnekleridir. Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın güneydeki genişlemesini engellemek için çeşitli ittifaklar kurmuş ve askeri önlemler almıştır.²³⁰

Bu rekabet, sadece askeri değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik boyutları da olan geniş kapsamlı bir mücadeleyi içermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın büyük güçleriyle yaptığı ittifaklar sayesinde Rusya'nın güneydeki ilerlemesini sınırlamaya çalışmıştır. Ancak, 19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı

²²⁹ Sadullah Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nde Coğrafya ve Mali Kapasite", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt. 78, Sayı. 4, Ankara 2023, s. 690.

²³⁰ Orhan Yazıcı, "Osmanlı-Rus Savaşında (1877-1878) Sultan II. Abdülhamid'in İttifak Arayışları ve Afganistan'daki Akisleri", *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 5, İstanbul 2020, s. 3.

İmparatorluğu'nun zayıflaması, Rusya'nın bölgedeki etkisini artırmasına olanak sağlamıştır.²³¹

4.2.4 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Çöküşü ve Jeopolitik Değişimler

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması, Avrasya'daki jeopolitik dengeleri önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Avrasya'nın güney sınırlarında bir güç boşluğu yaratmış ve bu boşluk, bölgesel ve küresel güçler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde, özellikle İngiltere ve Fransa gibi Batılı güçler, Osmanlı toprakları üzerinde nüfuz sahibi olmaya çalışmışlardır.²³²

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, aynı zamanda bölgedeki etnik ve dini çatışmaları da körüklemiştir. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'da ortaya çıkan bu çatışmalar, Avrasya'nın güney sınırlarında uzun süreli istikrarsızlık ve belirsizlik yaratmıştır. Bu durum, bölgedeki jeopolitik dinamikleri daha da karmaşık hale getirmiştir.

4.2.5 Modern Türkiye ve Hearthland Teorisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını devralan modern Türkiye Cumhuriyeti, Hearthland'ın jeopolitik dinamikleriyle hala yakından ilgilidir. Türkiye, Avrasya'nın hem batı hem de doğu ile bağlantı kuran bir köprü konumunda bulunmaktadır. Bu jeopolitik konum, Türkiye'nin dış politikasında ve uluslararası ilişkilerinde önemli bir faktör olmuştur.

Türkiye, NATO üyeliği ile Batı'nın Avrasya'daki stratejik çıkarlarını koruma çabalarına dahil olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin NATO üyesi olarak Sovyetler Birliği'nin güney sınırında önemli bir müttefik olması, Hearthland Teorisi'nin öngördüğü jeopolitik dinamiklerle uyumludur. Türkiye'nin jeopolitik konumu hem askeri hem de ekonomik açıdan bölgesel güvenlik dengelerinde kilit bir ülke olmasını sağlamıştır.²³³

²³¹ Saime Selenga Gökgöz, "Geç 18.-Erken 19. Yüzyıl İngiliz Politik Karikatüründe Türk-Rus İlişkileri ve Avrupa Güçleri" Turcology Research, Sayı. 77, Erzurum 2023, s. 223.

²³² Gökgöz, a.g.m., s. 219.

²³³ Veli Köroğlu, "Jeopolitik ve Jeopolitik İlminin Nüfus Unsuru Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 1, Mersin, 2004, s. 28.

Günümüzde Türkiye, enerji koridorlarının geçiş noktası olarak stratejik önemini sürdürmektedir. Doğalgaz ve petrol boru hatları, Türkiye'yi enerji güvenliği açısından kritik bir ülke haline getirmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Karadeniz, Akdeniz ve Orta Doğu'daki etkinliği, bölgesel ve küresel güç dengelerinde belirleyici bir faktör olmaya devam etmektedir.

Netice olarak, Heartland Teorisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik stratejilerini ve tarihsel rolünü anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, Avrasya'nın güney sınırlarında yer alarak bu bölgedeki güç dengeleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Osmanlı'nın kontrol ettiği stratejik bölgeler hem doğu hem de batı ile olan bağlantıları sayesinde ekonomik ve askeri gücünü artırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Avrasya'daki jeopolitik dengeleri önemli ölçüde etkilemiş ve bölgesel istikrarsızlık yaratmıştır. Modern Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı mirasını devralarak Heartland'ın jeopolitik dinamiklerinde önemli bir aktör olarak varlığını sürdürmüştür. Türkiye'nin Avrasya'daki stratejik konumu ve dış politikası, Mackinder'ın teorisinin öngördüğü jeopolitik gerçeklerle örtüşmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin gelecekte de Heartland'ın merkezi bir aktörü olmaya devam etmesi muhtemeldir.

4.2.6 Osmanlı ve Deniz Hakimiyeti

Osmanlı'nın Akdeniz ve Karadeniz üzerinde kurduğu dönemseller hakimiyetler, Deniz Hakimiyet Teorisi açısından da inceleme gereği doğurmaktadır. Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi, denizlerin kontrolünün uluslararası güç ve refahın temel bileşeni olduğunu savunur. Mahan'a göre, güçlü bir deniz kuvveti, ticaret yollarını koruma, savaş durumunda stratejik üstünlük sağlama ve uluslararası ilişkilerde etkili olma açısından hayati öneme sahiptir.²³⁴ Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin denizcilik faaliyetleri ve stratejik hamleleri, Mahan'ın teorisi çerçevesinde değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti'nin denizcilikteki ilk büyük adımları, 14. yüzyılın ortalarında Gelibolu'nun fethi ile başlamıştır. Bu fetih, Osmanlılara Ege Denizi'ne erişim sağlamış ve deniz ticaret yollarının kontrolü açısından stratejik bir avantaj getirmiştir.

²³⁴ Berk, a.g.m., s. 18.

Osmanlıların denizcilik gücünü artırma çabaları, İstanbul'un fethi (1453) ile daha da belirginleşmiştir. İstanbul'un fethi, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki geçişi kontrol altına alarak Osmanlılara stratejik bir üstünlük sağlamıştır. Bu durum, Mahan'ın "deniz yollarını kontrol etme" ilkesine uygun bir gelişmedir.²³⁵

Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566), Osmanlı denizcilik faaliyetleri zirveye ulaşmıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın liderliğinde, Osmanlı donanması Akdeniz'de büyük başarılar elde etmiştir. 1538 yılında Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanması, Haçlı donanmasını mağlup ederek Akdeniz'deki üstünlüğünü pekiştirmiştir.²³⁶ Bu zafer, Mahan'ın denizlerdeki üstünlük sağlama ve rakipleri deniz yollarında engelleme ilkesine mükemmel bir örnektir.

Osmanlılar, Hint Okyanusu'nda da deniz hakimiyetini genişletmeye çalışmışlardır. 16. yüzyılın başlarında Portekizlilere karşı mücadele eden Osmanlılar, Kızıldeniz ve Basra Körfezi'nde stratejik limanlar kurarak deniz yollarını kontrol altına almaya çalışmışlardır. Ancak, bu bölgede tam bir hakimiyet sağlanamamıştır. Mahan'ın teorisine göre, denizlerdeki tam hakimiyetin sağlanamaması, bu bölgelerde Osmanlıların stratejik üstünlük elde edememelerine neden olmuştur.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı deniz hakimiyeti zayıflamıştır. Avrupa'daki teknolojik gelişmeler ve Osmanlı'nın ekonomik zorlukları, donanmanın modernizasyonunu engellemiş ve denizcilik alanında geri kalmalarına neden olmuştur. Bu dönemde Osmanlı donanması, Akdeniz ve Karadeniz'deki üstünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Mahan'ın teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, Osmanlıların donanma gücündeki gerileme, uluslararası arenada güç kaybetmelerine neden olmuştur.

18. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin deniz hakimiyeti daha da zayıflamıştır. Modernleşme çabalarına rağmen, Avrupa devletleri karşısında rekabet edebilir bir donanma oluşturulamamıştır. 1827 yılında Navarin Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanmasının büyük bir kısmının yok edilmesi, denizcilik alanındaki zayıflığın en belirgin örneklerinden biridir.²³⁷ Bu durum, Mahan'ın denizlerdeki üstünlüğün ulusal

²³⁵ Berk, a.g.m., s. 19.

²³⁶ Afif Büyüktuğrul, "Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler", *Belleten*, Cilt. 37, Sayı. 145, Ankara 1973, s. 85.

²³⁷ Ali Fuat Örenç, "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması", *Tarih Dergisi*, Sayı. 46, İstanbul 2012, s. 59.

güvenlik ve uluslararası prestij açısından hayati öneme sahip olduğu görüşünü desteklemektedir.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin deniz hakimiyeti, Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, deniz yollarının kontrolünün bir devletin uluslararası gücünü artırmada ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Osmanlıların denizcilikteki başarıları ve zayıflıkları, Mahan'ın teorisinin geçerliliğini destekleyen tarihsel örnekler sunmaktadır.

SONUÇ

Devletin oluşumu, uzun zaman dilimlerine yayılan bir süreç olarak, insani ihtiyaçların neticesinde doğal olarak gerçekleşmiştir. Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafyalarda bu doğal gelişim, çeşitli safhalar atlatmak suretiyle birbirinden farklı model yapılarına sahip devletler ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde Antik Yunan ve Romalı düşünürlerin etkisi altında gelişen devlet düşüncesi ise zamanla siyaset ve politika olgularını tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu isimlerin başında gelen Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler, devletin doğası ve işleyişi üzerine önemli katkılar sağlamışlardır. Orta Çağ ve modern dönemlerde ise Machiavelli, Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler, devletin gücü ve yönetimi konularında yeni perspektifler sunmuşlardır.

Orta Çağ'dan itibaren devlet ve egemenlik kavramlarının birbirinden ayrıldığı ve yönetim şekillerinde köklü değişikliklerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Kişiye veya Tanrı'ya bağlı iktidar hakkı, geçirilen evrimlerle beraber Aydınlanma Çağı'nda toplumun bünyesine geçmişti. Bu aşamadan itibaren, tarihin önceki dönemlerinde var olan düşünce sistemleri de değişikliğe uğramıştı. Nitekim farklı yönetim sistemlerinin ortaya çıkmasıyla da çağdaş düşünürlerin fikirleri, yeniliğin ilerleyişi temelinde şekillenmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Hakimiyet Teorileri, şekillendikleri dönemlerde gerçekleşen hadiselerden etkilenirken, tarihin akışı içerisinde dur durak bilmeyen yeni olaylardan da nasibini almıştır. Teorilerin ortaya çıkmasıyla beraber güçlü devletlerin politikalarında, teorilerin genel eğilimleriyle paralel yönde gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeleri, farklı dönemler özelinde inceleyerek Hakimiyet Teorileri'nin Dünya siyasetine yaptıkları etki takip edilebilir. Bu teorilerle beraber ortaya çıkan Jeopolitik kavramı, sonraki dönemlerin tamamında farklı yönleriyle ele alınarak devletlerin uluslararası politikalarında etkin olarak kendisine yer bulmuştur.

2. Dünya Savaşı, hakimiyet teorilerinin uygulamalı olarak adeta test edildiği bir dönem olmuştur. Kara güçlerinin yıllarca yıpranmasının ardından, deniz ve hava kuvvetlerinin rolü, savaşın seyrini belirlemiş ve savaş sonrası dönemde bu teoriler, Soğuk Savaş stratejilerinin temelini oluşturmuştur. Dünya'nın nükleer bir savaş tehdidiyle geçirdiği onlarca yıllık sürece verilen isim olan Soğuk Savaş, taraf devletlerin hakimiyet alanlarını genişletme çabalarını ve bu çabaların getirdiği güç

mücadelelerini gözler önüne sermiştir. 21. Yüzyıldaki siyasal düzen, Soğuk Savaş döneminden kalmıştır. Nitekim Sovyetler'in parçalanmasıyla beraber Heartland Teorisi'nin merkezinde pek çok devlet ortaya çıkmıştır. Mevcut siyasal düzenin, bu sebeple, henüz gelişimini tamamlayamadığı iddia edilebilir.

Öte yandan, hüküm sürdüğü dönemde hem karasal jeopolitik konumu hem de denizlerdeki etkinliğinin sabit olması sebebiyle, Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz hakimiyeti prensipleriyle örtüşen eylemlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Özellikle son dönemlerinde yaşanan pek çok gelişmenin Kara ve Deniz hakimiyetleri açısından önemli noktaları incelenmiş olup devletin yükselişindeki ve çöküşündeki etkileri izlenmiştir. Ayrıca sahip olduğu muazzam kara ve deniz gücüyle birlikte, bu iki teori için eşsiz bir inceleme alanı oluşturmaktadır. İslamiyet öncesi ve sonrasında, hüküm sürdükleri coğrafya dolayısıyla, Göktürkler, Karahanlılar ve Selçuklular gibi devletlerin de özellikle kara hakimiyeti hususunda askeri eğilimlerde buldukları belirlenmiştir. Osmanlı öncesi Türk devletleri, göçebe kültürlerin kara hakimiyetine dayalı stratejileri ile öne çıkmaktadır. Ticaret ve su yollarını ellerinde tutup ekonomik ve askeri anlamda güçlenmek gibi stratejiler, Osmanlı'nın yükseliş döneminde de etkili olmuştur. Tezin konusunu oluşturan teoriler o vakitte henüz tanımlanmamış olmalarına rağmen Osmanlı öncesi Türk dünyasının zaten bu teorilerin prensipleri çerçevesinde şekillendikleri, dolayısıyla teorileri destekleyici örnekler sundukları öne sürülebilir.

Türkiye özelinde ise jeopolitik konumu ve tarihsel mirası, bu teorilerden bağımsız olarak değerlendirilemeyecek kadar önemlidir. Türkiye'nin geleceği bu teoriler ışığında değerlendirilmekte ve bölgesel politikalar buna göre şekillendirilmektedir. Soğuk Savaş başlangıcında NATO'ya üye olmak veya Orta Asya'nın enerji koridorlarıyla bağlantı amacı taşıyan boru hatları gibi atılımlar bu politikalara örnek teşkil etmektedirler. Kara, deniz ve hava gücü bakımından üç teoriyle de uyumlu bir şekilde geleceğini şekillendirmektedir. Hava hakimiyeti ile ilgili yükselen İHA ve SİHA gücü, deniz hakimiyetiyle ilgili yerli üretim donanma aşamasına geçiş çabası ve kara hakimiyeti ile ilgili ise kendi sınırlarının ötesinde Orta Asya ve Afrika kıtalarına etki çabaları, üç teorinin de öngördüğü büyük devletlerin yapması gereken atılımlara örnek teşkil etmektedir.

Tarihsel perspektiften baktığımızda hakimiyet teorileri, tarih boyunca uluslararası ilişkiler alanında ve stratejik planlamalar açısından kritik bir etkiye sahip olmuştur. Bu etki sebebiyle, günümüzde de uluslararası ilişkilerde ve askeri stratejilerde elzem bir yere sahiptir. Çin'in deniz genişlemesi, ABD'nin hava üstünlüğü politikaları, Rusya'nın Kalpgah bölgesindeki kara ve hava gücü gibi gelişmeler bu teorilerin modern hamleleridir. Öte yandan, Yapay Zeka alanındaki gelişmelerle birlikte güç mücadelelerinin başka bir alana taşındığı da görülmektedir. Yapay Zeka'nın gelişen dinamik yapısı, önümüzdeki yıllar açısından belirleyici rol oynamaya adaydır. Bu sebeple, devletlerin bu alana yaptıkları yatırımların da giderek önem kazanacağı görülmektedir.

Deniz, kara ve hava hakimiyet teorileri, devletlerin uluslararası arenada izlediği stratejiler açısından kritik rol oynadığı gibi günümüzde de bu etkisini sürdürmektedir. Tarihi koşul ve olaylara bugünden bakıldığında, bu teorilerin ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ele alınan teoriler ve düşünürlerin katkılarını anlamak, devletlerin güç politikalarının irdelenmesine yardımcı olmaları ve günümüz siyasetinde bu teorilerin ne denli etkili olduğunun anlaşılması bağlamında önem arz etmektedir. Gelecekte de bu teorilerin uluslararası ilişkilerde ve devlet stratejilerinde önemli bir rol oynamaya devam edeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Adsoy, Şerefettin. “Çelişmezlik İlkesi Bağlamında Anadilde Eğitim.”, *Tarih Okulu Dergisi*, no. 19 (2014): 685-697.

Agayeva, Aygul. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin’in Avrasya Enerji Jeopolitiği Politikası: Orta Asya Örneği.”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 4, no. 8 (2021): 1-14.

Akarsu, Bedia. “Sokrates’de Erdem Düşüncesi.”, *Felsefe Arkivi*, no. 13 (1962): 57-73.

Akıncı, Meltem. “Hazar Kağanlığı’nda Tarım: Bulgar Çiftçiler.”, *Türkiyat Mecmuası* 31, no. 1 (2021): 15-32.

Akıncı Öztürk, Esengül. “Solon ve Tarafsızlık Karşıtı Yasası.”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 30 (2018): 89-98.

Akosmanoğlu, Tuğçe. “Geopolitical Containment of China and Türkiye.”, *The Journal of Diplomacy and Strategy* 5, no. 1 (2024): 49-103.

Akter, Ahmet. “Orta Doğu Bağlamında Jeopolitik Teorilere Bir Katkı.”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 112, no. 221 (2016): 191-202.

Akyüz, Ünal. “Siyaset ve Ahlak.”, *Yasama Dergisi*, no. 11 (2009): 93-129.

Apalı, Yasemin. “Michel Foucault’da İktidar ve Güç.”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi* 5, no. 2 (2021): 290-304.

Arı, Tayyar. “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler.”, *Politics* 54, no. 2 (2014): 283-284.

Aristoteles. *Nikomakhos’a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.

Arslan, Hüseyin. “John Locke’un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme.”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 17 (2013): 181-204.

Arslanel, M. Nazan, ve Ertuğrul Eryücel. “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri.”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, no. 2 (2011): 1-20.

Arslanel, M. Nazan, ve Ertuğrul Eryücel. "Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü.", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17, no. 1 (2013): 23-36.

Aşcı, Bahar. "Mali Güç ve Askeri Güç Arasındaki Kritik İlişki: Osmanlı İmparatorluğu Örneği." *Savunma Bilimleri Dergisi* 10, no. 1 (2011): 1-29.

Atagenc, Ömer. "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi." *Bilge Strateji* 4, no. 6 (2012): 135-166.

Aurelius, Marcus. *Kendime Düşünceler*. Çev. Y. Emre Ceren. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Avcı, Mahmut. "Seneca Etiğinde Bilgi, Erdem ve Mutluluk İlişkisi." *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, no. 10 (2018): 63-76.

Aydın, Hasan. "Thomas Aquinas'da Nedensellik Sorunu." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 27 (2019): 17-56.

Aykutalp, Aykut, ve Adem Çelik. "Antonio Negri ve Michael Hardt Düşüncesinde İmparatorluk, Çokluk ve Biopolitik Kavramları Üzerine." *Kaygı*, no. 31 (2018): 404-430.

Ayvaz, Zehra, ve Jelang Ramadhan. "Avrasya Jeopolitiğinin Yeniden Hareketlenmesinde Kuşak-Yol İnisiyatifi'nin Rolü." *UPA Strategic Affairs* 2, no. 1 (2013): 73-95.

Babayiğit, Beşir. "Cicero'nun Yasa, Hukuk, Adalet ve Ceza Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme." *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, no. 2 (2023): 71-109.

Bahtiyar, Hv. Trf. Alb. Kadri. "Geçmişten Günümüze Jeopolitik Teoriler." *Hava Kuvvetleri Dergisi*, no. 392 (2022): 1-12.

Balay, Refik. "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim." *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37, no. 2 (2004): 61-82.

Bayram, Murat. "Hukukun İki Bedeni: Doğal ve Pozitif Hukuk Dikotomisinde Aristoteles'in Yeri." *FLSF Felsefe ve Bilim Dergisi*, no. 34 (2022): 25-43.

Becermen, Metin. "Kent ve Felsefe İlişkisi Üzerine." *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, no. 25 (2015): 9-18.

Berk, Fatih Mehmet, ve Mustafa Arslan. "Alfred T. Mahan ve Deniz Egemenliği Teorisi." *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no. 2 (2009): 15–27.

Bulut, Yücel. "İdeolojinin Tarihçesi." *Sosyoloji Dergisi* 3, no. 23 (2011): 183–206.

Ceylan, Ebubekir. "Denizlere Hakim Olan Cihana Hakim Olur." *Cihannüma Dergi*, no. 4 (2020): 22–29.

Ceyhanlı, Şahin. "Osmanlı Toprak Düzeni Üzerine Bazı Düşünceler." *Istanbul Journal of Sociological Studies*, no. 23 (2011): 147–156.

Cicero. *Devlet Üzerine*. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.

Coşkun, Vahap. "Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği." *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 1, no. 1 (2004): 239–258.

Büyüktuğrul, Afif. "Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler." *Bellekten* 37, no. 145 (1973): 51–86.

Çetinkaya, Gürdal. "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini." *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 3, no. 2 (2019): 1–14.

Çevik, C. Cengiz. "Aquinas'ın De Regno'sunda 'Tiran' ve 'Tiranlık' Anlayışı." *Felsefe Dergisi/Journal of Philosophy*, no. 1 (2016): 133–144.

Çifçi, Orhan. "Yapay Zeka ve Silahlanma Yarışı: ABD ve Çin Arasındaki Güç Dengesinin Değişen Dinamikleri." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 12, no. 2 (2024): 175–200.

Çınar, Burak. "Air Warfare Over Europe: An Explanation of The Luftwaffe Experience." *Journal of Aviation Research* 6, no. 1 (2024): 25–52.

Çoruh, Hacer. "Kyzikos Deniz Savaşı." *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Sciences*, no. 10 (2017): 321–331.

Çüçen, A. Kadir. "İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi." *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, no. 2 (2003): 27–35.

Dal, Adnan. "Jeoekonominin Yükselişi: Enerji Kaynakları Bağlamında Arktika ve Doğu Akdeniz Bölgelerinin Analizi." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 65 (2020): 66–84.

Demirel, Demokaan. "E-Devlet ve Dünya Örnekleri." *Sayıştay Dergisi*, no. 61 (2006): 83–118.

Doğan, Mehmet. "Osmanlı Tımar Sisteminde Tercih Prosedürü." *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, no. 1 (2011): 1–11.

Douhet, Guilio. *The Command of The Air*. New York: Arno Press, 1972.

Ekici, Ekrem. "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı." *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, no. 6 (2006): 78–89.

Dönmez, Suat. "Etki Odaklı Harekat Yaklaşımı." *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademik Dergisi* 1, no. 3 (2014): 123–151.

Duman, Furkan. "Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri." *Deniz Araştırmaları ve Mavi Strateji Dergisi* 1, no. 1 (2021): 75–85.

Duman, Mehmet Zeki. "İmparatorluk Nostaljisi: Michael Hardt ve Antonio Negri'de Egemenlik ve İmparatorluk." *Liberal Düşünce Dergisi*, no. 95 (2019): 37–65.

Durgun, Fatih. "Lex Animata ve Lex Facit Regem Prensipleri Çerçevesinde 13. Ve 14. Yüzyıllarda İngiliz Siyaset Düşüncesinin Krizi." *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5, no. 1 (2018): 45–59.

Durmuş, İbrahim. "Dünyada ve Türkiye'de Deniz Gücü Yönetiminin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 19, no. 46 (2023): 607–633.

Durmuş, Zeynal Abidin. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemden Günümüze ABD'nin Asya Pasifik Stratejisi." *Novuc Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* 5, no. 2 (2023): 194–221.

Emekliler, Bilgehan ve Nihan Ergül. "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik." *Bilge Strateji* 2, no. 3 (2010): 59–85.

Erboğa, Abdullah. "Körfez Ülkelerinin Savunma Politikaları." *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 10, no. 2 (2023): 15–47.

Ercan, Murat, ve Betül Algür. "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri." *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3, no. 2 (2021): 192–206.

Erdoğan, Mustafa. "Muhafazakarlık: Ana Temalar." *Liberal Düşünce Dergisi*, no. 34 (2006): 5–9.

Erenel, Fahri. "Jeopolitik Teoriler ve Avrasya'nın Merkezinde Güç Savaşları." *Avrasya Dosyası* 12, no. 1 (2021): 1–29.

Erkoç, Hayrettin İhsan. "Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu." *Journal of Faculty of Letters/Edebiyat Fakültesi Dergisi* 33, no. 1 (2016): 43–72.

Erman, Kubilayhan. "Jeopolitik Teoriler ve Afganistan." *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 11 (2017): 394–420.

Eroğlu, Müzeyyen. "John Locke'un Devlet Teorisi." *Akademik Bakış Dergisi* 21, no. 7 (2010): 1–15.

Eşki, Hülya. "Bugünü Anlamak İçin Max Weber'i Yeniden Okumak." *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 6, no. 11 (2010): 187–198.

Fırıncı, Yusuf. "Gerçeklik-Sonrası Çağda Araştırma Yöntemlerini Yeniden Düşünmek." *Yeni Medya*, no. 9 (2020): 93–104.

Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 1992.

Foucault, Michel. *İktidarın Gözü*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2023.

Fukuyama, Francis. *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. Çev. Zülfü Dicleli. İstanbul: Gün Yayıncılık, 1999.

Fukuyama, Francis. *Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme*. Çev. M. Murtaza Özeren. İstanbul: Profil Kitap, 2018.

Fukuyama, Francis. *Siyasi Düzenin Kökenleri*. Çev. Ezgi Başer. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2016.

Gökalp, Burak. "Otoriterizmin Yüzleri: Popülizm ve Faşizm." *Moment Dergi* 6, no. 1 (2019): 260–266.

Gökbunar, Ramazan ve Birol Kovancılar. "Sosyal Refah Devleti ve Değişim." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2 (1998): 251–266.

Gökgöz, Saime Selenga. "Geç 18.-Erken 19. Yüzyıl İngiliz Politik Karikatüründe Türk-Rus İlişkileri ve Avrupa Güçleri." *Turcology Research*, no. 77 (2023): 217–230.

Gökten, Kerem. "Güney Çin Denizi: Ekonomik ve Stratejik Rekabeti Anlamak." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24, no. 1 (2022): 97–122.

Gül, Hüseyin. "Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri." *Yasama Dergisi*, no. 29 (2015): 5–31.

Gül, Uğur. "Saldırgan Realizm Perspektifinden Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika Müdahaleciliğini Temel Argümanları." *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 24, no. 2 (2022): 233–251.

Gümüş, T. Tolga. "Feodalizm: Avrupa Tarihinde Yeni Yaklaşımlar." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 29, no. 47 (2010): 39-64.

Gün, Ahmet Fethi. "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında 1783 Rusya'nın Kırım'ı İlhakı, Kırım Tatarlarının Anadolu'ya Göçleri ve Yeni Bir Toplum İnşası." *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5, no. 2 (2022): 183-203.

Hakyemez, Yusuf Şevki. *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

Hardt, Michael, ve Antonio Negri. *İmparatorluk*. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992.

İspir, Naci. "Thomas Hobbes ve Demokrasi." *Felsefe Dünyası*, no. 38 (2003): 141-148.

İşcan, İsmail Hakkı. "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1, no. 2 (2004): 47-79.

Işık, Salim. "J. J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, no. 2 (2017): 79-98.

Işık, Sever. "Foucault'ün Marksist Tarih, İktidar ve İdeoloji Eleştirisi." *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2013): 131-158.

Kadoğlu Ateş, Hatice, ve Serkan Kadioğlu. "İlkçağda Sokrates'e Kadar Siyasal Düşünce ve Eğitim." *Avrasya Eğitim ve Literatür Dergisi/Eurasian Education & Literature Journal* 4 (2016): 38-61.

Kalaycı, Nazile. "Daimondan Eudaimonia'ya: Aristoteles'te Mutluluk." *Cogito Aristoteles Özel Sayısı* 77 (2014): 257-274.

Karabulut, Dilnur, ve Ekin Kaynak İltar. "Stoa Felsefesinde Sağaltımın İzleri: Bir Pratik Yaşam Felsefesi." *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* 10 (2020): 265-277.

Karamurtlu, Berkan. "Kuşak Yol Projesi Bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Girişimi." *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 3, no. 6 (2020): 54-81.

Kardeş, M. Ertan. "Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 24 (2017): 337-352.

Karagözoğlu, Hümeyra. "'Homo Homini Lupus': Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine." *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2006): 215-242.

Kavoğlu, Samet. "Meşrulaştırma Aracı Olarak Medya: Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Üzerine Bir İnceleme." *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 50 (2020): 97-116.

Kaya, Hulusi Ekber. "Kara Hakimiyet Teorisi ve Avrasya'nın Artan Jeopolitik Önemi." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1, no. 11 (2022): 43-62.

Keküllüoğlu, Ufuk Can, ve Kamala Valiyeva. "Klasik Jeopolitik Teorilerin Perspektifinden Türkiye'nin Jeopolitik İzdüşümü." *Working Paper Studies Dergisi* 3, no. 3 (2022): 42-62.

Keyman, E. Fuat. "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 3, no. 9 (2006): 1-20.

Koç, Erdem, Mahmut Can Şenel, ve Kadir Kaya. "Dünyada ve Türkiye’de Sanayileşme I – Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları." *Mühendis ve Makina* 59, no. 690 (2018): 1-26.

Kodal, Tahir. "Almanya’nın Ortadoğu’ya Yönelik Nüfuz ve Kültür Politikaları: 1934-45 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme." *Ortadoğu Etütleri* 15, no. 2 (2023): 117-145.

Koray, Meryem. "Avrupa’da Sosyal Demokrasi ve Günümüzdeki Tartışmalar." *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 2, no. 2 (2016): 15-34.

Korkmaz, Engin. "Romalı Üç Filozofun Devlet Düşüncesinin Karşılaştırılması." *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 8, no. 2 (2023): 77-88.

Korkmaz, Yüksel, Osman İyibilgin, ve Fehim Fındık. "Geçmişten Günümüze İnsansız Hava Araçlarının Gelişimi." *SAÜ Fen Bilimleri Dergisi* 2 (2016): 103-109.

Kozanhan, Murat Kağan. "Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz." *Anadolu Strateji Dergisi* 3, no. 2 (2022): 55-76.

Köroğlu, Veli. "Jeopolitik ve Jeopolitik İlminin Nüfus Unsuru Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri." *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2004): 27-43.

Locke, John. *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Çev. Doç. Dr. Fahri Bakırcı. Ankara: Serbest Kitaplar, 2019.

Machiavelli, Niccolò. *Prens*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 2008.

Mackinder, Halford J. "The Geographical Pivot of History." *The Geographical Society* 23, no. 4 (1904): 421-437.

Mahan, Alfred Thayer. *The Influence of Sea Power upon History*. Boston: Little-Brown, 1890.

Mete, Mevlüt Hürol. "Sosyal Bilimlerde Büyük Veri Analitiği, Yapay Zeka ve Makine Öğreniminin Kullanımı." *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23, no. 1 (2023): 99-120.

Nalçacı, Erhan. "Marksizm’in Bilime Katkıları." *Madde, Diyalektik ve Toplum* 2 (2018): 79-86.

Nizamülmülk. *Siyasetname*. Çev. Mehmet Taha Ayar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Oduncu, Tunahan. "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi." *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi* 2, no. 1 (2019): 1-15.

Oral, Uğur. "Machiavelli, The Prince and Political Communication." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57 (2022): 336-344.

Orhan, Özgüç. "J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (n.d.): 1-26.

Ölçer, Hamit. "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Simgesel Şiddet Sorunsalı ve Biçimleri." *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* 2 (2019): 34-49.

Ören, Ezgi. "Neoliberal Yönetimsellik, Çalışma İlişkileri ve 'Girişimci Özne'." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 29, no. 1 (2015): 155-169.

Örenç, Ali Fuat. "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması." *Tarih Dergisi* 46 (2012): 37-84.

Örmeci, Ozan. "ABD Dış Politikasında Öncelikli Gündem Asya-Pasifik." *Bilge Strateji* 12, no. 22 (2021): 9-18.

Özalp, Görkem Ozan. "Avrasya Bölgesinin Stratejik Önemi ve Türkiye-Bölge Ülkelerin Savunma ve Güvenlik Alanlarında İlişkileri." *Akademik Bakış Dergisi* 54 (2016): 596-617.

Özdel, Gizem. "Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve 'Panoptikon' ile 'İktidarın Gözü' Göstergeleri." *Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 2, no. 1 (2012): 22-29.

Özdemir, Gürbüz. "Batı'da ve Türklerde Egemenlik Kavramı." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2009): 123-138.

Özey, Ramazan. "Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri." *Marmara Coğrafya Dergisi* 35 (2017): 95-100.

Özgan, Ali. "Filozof Bir Kralın Ahlak ve Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius Örneği." *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40 (2022): 339-372.

Özkan, Fatih. "Sokrates'in Entelektüalist Ahlakı." *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2013): 35-53.

Öztürkcü, Ali İhsan. "Soğuk Savaş Döneminde Akdeniz Bölgesi'nde ABD ve SSCB Rekabetinin Analizi." *Mediterra* 1, no. 1 (2024): 33-45.

Pehlivan, İnyet. "Hizmet İçi Eğitim Siyaseti (Politikası) ve Geliştirilmesi." *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27, no. 1 (2019): 353-360.

Penrose, Roger. *Kralın Yeni Akli*. Çev. Prof. Dr. Tekin Dereli. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

Platon. *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Polat, Suat. "Karahanlı Devleti'nde Eğitim Faaliyetleri." *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi* 1, no. 1 (2015): 42-52.

Rousseau, Jean-Jacques. *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*. Çev. Cenap Karakaya. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

Samsun, Ayşe Tuğçe. "Yapay Zeka Yarışında Avrupa Birliği'nin Konumu." *EURO Politika Dergisi* 8 (2021): 24-31.

Sarikaya, Mehmet Zakir. "Kutadgu Bilig'e Göre Bey'in Özellikleri." *The Journal of Academic Social Science Studies* 9, no. 30 (2024): 551-568.

Saygılı, Tahsin. "Babil Hukuku ve Hammurabi Kanunları." *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 2, no. 2 (2015): 1-22.

Seneca. *Ahlak Mektupları*. Çev. Türkan Uzel. İstanbul: Jaguar Kitap, 2018.

Seversky, Alexander P. de. *Victory Through Air Power*. New York: Simon & Schuster, 1942.

Sevim, Cenk. "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği." *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 7, no. 26 (2012): 4378-4391.

Şahin, Emel. "Göklerdeki Egemenliğe Bilgisayar Sistemlerinin Yansımalarının İncelenmesi." *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar* 7 (2019): 71-78.

Şahin, Eyüp. "Platon ve Farabi'de Aristokrasi." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51, no. 1 (2010): 111-130.

Şahin, Güngör, ve Soner Eruçar. "Hava Hakimiyet Teorisi Kapsamında Çin ve Tayvan Hava Kuvvetlerinin Değerlendirilmesi." *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi* 7, no. 2 (2023): 71-86.

Şener, Bülent. "Tarihsel Boyutlarıyla Boğazlar'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi." *The Journal of Academic Social Science Studies* 5, no. 35 (2019): 327-349.

Şimşir, Mehmet. "Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri." *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 1 (2015): 68-79.

Taban, M. Hayati. "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve 'Stratejik Derinliğin' Bu Bağlamda İncelenmesi." *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2013): 21-31.

Tekin, Murat. "Dünya Tarihinde İlk Şehir ve Şehir Devletlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi." *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 12, no. 2 (2017): 17-30.

Tezkan, Yılmaz, ve Murat Taşar. *Dünden Bugüne Jeopolitik*. İstanbul: Ülke Kitapları, 2002.

Toman, Murat, ve Halil Akman. "Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu." *Tarihi Okul Dergisi (TOD)* 7, no. 20 (2014): 285-331.

Topakkaya, Arslan. "Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles – Platon Karşılaştırması." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2008): 27-46.

Tunç, Hasan. "Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, no. 1 (2008): 1113-1132.

Turan, Olcay. "Kyzikos Deniz Muharabesi Özelinde Persler'in Deniz Gücüne Bakış." *Tarih Okulu Dergisi* 32 (2017): 885-900.

Tutar, Filiz Kutluay, ve Fatma Şura Bahsi Koçer. "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol." *Social, Humanities and Administrative Sciences* 5, no. 17 (2019): 618-626.

Türe, Fatih. "Antik Liberalizm Mi Yoksa Modern Sofizm Mi?" *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 6, no. 11 (n.d.): 22-49.

Ulan, Özlem Mehlika, ve Didem Saygın. "Avrupa Birliği-Rusya Enerji İlişkilerinde Azerbaycan Alternatifi." *Bilig* 101 (2022): 87-114.

Ural, Abdullah. "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi." *Akademik Orta Doğu* 3, no. 2 (2009): 131-147.

Urhan, Veli. "Aristoteles'in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim." *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 27 (2016): 211-230.

Üçtepe, Esra. "Coğrafya ve Dış Politika – Kenar Kuşak Teorisi." *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi* 5, no. 2 (2021): 251-254.

Ülgen, Pınar. "Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış." *Mukaddime* 1, no. 1 (2010): 1-18.

Ülker Erkan, Yrd. Doç. Dr. B. Ayça. "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası." *Celal Bayar Üniversitesi SBE* 8, no. 1 (2010): 183-194.

Yavuz, R. Burçin. "Antik Yunan'da Yurttaş Olmak ya da Olmamak: Polisin İki Yüzü." *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12, no. 24 (2023): 23-34.

Yayla, Atilla. "Totaliterizm ve Dezenformasyon." *Liberal Düşünce Dergisi* (2020): 125-146.

Yazıcı, Orhan. "Osmanlı-Rus Savaşında (1877-1878) Sultan II. Abdülhamid'in İttifak Arayışları ve Afganistan'daki Akisleri." *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3, no. 5 (2020): 1-13.

Yeltin, Hüseyin. "Türkiye ve S-400 Hava Savunma Sistemleri: Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerindeki Yeri." *Anadolu Strateji Dergisi* 3, no. 1 (2021): 65-78.

Yıldırım, Kürşat. "Uygur Kağanlığı'nın Tarihi Coğrafyası." *Türk Dünyası Araştırmaları* 120, no. 236 (2018): 91-112.

Yıldırım, Sadullah. "Osmanlı Devleti'nde Coğrafya ve Mali Kapasite." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 78, no. 4 (2023): 687-710.

Yıldız, Hayrettin. "Hukuk Devleti'nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, no. 2 (2013): 211-230.

Yılmaz, Cemile. "Bourdieu'da Temel Kavramlar Simgesel Şiddet Analizi." *Habitus Toplumbilim Dergisi* 1 (2020): 161-179.

Yılmaz, Sait. "Jeopolitik ve Strateji." *Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi* 8 (2013): 74-77.

Yılmaz, Savaş. "Osmanlı'da Kuruluşta XVI. Yüzyıla Atamalar ve Aziller." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 58 (2023): 59-83.

